

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Indholdsfortegnelse

<i>Flemming Brandrup</i>	Carl Tobak og de lyseblå gendarmere	3
<i>Kaj Mehr</i>	Den hedder allerede Kongens Høj	8
<i>Otto Andersen og Jørgen Burchardt</i>	Et dårligt ægteskab	15
<i>Felix Kruse</i>	Den Haastrupske Læseforening	26
<i>Carl Thorkild Nielsen</i>	Capelsagen i Bøjden	33
<i>Kaj Mehr</i>	Faaborg Jernstøberi	37
<i>Frede Michaelsen</i>	Beslutninger i sogneråd og sogneforstanderskab . . .	43
<i>Johannes Ruben Hansen</i>	Jagt i Måneskin	48
<i>Bodil Agertoft og Laurits Larsen</i>	Trolles og Reventlows skoler	63
<i>Johannes Ruben Hansen</i>	Broager dæk	69
<i>Arne Stricker-Petersen</i>	Litteratur	71

Stavn udgives af museer, arkiver og folkemindesamlinger i Faaborg kommune. Abonnement kan tegnes ved henvendelse til Faaborg Kulturhistoriske Museer, Bryggergården 6, 5600 Faaborg.

Udgivet med støtte fra Faaborg Kommune. Henriette Levins Mindelegat, Provsbanken, Sydfyns Discontobank og Sparekassen Faaborg.

Redaktion:

Jørgen Burchardt (ansv.), Bodil Agerskov, N.V. Næsselund Nielsen, Børge Petersen, Frede Michaelsen, Kaj Mehr, Niels Henning Bøgner og Hanne Mortensen.

ISSN 0904-3683

Forsidebilledet - se artiklen s. 69.

Bagsidebilledet er udført af Hans Peter Hansen. Det forestiller en vejbro over Hundstrup Å, åsvinget ved Vester Åby. På broen findes indskriften: "J Jensen Svendborg 1856".

Billedet th. forestiller tobaksfabrikant Carl E. Hansen (Tobak) med hund. Foto ca. 1890.

Carl Tobak og de lyseblå gendarmere

Af Flemming Brandrup

Først da en af byens populære borgere blev forulempet nytårsnat 1892, gjorde Faaborgs konservative borgerskab oprør imod Estrups lyseblå gendarmere.

Konseilspræsident J.B.S. Estrups (1825-1913) lyseblå gendarmere ("for-glemmig-ej'erne") blev modtaget med begejstring af det stærkt konservative borgerskab i Faaborg i 1885. Da Estrup den 1. april 1885 udstedte den provisoriske finanslov, og derved tilsidesatte Folketingets bevillingsret, rejste der sig en storm af harme over hele landet. Stridighederne imellem bønderne, der var samlede omkring partiet Venstre, og borgerskabets Højre tilspidsedes til voldelige konfrontationer, hvorfor Højre regeringen i november 1885 indførte et gendarmeri til at hjælpe politiet. Korpset bestod af hvervede tropper, ca. 500 mand, der blev fordelt over hele landet. I Faaborg blev stationeret en korporal (senere benævnt sergent) og tre menige.

På landet blev gendarmene lagt for had, men i Faaborg blev de af den dominerende, Estrup-begeistrede Højrebefolkning modtaget med stor venlighed og introduceret i byens selskabs- og forningsliv. Ved "ballotationen" i Faaborg Musikforening den 24.3.1887 blev gendarm-korporal Peter Carl Røssel (1863 -) således optaget i foreningen.

Ballotationskomiteen talte 9 fremtrædende borgere, hvoraf 8 stemte for,

I imod - formentlig en enlig Venstre-mand. Korporalen blev også medlem af Faaborg Borger- og Håndværkerforening og andre selskabelige foreninger.

Den venlige stemning over for korpset ændredes imidlertid brat til bittert had en livlig nytårsnat 1892-93, hvor korporalen tillod sig at arrestere "byens kælebarn", tobaksfabrikant Carl Emil Hansen (1840-1901), på en brutal måde. De landspolitiske sympatier kølnedes hastigt, da volden ramte en af borgerskabets egne i en ganske komisk affære.

Carl Tobak

Tobaksfabrikant Carl Emil Hansen ("Tobak") blev født i Svendborg 1840 og etablerede sig i 1865 som borger i Faaborg. Overlæge Rasmus E. Christensen (1878-1957) fortæller i sine erindringer, at Carl Tobak var "velbegavet, slagfærdig, vellidt af alle (byens kælebarn), men som adskillige af byens borgere forbruger af vel meget alkohol. Han havde et stort, rundt, temmelig rødmosset hoved, midt i hvilket tronedede en næse, der ligesom var sammensat af flere,

og om hvilken det fortaltes, at Carl Tobak gentagne gange havde solgt den for spiritus". Redaktør Georg Petersen (1885-1964) husker ham som "en lille mand med en rund mave, et lille, klædeligt, gråt fipskæg og en højst bemærkelsesværdig næse - et perlebroderi i rødt og blå". Han var en original og populær ungkarl, der aldrig svigtede morgenbitteren på Banegården, formiddagsknægten hos "Kammerråden" i Kirchheiners hotel, eftermiddagsknægten hos hotelejer Marius Madsen og aftentoddyerne på Rasmussens hotel. Han var en begavet amatørskuespiller, der var berømt som "maitre de plaisir" ved fester i byens selskabelige foreninger, f.eks. som direktør for et syngepigeensemble bestående af unge mænd, og med foredraget af "Per Søveren" iført soldateruniform med gevær ved underholdningen i Borgerforeningen.

Ved valget i 1872, hvor 4 kandidater kæmpede om vælgernes stemmer, opstillede han som højremand i valgkredsen, men blev ikke valgt, selvom 46% af de afgivne stemmer i Faaborg by faldt på ham.

Carl Tobak kunne den 22.5.1890 aver-

Bevægeriet på markedspladsen i Faaborg omkring 1900. Carl Tobak ses stående uden for tobaksteltet.

tere åbning af cigar- og tobaksforretning i sin nye ejendom "Carlshaab" på hjørnet af havnepladsen og Chr.IX's vej: "Cigarer, røg- og skråtobakker, et rigt udvalg af cigaretter, elegante små piber og cigarrør m.m.m. Desuden udvalg fra Dansk Vin- og Konserver-Kom-

pagni". På markedsdage etableredes en filial i telt på markedspladsen.

Nytårsaften 1892-93

Nytårsaften var i 90'erne præget af megen uro og ballade, hvorfor byens

ordenshåndhævere, de to politibetjente, fik forstærkning fra Gendarmkorpset og medlemmer af Politikoret.

Nytårsaften 1892-93 forløb dog ifølge højreavisen, Faaborg Avis, særdeles rolig. Den 2. januar 1893 kunne man læse: "Nytårsaften, der ellers her i byen plejer

at være meget urolig, forløb uden ringeste forstyrrelse. Når undtages, at der hist og her blev slået pletter på døre og nogle enkelte skud affyrede, da midnatsklokkens slag forkyndte årsskiftet, var alt roligt, sandsynligvis fordi man vidste, at hvis de bekendtgjorte forbud og advarsler ikke blev respekterede, ville overtrædere blive straffede med mulkt, som de i mangel af betalingsevne kunne udsætte sig for at sidde af.

Desuden viste det sig straks, at der fra politiets side var truffet sådanne forholdsregler, at urostifterne ikke godt kunne undgå anmeldelse. Forhåbentlig vil i de kommende år nytårsløjerne være noget, som kan siges at have været". Avisen var således særdeles tilfreds med politiets og gendarmernes indsats.

Venstrebladet Faaborg Folketidende havde dog en anden version. Den 2. januar 1893 kunne man blandt andet læse:

"Hen på natten, omkring ved kl. 1, var der nogen uro i gaderne, vel nærmest som følge af, at gendarmene på dette tidspunkt havde arresteret en af byens ældre borgere, forøvrigt æresmedlem af politikorpset. Denne arrestation har blandt byens borgere vakt en del indignation, som igår gav sig udslag på forskellig måde. Det synes, som om den begejstring, der hidtil har hersket blandt flertallet af Faaborgerne over gendarmene, er i færd med at tabe sig, og at selv disses bedste venner nu er tilbøjelige til at slå hånden af dem, og er kommet til den erkendelse, at gendarmene måske nok kunne undværes. Erkendelsen kommer noget sent, men - bedre sent end aldrig".

Man mærker tydeligt, at der her er en affære, som kan bruges i den politiske kamp. Den omtalte borger var "byens kælebarn", Carl Tobak.

Faaborg Avis omtaler ikke sagen, og først den 5. januar 1893 bringer Folketidende en mere fyldig omtale af hændelsesforløbet i form af citat fra en artikel i Århus Stiftstidende:

"Nytårsdag var Faaborg i almindeligt oprør i anledning af en affære, der den foregående aften havde fundet sted på Kirchheiners Hotel. Den fortælles således:

Fra gammel tid er det skik, at værten på hotellet samler nogle stamgæster hos sig til et festligt lag nytårsaften, og de opholder sig da i hans private lejlighed eller i hvert fald i et lokale, der kun sjældent benyttes til hotelbrug.

Således havde det også været denne gang. En kreds af ældre og yngre borgere var samlede på hotellet, da en gendarmsergent i spidsen for gendarmene trængte ind og forlangte, at gæsterne skulle gå deres vej. Værten erklærede hertil, at de tilstedeværende var hans private gæster, og at gendarmsergenten ikke kunne gøre andet end notere ham for ulovlig nattesæde, hvis han mente, at sådant fandt sted.

Det ene ord havde imidlertid taget det andet, og da en ældre borger - der er bekendt for sit gode lune og sine morsomme indfald - udbrød, at "det er dog vel ikke Deres mening, at De vil arrestere os", skal gendarmsergenten have erklæret: "Jo, De er anholdt". Så blev denne mand anholdt og ført med til rådhuset, hvor han indsattes i arresten, skønt han efter sigende ikke havde an-

det på sin samvittighed end den nævnte uskyldige bemærkning, som han ledsagede med at bryde ud i latter.

Et faktum er det imidlertid, at han

Dramaets anden hovedperson, gendarmsergent Peter Carl Røssel. fotograferet 1889. Borgerne i byen tog parti mod ham.

måtte sidde i arresten til nytårsdags morgen. Så kørte en lukket vogn op foran rådhuset, den skulle afhente den uheldige hotelgæst. Arrestforvareren turde dog ikke udlevere ham, før han havde talt med borgmesteren, men næppe var dette sket, før manden blev løsladt, og der blev nok også gjort ham en undskyldning".

Scenen for det pinlige optrin var Kirchheiners Hotel på hjørnet af Jomfrulågen og Chr. IX's vej, nu Færggår-

Tobak! Tobak! Tobak!

Det bekendtgjøres herved, at det bekendte Mærke Cigarer: „Dos amygos kvalma de la bræcca stincadores de los infamos“ føres ikke af mig.

Derimod kan jeg anbefale som **noget mere end uovertræffelig**

en lille fin Havanna Cigar

af ren ægte Tobak og eget Fabrikat, som har vunden europæisk Berømmelse.

Ligeledes fører jeg fremdeles af den meget efterspurgte og anerkjendte, prisbelønnede, tørfabrikerede

Svitzent Skraa

af Halbergs, Svendborg.

Som Bevis paa denne Skraas Fortræffelighed kan anføres, at da Nansen skraaede over Grønland, brugte han udelukkende dette Fabrikat som det eneste holdbare af Saft og Kraft.

Denne Skraa faas i Ruller à 15 og 30 Øre pr. Stk. alene hos

**Carl E. Hansen, døbt Tobak,
Løgstør.**

Da Borger- og Håndværkerforeningen afholdt Sankt Hansfest i Princes Have i 1889, annoncerede Carl Tobak naturligvis i festavisen kaldet Sanct Hansafiens - Majkæferten. Reklameteksten afslører tydeligt den humoristiske sans, som ejeren var i besiddelse af.

den, hvor den festlige vært var hotelforpagter F.C. Hansen, kaldet "Kammerråden", der bestyrede hotellet for enkefru Hansine Kirchheiner (1823-1903). Det må have været en beskæmmet kgl. udnævnt borgmester H.M. Damkier (1838-1904), der lukkede Carl Tobak ud af arresten nytårmorgen. Ved rådhusets trappe blev han afhentet i landauer

af vennerne og kørt i triumf til sit hjem. Efterspillet gik ikke stille af.

Oprøret i Musikforeningen

Byen var i oprør. Den 2. januar 1893 måtte Musikforeningens bestyrelse træde sammen til et hastemøde, efter at have modtaget en skrivelse, underskre-

vet af 21 medlemmer, der opfordrede til indkaldelse til ekstraordinær generalforsamling med henblik på eksklusion af sergent Røssel "der på en brutal måde nytårsnat overfaldt en medborger". Generalforsamlingen annonceredes i Faaborg Avis den 3. og 6. januar til afholdelse på Rasmussens Hotel den 8. januar 1893, hvor der var talrigt fremmøde.

Den unge doktor Rosenberg (1864-1926) manede til besindighed og fandt ikke generalforsamlingen kompetent til at afgøre spørgsmålet "idet det formenes at yderligere oplysninger må skaffes til veje". Rosenbergs forslag om udskydelse blev sat under afstemning, og kun få stemte for. Købmand Otto Lehnert foreslog spørgsmålet forelagt til generalforsamlingens afgørelse ved håndsoprækning. Den overvejende del af medlemmerne stemte for eksklusion, hvorfor dette blev vedtaget. Mødereferatet blev underskrevet af bestyrelsens seks medlemmer, med æresmedlemmet, den gamle kancelliråd J.J. Jacobsen (1818-1905) i spidsen. *

Også Borger- og Håndværkerforeningens bestyrelse fik anmodning om indkaldelse til ekstraordinær generalforsamling, men fandt, at eksklusion ifølge lovene var et bestyrelsesanliggende, hvorfor man ville afvente udfaldet af den "retlige afgørelse" i sagen. De oprørte medlemmer pressede imidlertid fortsat på i en skrivelse med 62 underskrifter, og ved en ekstraordinær generalforsamling den 16. januar 1893 lykkedes det, efter en vedtægtsændring, at få Røssel ekskluderet med stor majoritet. Referatet blev underskrevet af de 9 bestyrelsesmedlemmer, med malermester P. Syrak Hansen (1833-1904) i spidsen.

Efter stormen

Sergent Røssels videre skæbne kendes ikke. Han var i 1890 blevet gift med en urmagerdatter fra Faaborg, men har sikkert måttet fortrække fra byen efter den omtalte affære. Gendarmerivæse-

net blev iøvrigt kort efter ophævet i 1894 efter provisorieårenes afslutning.

Carl Tobak var fortsat en populær skikkelse i byen. Da fabrikant Christian Meldal (1838-1901) etablerede byens første badeanstalt ved udnyttelse af fabrikkens overskud af vand og damp, blev Carl Tobak bademester i herreafdelingen, der var åben to gange om ugen. Når børnene blev indladt i badeanstalten om lørdagen, kunne de skæve til mængden af flasker i et hjørne af herreafdelingen, hvor den populære bademester havde muntret sig med kunderne.

Den 15.7. 1901 kunne Faaborg Avis meddele, at en af byens meget populære borgere, tobaksfabrikant Carl E. Hansen, var afgået ved døden efter nogen tids svagelighed, 62 år gammel.

Den afdøde, som var veteran fra den sidste slesvigske krig, blev omtalt som en varmtfølende, patriotisk mand, som ofte tolkede sine fædrelandssindede følelser igennem tale og sang. Et år senere, den 10.9.1902 kunne avisen meddele, at der netop var afsløret et mindesmærke på afdødes grav på Gl. Assistentskirkegård, hvori bl.a. var indhugget følgende mindeord:

*Uegennyttig, retsindig som Faa
Fattiges Tarv ham paa Sinde laa
Lyst, som han altid på Livet saa
Mindet om ham vil blandt os staa.*

Gravstenen eksisterer ikke mere, men mindet lever heldigvis igennem arkivalierne i Byhistorisk Arkiv.

Kilder

Rasmus E. Christensens, Carl J. Andersens, Johan Bergs og Oline Gerstrups erindringer. Faaborg Byhistoriske Arkiv.
Georg Petersen. *Som det var engang*. Faaborg 1963.
Faaborg Musikforenings forhandlingsprotokol 1867-1923. Faaborg Borger- og Håndværkerforenings forhandlingsprotokol 1884-1895. Faaborg Byhistoriske Arkiv.
Faaborg Avis 17.05.1890, 2.1. & 3.1.1893, 15.7.1901, 10.09.1902.
Faaborg Folketidende 2.1. & 5.1.1893.
Folketællingslisten 1890. Faaborg Byhistoriske Arkiv.
Aage F. Blomberg. *Faaborg Bys Historie II*. Faaborg 1956.

Noter

Ballotation (fr.): Hemmelig afstemning med kugler. Hvid kugle betyder ja, sort kugle nej.
Den blårøde, svampede næse skyldtes hudsygdommen rhinophyma, der ikke nødvendigvis forårsages af umådeholden alkoholindtagelse.

Den hedder allerede Kongens Høj

Af Kaj Mehr

Denne artikel fortæller om lensbaron A.C. Holsten Carisius, der i 1873 blev udnævnt til æresborger i Faaborg. Fra 1825 bestyrede han Holstenshus og fra 1849 til hans død i 1879 var han ejer af baroniet, Holstenshus.

Da ejeren af hovedgården, Finstrup, i 1707 solgte gård og gods til oberst Christian Adolph Holsten, begyndte en ny æra. I 1723 blev Finstrup ophøjet til stamhuset Holstenshuus, og i 1778 blev det ophøjet til baroniet Holstenshuus.

I 1825 kom admiral, Hans von Holsten, i besiddelse af Holstenshus. Da han ønskede at forsætte sin militære karriere, gav han sin ældste søn, Adam Christopher, fuldmagt til at styre godset. Adam Christopher Holsten, blev født i København i 1793. Efter at have fået en akademisk uddannelse, blev han ansat som protokolskretær ved Højesteret. Senere blev han ansat som legationssekretær indenfor diplomatiet, hvor han gjorde tjeneste i Stockholm og i Berlin, indtil han i 1825 overtog styrelsen af Holstenshus.

Så skete der noget

I de følgende år skete der store forandringer på godset, ligesom dets tilliggende blev betydeligt forøget.

I 1826 udskiftedes de 12 gårde i Vester Åby og i 1832 de seks gårde på Bjørnø. Samtidig afløstes hoveriet, hvorved der opnåedes ret til indtagelse af en del

bøndergods. I 1828 købtes Nakkebølle Hovedsæde med tilliggende bøndergods, kirker og skove. Da Galteløkkerne i Hundstrup sogn, der hørte under Nakkebølle, blev mageskiftet med Brahetrolleborg, fik Holstenshus tillagt 200 tønder land af den til dyrehaven græn-

Adam Christopher Holsten Carisius (1793-1879). Maleri af W. Beudz.

sende Gærup Skov, og store arealer heraf blev tilplantet. Mere rentable driftsformer indenfor landbruget var betinget af større koncentrationer af jord ved hovedgården, hvorfor det strøgods Holstenshus ejede i de nærliggende sogne blev afhændet i 1830'erne, bl.a. de gårde og huse, der lå i Svanninge Sogn, samt ikke mindst Svanninge Kirke, der blev solgt til besidderen af grevskabet Brahesminde for 22.000 rigsdaler.

Det var betragtelige summer, der indkom ved disse salg. De blev brugt til at finansiere den gæld, der var stiftet ved købet af Nakkebølle.

Da Hans von Holsten døde i 1849, stod A.C. Holsten som ejer af Holstenshus. I 1851 arvede han, på sin mors vegne, det carisiske fidekommis. Det var en betragtelig arv på næsten 200.000 rigsdaler. Samtidig tilføjede han familien Carisius' navn og våben til sit eget.

De mange penge satte ham i stand til at anvende betydelige midler på forbedringer af gods og gårde. Et af de første initiativer han tog, var indhegningen af den ved Holstenshus anlagte dyrehave. Dette store arbejde skaffede mange af

Holstenshuus. Gouachebillede fra ca. 1840 (Nationalmuseet).

sognets beboere beskæftigelse i lang tid ved sætningen af de store stengærder, der indhegnede dyrehaven. Indhegningen havde en omkreds på omtrent en mil.

Samtidig nedlagdes den mindre dyrehave ved Nakkebølle, ligesom en større skovkultivering blev iværksat med bøg og andet løvtræ samt med nåletræer, både i dyrehaven, i Gærup Skov og i Nørreskoven.

Af øvrige forbedringer skal nævnes,

restaurering af Helenemøllen, opførelsen af nye korn- og tærskelader, bl.a. ved Bjørnemosegård, anlæggelse af nye vandledninger, opførelse af mejeri og af et nyt vaskehus, ved kilden i haven, restaurering og forbedring af forpagterbolig, opførelse af materialestald og vognport ved gården, nye tørve- og brændehuse, en ny hestestald, svinesti og kostald.

Herudover anlagdes bl.a. et teglværk, ligesom Diernæs Kirke blev restaureret

og ikke mindst blev hovedbygningen ombygget og restaureret, hvilket alene kostede knap 40.000 rigsdaler.

• Desværre er der ikke meget tilbage af denne hovedbygning, idet den nedbrændte i 1908, hvorefter den nuværende hovedbygning blev opført.

Dyrehaven med dens naturskønne omgivelser hvor den ene bakke hæver sig ved siden af den anden, blev et meget søgt udflugtsmål for faaborgenserne, der gennem Alleskoven kørte eller gik

herud om søndagen. De var velkomne til at besøge dyrehaven, ja lensbaronen lod endda i 1869 opføre et traktørsted, Finstrup Kro.

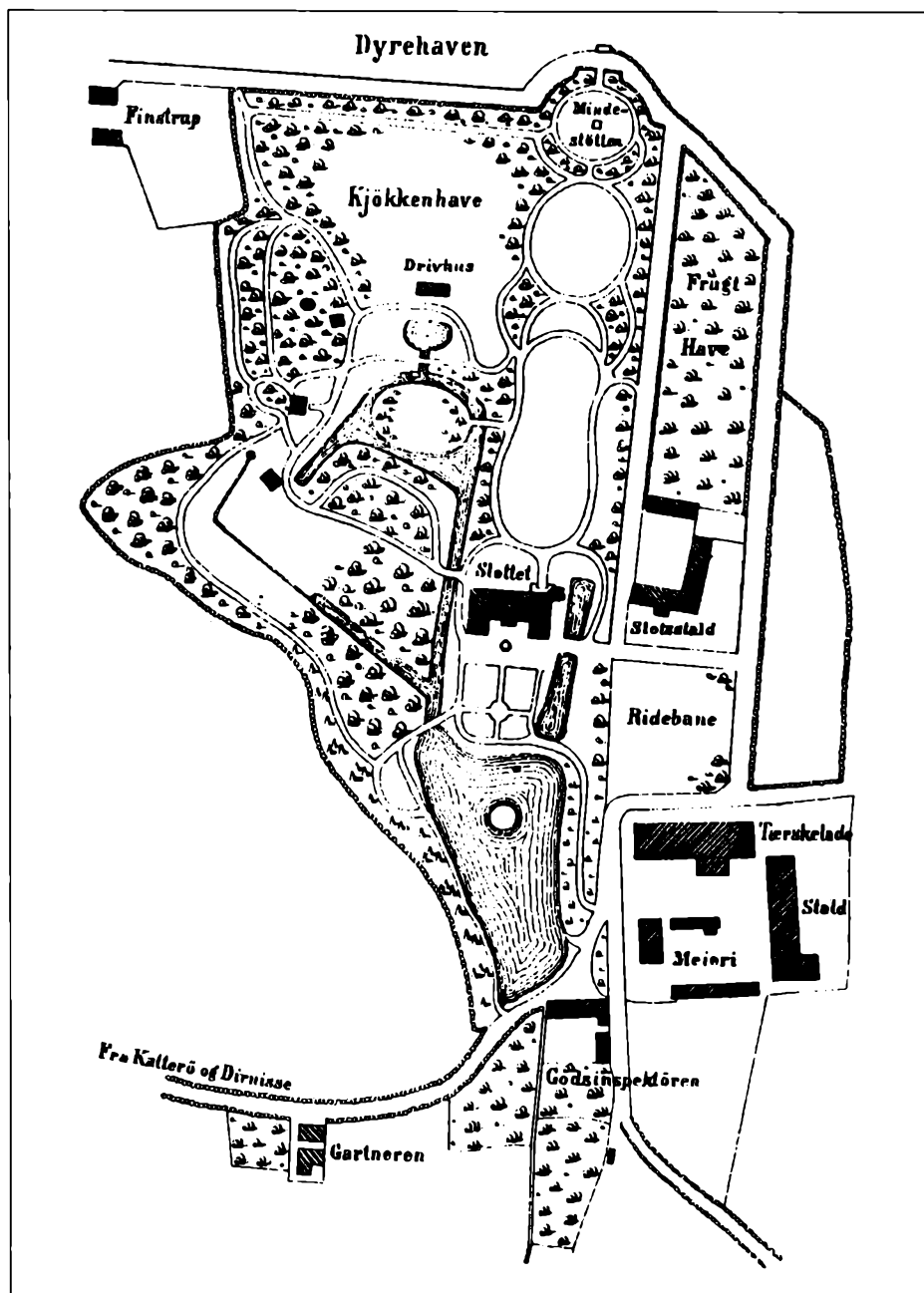
Ved siden af kroen ligger ruinerne af den gamle Finstrup Kirke. Ruinerne blev på lensbaronens initiativ delvis udgravede. Man kan stadig besøge dette fredede sted, der rummer en af landets få kirkeruiner.

Finstrup Kro fungerede som traktørsted helt op til Anden Verdenskrig. I en annonce fra 1920 anbefaler den sig med stor skyggefuld have, herlig udsigt fra Kongehøjen.- Modtager bestillinger til foreninger og større selskaber-.

Gennem en del år blev det gamle traktørsted brugt til privat beboelse, indtil det i 1982 blev nedrevet og erstattet med en mere statelig ejendom, der til minde om fortiden(?) bærer navnet Finstrup.

Så længe dyrehaven eksisterede, gik skovfogeden hver dag en runde for at sikre sig at indhegningerne var i orden. I 1924 blev dyrehaven nedlagt. Alle dyrene blev fjernet, men stakitlågerne og de store smedjerslåger ved hovedindgangen blev først fjernet i 1938.

I mange år stod smedjerslågerne opmagasineret på Holstenshus, men for et par år siden forærede ejeren af Holstenshus, G.A. Berner, dem til Den gamle Gård, hvor de nu sidder i porten, der fra Holkegade fører ind til gårdspladsen.

Kort over Holstenshus og have 1870. Fo. n. ses Finstrup. Øverst op mod dyrehaven ses mindestøtten, som omtales senere i artiklen.

Finstrup Kro.

F.o. fotografi fra 1917. Personerne er Mary Øxenhave fra Diemæs (senere gift med restauratør Ejner Jespersen) samt tjenestepigen Inger fra Horne sammen med hunden Rolf.

F.n. søndagsskoleudflugt i 1921. Der spændes fra ved kroen. (Foto Vester Aaby Folkemindesamling).

Kongehøjen ved Holstenhus.

Også Excellencen, som folk kaldte lensbaronen, yndede at færdes i de naturskønne omgivelser, og vise dem frem for sine gæster. Han fik bakkerne omdannet til udsigtshøje. Ved hjælp af jord, sten og cement, blev de skabt. Nogle af dem fik navn efter lensbaronens døtre, som Emiliehøj og Regitzehøj, der stadig ligger i den gamle dyrehave, omend noget medtaget af tidens tand.

I Nørreskoven ligger, foruden Kongens Høj bl.a. Sophie Magdalenehøj, opkaldt efter lensbaronens ældste datter, samt Caroline Amaliehøj. Den er opkaldt efter baronesse, Louise Berner Schilden Holstens mor og stedmor.

Kongebesøg i Faaborg

At Lensbaronen benævnte den stør-

ste høj (116 meter over havet) Kongens Høj, relaterer til Kong Frederik den Syvendes besøg i Faaborg i 1861. Baronens navngivning vidner samtidig om at han stadig havde diplomatiske evner.

I 1861 skulle Frederik den Syvende for første gang som konge besøge byen sammen med grevinde Danner.

Det blev meddelt at han med 72 personer i sit følge, ville ankomme fra

Odense den 28. juli midt på eftermiddagen, og afrejse næste dags eftermiddag med dampskibet "Slesvig" til Sønderborg.

Selv om hans kone, grevinde Danner, ikke var borgerskabet og de adeliges kop te, måtte der forberedes en festlig modtagelse og lægges et program der var en konge værdig.

Da kongen og hans følge, nærmede sig byen ad Odense Landevej, forkyndtes ved klokkeringning, at det store øjeblik var inde. Ved markedspladsen (Lagonis Minde) stod en æresport med indskriften, Velkommen. På den ene side stod borgerrepræsentationen og andre notabiliteter, og på den anden side stod brandkorpsets officerer med faner, samt politiafdelingerne.

Flagene vajede over hele byen fra huse, skibene, de offentlige bygninger og pladser, og hvidklædte piger stod med blomster tæt ved musikkorpset. Det spillede straks ved kongens ankomst "Gud skjærm vor Konge", hvilket ikke mindst glædede købmand Jacobsen, idet det var ham, der havde ansvaret for musikken.

Så bød byfogeden velkommen til majestæten og hans gemalinde, hvorefter indtoget foregik gennem Vesterport.

Agent Lagoni havde lovet at give kongen og grevinden natophold i sit hus (Vestergade 10). Efter indtoget i byen drog kongen og grevinden til Holstens-

Obelisk i anlægget omkring Holstenshus. Den blev rejst til ære for Abel Chresten Carisius. (Foto: Benny Andersen).

hus, hvor lensbaronen havde indbudt dem til diner.

Ved Holstenshus var rejst en æresport. Her blev kongen og grevinden modtaget af lensbaronen og 60 ridende gårdmænd.

Naturligvis skulle kongen bese nogle af de skønne udsigtspunkter. Da lensbaronen fremviste den endnu ikke fuldførte kampestenshøj i Nørreskoven, sagde Kong Frederik, at han ønskede den skulle benævnes Louisehøj, hvorefter lensbaronen smilende svarede: - Den har allerede fået sit navn, Deres Majestæt. Den hedder Kongens Høj -. Efter opholdet på Holstenshus kørte de kongelige tilbage til Faaborg, hvor byens borgere kl. 10 om aftenen med taler, musik og sang, bragte kongen deres hilsen. Derefter trådte kongen og grevinden frem på altanen, og kongen sagde nogle pæne ord til de mange mennesker, og sluttede med at takke dem på "min og min elskede hustrus vegne. Tak børn, Tak".

Så blev der ro i byen, indtil næste dags formiddag, hvor der blev tid til at give en kur samt besøge Faaborg Kirke, inden der skulle spises frokost på rådhuset (På Torvet).

Afrejsen nærmede sig, men forinden nåede de kongelige at aflægge besøg på Voigts Minde (der dengang endnu lå hvor Banegårdspladsen er i dag). Herefter stod "Slesvig" ud af havnen med de kongelige og satte kursen mod Sønderborg.

Et varigt minde om Holsten Carisius

I 1879 døde lensbaronen. En epoke

var slut. Men erindringen om den indsats, han udøvede, lever stadig, bl.a. symboliseret ved den mindestøtte, der står ved Holstenshus. Den blev afsløret, den 20. juni 1873. Det var det år lensbaronen blev udnævnt til æresborger i Faaborg som en påskønnelse for den interesse, han altid havde vist byens ve og vel. Mindestøtten er formet som en obelisk med plade på nordsiden og medaljon og portræt på sydsiden.

På bronzepladen er anbragt følgende inskription:

"Taknemlige beboere på Holstenshus og Nakkebølle godser samt venner og bekjente satte dette minde for den ædle godsherre Adam Christopher Holsten Carisius, geheimeråd og lehnsbaron, som tegn på højagtelse og hengivenhed 1873".

Midlerne til mindestøtten blev skaffet ved en indsamling, foranstaltet af en til dette formål nedsat festkomite.

Ved afsløringen af mindestøtten holdt en af godsets fæstebønder, møller Peder Pedersen, Kaleko, der var formand for festkomiteen, festtalen.

Derefter indbød lensbaronen alle bidragsyderne med hustruer til en festmiddag. Den blev holdt i et stort telt, der var opstillet i haven. Under middagen holdt en række officielle personer taler. Der sluttedes med dans på plænen, i den med kulørte lamper smukt oplyste park.

Også Faaborg har skabt et varigt minde om sin æresborger, idet en nyanlagt gade, på Østerbro, i 1895 fik navnet, Holsten Carisiusgade.

Kilder

N. Rasmussen *Søkilde: Holstenshus og Nakkebølle*. - 1875

Edvard Andersen: *Billedkunsten i Faaborg Kommune*. -1979

Danske slotte og herregårde. Bind 8. -1965

Aage Fasmer Blomberg: *Faaborg By's historie*. Bind II -1956

Lehnsbaron Hans Berner Schilden Holstens slægtsbøger. -1940-1947

Faaborg Avis -1861

Mundtlige oplysninger givet af godsejer G. A. Berner.

Et dårligt ægteskab

Af Otto Andersen og Jørgen Burchardt

Vi er i Faaborg lørdag d. 4. august 1708. Det har været et forfærdeligt uvejr om fredagen. Man frygtede for dem på havet og for høsten, men folk vågner op til en ny dag med godt vejr, nu hvor uvejret var drevet over. Men det blev dog ikke en helt almindelig fredelig dag i den lille provinsby.

Da de første kom frem på gaderne ved 6-tiden løb rygtet allerede i byen: "Der er sket en ulykkelig hændelse. Niels Vognmand er død". Store som små forned i Kapellanstræde, hvor vognmanden boede. De mest vovede gik ind i vognmandens gård for at se hvad der var sket.

Rygtet talte sandt. Vognmanden lå livløs på gulvet i sin lo. Han var død.

Vognmanden og hans liv

Niels var søn af Anders, men ingen kaldte ham nogensinde Andersen, men bare Vognmand efter hans erhverv. Han drev en lille vognmandsforretning, hvor han alene kørte med varer, når nogen skulle have noget kørt. Når folk skulle køres til nærliggende byer, kunne de også få vognmanden til at køre for sig.

Han boede i en lille gård i Kapellanstræde. Til venstre for porten lå et lille hus med stue til gaden og bagtil endnu et rum. På den lille gårdsplads havde han sin lo, hvor to heste var opstaldet, når de da ikke var drevet ud på byens

marker. Der var også lidt plads bagtil på grunden, hvor der bl.a. var et bur med kaniner.

Det var ikke første gang, der boede en vognmand i gården. Niels havde købt ejendommen i 1703. Kort forinden var gården solgt på auktion efter den afdøde Niels Pedersen, som dog kun havde boet der i kort tid.

Oprindelig var det en del af en stor og forholdsvis rig gård, hvor Johan Johansen Stikmand drev sin vognmandsforretning. Johan blev dog med et slag en fattig mand. Som så mange andre af byens borgere mistede han stort set alt, da byen brændte i juni 1672. Det var kun Rasmus Lauridsen på hjørnet af Østergade, som ikke mistede sit hus; han havde tegttag, så ilden ikke fik fat. For alle andre i den del af byen, måtte de starte forfra igen på ruinerne af deres tidligere huse.

Johan Stikmand var op i årene, og han klarede ikke at arbejde sig op igen. Han blev nødt til at sælge en del af gården fra, mens han selv og konen Johanne blev boende i et lille hus på tre fag. Da han døde i 1700, efterlod han kun få ting

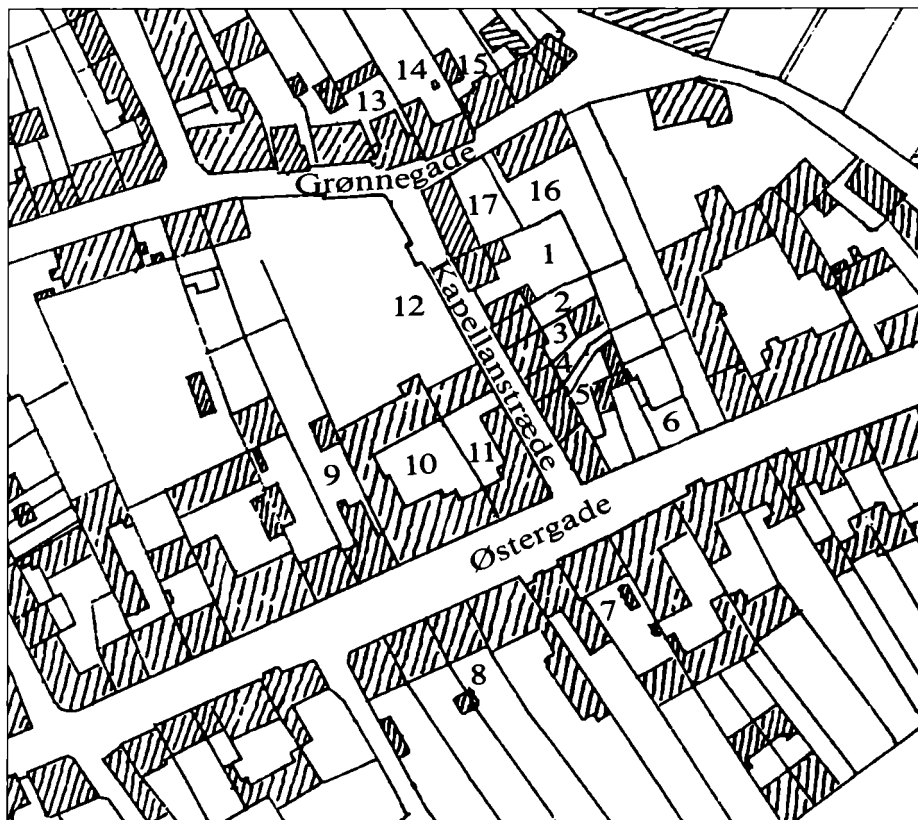
til konen og børnene: et lille bord, en kiste, et skrin og ellers nogle gamle pjalter i en seng af ingen værdi. Enken blev da nød til at leje ud til et pottemagerpar.

Niels Vognmand var ganske vist heller ikke rig, men han var agtet som den pålidelige vognmand han var. Nok gik han tit i snavset tøj, ja møg beskidt var det undertiden, men alligevel agtede man ham. Således blev både byfoged Christoper Hansen og byskriver Lauritz Mikkelsen fadder til et af hans børn.

Da Jacob Cornelius Hattemager døde og efterlod sig to mindreårige piger, Anne Dorthea og Anne Margrete, blev det Niels, som blev værge for dem. Han skulle sikre, at deres arv på godt 81 rd. blev forvaltet på bedste måde. Han investerede ganske vist ikke pengene selv, men lånte dem videre til byfoged Christopher Hansen.

Helt pletfri var Niels langt fra. En dag var han kørt til Ulbølle med to folk fra byen. Da de skulle hjem, var Niels så fuld, at de selv måtte køre hjem og lade ham blive liggende i Ulbølle.

En anden dag var han kommet kørende ind ad Østerport med et læs ler, og

Mordstedet og dets nærmeste omgivelser.

1. Mordsteder. Vognmand Niels Andersen
2. Johanne Stickmand + lejere Jørgen og Maren Pottemager.
3. Hans Snedker.
4. Morten Lauridsen Smed.
5. Niels Ploug.
6. Badskeer Otto Diderik Mansfeld.
7. Jørgen Skrædder.
8. Købmand Mølmark.
9. Vit. Danielsen.
10. Kapellanens residens.
11. Niels Guldsmid.

12. Kapellanens have.
13. Olle Nielsen Skomager.
14. Hans Haastrup.
15. Annanias Feldbereder.
16. Mickel Snedker.
17. Hans Clausen.

Kortets bygninger og grundstørrelser er en rekonstruktion fra et senere tidspunkt, hvorfor disse må tages med forbehold. Angivelse af de enkelte matrikler er derimod korrekte.

lidt oppe af Grønnegade mødte konsumptionsbetjent Hans Rasmussen

ham. Konsumptionsbetjenten stoppede Niels og stak ned i leret med et kæp. Der

lå noget under leret, og det viste sig at være to sække malt, som Niels ikke kunne fremvise nogen seddel på, som han skulle have for at føre malet gods ind i byen. Betjenten beordrede Niels at læsse malten af og bære den ind i Per Laurises hus, hvor han fik Søren Jørgensen Smed og Jørgen Nielsen Bager til at forsegle sækkene, som hver indeholdt ungefær 1 tønne malt.

Det var selvfølgelig en alvorlig forbrydelse at undlade at betale afgift for maling af malten, men Niels fik kun en mindre straf på 2 rd. Han havde nemlig kørt for Ane salig Rasmus Haastrup, som havde bedt ham køre ud af Klosterporten og til Langs Mølle for her at få malet malten. Da det var malet, skulle han køre gennem Svanninge Mark, Dirnisse mark og Kaleko ned til lergraven ved Galle Klinten, hvor han skulle dække de to sække med ler. Efter denne lange omvej, skulle han køre ind ad Østerport, så det ikke så ud af at han havde været ved mølleren. Det gjorde han, men blev altså taget alligevel.

En ond skæbne

På mange måder var det ligesom der hvilede en ond skæbne over Niels. Da han blev gift med Eva Jochumsdatter i 1695, døde hun allerede året efter 38 år gammel. Han giftede sig straks igen året efter med Ellen Christoffersdatter, men hun døde efter knap 5 års forløb d. 3. oktober 1702.

Allerede måneden senere blev Niels trolovet med Maren Pedersdatter, som han giftede sig med i januar 1703.

Ulykkerne var dog ikke færdige med

Niels. Deres dreng, Søren, døde knap 3 måneder gammel i 1704, og i marts 1708 døde deres pige, Mette Marie på bare 5 måneder.

Herefter kom der for alvor problemer i deres ægteskab. Det var almindelig kendt i byen, at det gik dårligt. Så dårligt som det kunne gå. De skændtes ofte. Maren løb tit ind og ud af sin gård og bandede og talte ilde til manden fordi han gik i byen og drak og lod sine heste og vogn stå i sin port og tjente intet med dem.

Lad os høre nogle af naboerne og andre af deres bekendte, hvad de kan berette om det ulykkelige ægteskab.

Anna Margrethe Baar havde haft værelse i deres hus. Hun kunne fortælle, at når Niels kom hjem, tog Maren fat på at skælde ud og slå ham. "I skal få verdens ulykke", men han slog ikke igen. I stedet lagde han sine hænder sammen og bad til, at Gud skulle bevare ham fra at slå hende.

Annanias Hansen Feldbereder boede i Grønnegade hvorfra der var udsigt til bagsiden af vognmandens gård. En dag omkring et år før Niels døde, stod han i sit værksted og kikkede over mod vognmandens bryggers. Der så han, at Maren Vognmands greb fat i sin mands hår og slog ham mellem skuldrene. Så blev de borte for hans øjne, og Annanias ved ikke hvor de blev af. Men han havde da også hørt andre sige, at de forligedes ilde.

Hans Horne var en dag omkring Sct. Hansdag på besøg hos salige Olle Nielsens i Grønnegade. Både han, Dorethe og Ena Ollesdatter stod i stuen hvorfra

de over kapellanens lille kålhave kunne se op ad Kapellanstræde. De fortalte samstemmende, at Maren kom ud af sit hus mens Niels kom gående fra Grønnegade, og der mødtes de uden for stuen. Maren gik hen til sin mand og slog ham først under det ene øre og så under det andet. Hun var vred men sagde ikke noget, tog hans hat og kastede den over i hr. Peders have på den anden side af vejen. Niels blev vred; truede med hånden og sagde: "Djævlens besættede Eder," hvorefter hun gik videre.

Det var ikke kun dem, som kunne fortælle om deres dårlige forhold. Jørgen Pottemager, som boede til leje hos Johanne Stickmand, havde som nabo tit og ofte hørt, at Maren Vognmands og hendes mand forligedes ilde. De bandede og skældte både ved nat og dag. Han

havde også hørt, at Maren havde forbandet sin mand; han skulle få al verdens ulykker. Jørgens kone,

Maren, kunne tilføje, at hun også havde hørt Maren forbande sin mand. "Djævlens besættede Eder. Dersom I ikke bliver i Eders hus for at stræbe og passe Eders hus og næring som andre folk, så skal I få al verdens ulykke."

Maren Pottemagers har også tit formanet Maren Vognmands, at hun skulle leve skikkeligt med sin mand og ikke i klammeri og trøtte, men det var uden frugt.

Lidt over en måned før Niels døde, kom han ind til Karen Rasmusdatter byskriver Laur. Mikkelsens og sagde: "Moder. Djævlens er mellem mig og min kone". Karen svarede: "Jesus bevare os,

hvad er det I siger?" og Niels fortsatte: "Den gang min kone brød låsen i stykker på min kiste, siden da kom djæveln til hende. En aften da jeg var gået i seng, tog hun en sort hollænderkniv, der lå på bordet, og sagde, "jeg skal myrde Eder med denne kniv." Da sagde jeg: "Maren, ved hvad I gør? Gør I ondt, så får I ondt". Jeg spurgte da Niels om han ikke blev bange? og han svarede, at han lå så bange, at han rystede." Jeg havde mine øjne efter hende til jeg fik mine ben på gulvet og tog så fat på hende og lagde begge hendes hænder sammen og så sagde jeg: "Se hvad jeg kan gøre, hvis jeg vil gøre det".

Nogen tid efter kom Maren over til mig. Jeg fortalte hende, hvad Niels havde fortalt mig. Da lo hun og sagde: "Har han sagt det?"

På omtrent samme tid kom Nels Plog en dag ind til Vognmandens for at kræve skat. Maren bandede og sagde til sin mand: "Gid djæveln besætte Eder. Siden I fik Eders gang til Johanne Fiskebløders har jeg ikke haft en god dag. Hos hende kan I have penge nok at drikke op, mens ingen at betale Eders skat med". Maren beskyldte ham dog ikke for horeri imod hende, men kun for druk.

En anden gang var Niels Vognmand

kommet inden for hos Henrik Lauridsens for at drikke en pot øl. Henriks tjenestepige, Maren Nielsdatter, mener det var en tre uger før han døde.

Mens han sad og drak sammen med bl.a. Hans Madtsen af Svanninge, kom Maren Vognmand derind og siger til sin mand: "Sidder I her og fylder Jer? Nu har I drukket i fire dage; så ligger I i to dage; så går I i tre. I har ikke været i mit hus i otte dage, og der står Eders heste hjemme og skulle føres ud. De er ved at dø af sult. I giver mig ikke noget, så jeg kan hverken æde eller drikke; der er hverken øl eller brød i huset". Samtidig slog Maren i bordet for sin mand; herefter blev han slået under det ene øre og derefter det andet. Herefter tog Niels hende i begge sine hænder og slog hende hen til bænken med så stor kraft, at hendes ene tøffel fløj af hendes fod. Mens hun lå på bænken, tog han hende om hovedet og vred det om til den venstre side. Hun tog begge sine hænder i hans hår og holdt ham fra sig.

Hans Madtsen sagde så til Maren: "Skammer Eder Jer, så skal I ikke gå i byen for at hente Eders mand" mens han skilte dem ad. Maren var hel rød i hovedet, men sagde ikke noget. Hun sad på bænken og bandede over sit hoved. De andre satte sig som de havde siddet før, og Maren Nielsdatter gik ud for at malke.

Næsten samme episode gentog sig en dag, da Niels sad hos byfogeden og drak. Også her dukkede Maren op og forbandede Niels. Hun slog ham først under det ene øre og dernæst under det andet. Niels tog da hendes hænder med sin ene hånd og sagde: "Se hvad jeg kan

gøre med Eder." Han lukkede da døren op og bad hende gå hjem.

Deres forhold blev værre og værre. Fredagen før Niels døde, var Karen Nels Nelsens og Maren Peder Smeds, begge fra Horne, på besøg hos Maren. Niels kom hjem, og de bad hinanden være velkommen. Maren dækkede bord for at give Karen og Maren mad. Karen bad Niels sætte sig og spise med, og Maren gav Niels et stykke fisk på tallerkenen, som han åd.

Da de havde spist, rejste de sig for at tage afsked. Niels bad Maren Peder Smeds hilse sin mand; "I har en god ærlig mand", sagde han. Maren Vognmands svarede: "Det har jeg også. Jeg har en fortrukken bolt", hvortil Niels svarede: "Hvis I synes jeg er en fortrukken bolt, så kan I vel undvære mig?", og hun svarede igen: "Det var ikke mig, der ville have Eder", samtidig med at hun slog ham på munden og tog ham i håret. Han slog hende igen, og samtidig faldt de ned mellem to kister hvorved hun fik et blåt øje.

Karen blev så forskrækket i denne tumult, at det var ved at sortne for hende øjne. Maren Peder Smeds, som var Maren Vognmands svigerinde, sagde: "Hvorfor forliges I så ilde? Det ved min mand intet af. I skulle forliges bedre." hvorefter hun gik.

Mange andre kunne også fortælle, hvor dårligt det gik hos vognmandens. Karen Hans Clausens var nabo til dem. Det var ganske vist lang tid siden, at hun havde set dem slås, men de skændtes ofte, og Maren løb tit ud og ind af sin gård mens hun bandede og talte ilde om manden.

Anna Skræders fulgtes en dag hjem fra Horne sammen med Maren. Her skulle Maren havde sagt: "Jeg har i sinde at gøre min mand en ulykke." Anna svarede: "Hav ikke sådanne tanker. Bed Gud bevare Eder.", men Maren svarede, at hendes mand var en fortrukken hund, og i det samme slog Maren for sig, så Anna blev helt forskrækket.

En fjorten dage før Niels døde, var han en aften kommet ind hos Karen Byskrivers. Han bad om at få en potteøl - han vidste, at Karen havde brygget. Han sagde da: "Moder, jeg vil sige Eder noget. Jeg ved intet hvordan det er fat. Det er så underligt. Jeg frygter, jeg ikke komme vel af verden." Karen svarede: "Hvorfor siger I det. Skader Eder noget, da klager det for præsterne, som kan trøste Eder. Beder Gud bevare Eder, at I ikke skulle få onde tanker".

Fredag middag talte Johanne Stikmands med Niels Vognmand. Der var ikke spor af slag på kinden af ham. Senere på dagen hørte hun, at de klammede inde hos naboen. Fredag aften ved halv ni tiden talte Søren Tinstøber med Niels. Han aftalte, at Niels skulle køre hans kone til Høeboe om søndagen. Heller ikke han lagde mærke til noget.

Da klokken havde ringet 9 om aftenen, kom Jørgen Pottemager hjem fra arbejde. Niels Vognmand stod da ved sin port med en kniv i hånden. Han ville slå skyden fra porten, men kunne ikke få den fra. Vognmanden gik da til vinduet for at lukke det op - nøglen til gadedøren plejede at ligge der - men han kunne heller ikke få vinduet op. Han pikkede på vinduet og råbte på sin kone et par gange: "Luk mig ind", men

hun svarede ikke. Vognmanden gik derefter hen til pottemageren i hans dør og bad om at komme ind bagom. Efter at have fået lov, gik han ind i gården og ind over sit gårde.

Lidt efter kom han ud af sin egen gadedør og ind til naboen igen. Han hentede tvende grimer, som lå i Johanne Stikmands kakkelovn. Han sagde, at han havde givet Johanne Stikmands søn 2 skilling for at føre sine heste ud. Han spurgte, om han kunne få ild til en pibe tobak, men Pottemageren havde ingen ild, hvorfor Niels gik hjem igen.

Den lørdag morgen, da Niels døde, var der flere, som så ham. Danielsen Skomager i Østergade og kapellan hr. Peders moder, Rebeke Salige Franz Jøkums, så begge, at han kom gående hjem gennem strædet ved den gamle kirkegård i Østergade.

Jørgen Pottemager og hans kone Maren talte igen med Niels Vognmand mellem kl. 4 og 5. Da Jørgen gik ud, stod Niels i sin dør. Samtidig kom Jørgens kone Maren hjem efter at have våget hele natten over Hans Snedkers kone, som lå i barselsseng. De hilste hverandre god morgen, og Niels sagde: "Herre Jesus, sikket ondt vejr som har været i nat. Vil vi spørge ondt efter både på kornet og i sønen", mens han pegede over til kapellan hr. Peder Raubergs træer. "Se hvor grenene er fløjet af dem i nat." Så gik Niels ind af sin dør, Jørgen tog på arbejde og Maren gik ind og lagde sig i sin seng til søvns.

Begge kunne fortælle, at Niels var frisk og sund med en god fornuft. Han var hverken blå eller blodig på kindbakken på nogen måde.

Niels er død

Henimod kl. 6 om lørdagen, kom Ma-

ren Vognmands ind til Johanne Stikmand, som sad og spandt på sin rok.

"Johanne, for Guds skyld. Kom ind til mig straks. Det er gået ilde til." Maren Pottemager lå og sov, men blev vækket ved den anden Marens råb. Johanne fulgte ind i porten efter Maren Vognmands; hun ville gå op i stuen, hvor Niels plejede at ligge, men Maren løb ind i loen. Fra døren så Johanne Niels stå i loen med begge sine hænder i hver sit hestehul. "Hvad er der fat?", spurgte Johanne. "Han er død", svarede Maren.

Herefter gik Johanne ud igen og over til Hans Snedkers. Da hun gik ud, hørte hun, at Maren krampede døren i efter hende.

Da Maren Pottemagers var stået op, forsøgte hun at komme ind hos vognmandens. Imidlertid var døren låst og hun gik ud i sin have for at besørge sit ærinde. Da hun rejste sig op igen, så hun over gærdet, at Maren Vognmands løb hastigt over gårdspladsen med et reb og en kniv i hånden.

Maren havde også været inde hos andre af naboerne og meddelt dem, hvad der var hændt. Straks gik rygten i byen. I løbet af kort tid havde en stor del af den lille bys indbyggere været nede i Kapellanstræde for at se den døde. Der var dog nogle, der ikke gik ind med det samme. Peder Rauberg var ikke selv gået derned, men havde sendt sin pige, Malene, ned for at se, hvad der var hændt.

Rygtet nåede også til Søren Tinstøber, som gik ud på gaden. Hans Haastруп havde også hørt rygten, og da han ud af vinduet så Søren Tinstøber på gaden, skulle han også hen og se. Søren Tinstøber var gået derned og stod ved porten, men først da pigen Malene gik derind,

gjorde han det også.

Alle gik de ind i loen. Dér lå Niels Vognmand. Han lå på ryggen med øjnene lukkede og munden åben. På den venstre hånd var der noget ler på oversiden; huden på knoerne var noget ridsset. Han havde en halsklud på, på den venstre side af hovedet var han blåslået og ved munden havde det blødt fra en rift.

Ligsyn

Nu skulle sagerne gå, som man plejede at gøre i forbindelse med et dødsfald. Først skulle øvrigheden have besked om dødsfaldet. Maren kom selv ned til byfoged Christopher Hansøn. Hun kom ind i hans køkken, hvor hun slog hænderne sammen, pustede og blæste og sagde otte gange: "Hvor skal det gå til. Gud bedre det". Hun hylede og holdt sig ilde, inden hun endelig fik forklaret ham, hvad der var sket med Niels.

Også byskriver Laur. Mikelsøn kom hun ind til. Han lå i sin seng, da hun kom ind til ham.

I løbet af formiddagen kom Søren Nielsen Bødker, Hans Haastrup, Ananias Hansen Feldbereder og Niels Plog ned til vognmandens hus. De fire var blevet hidkaldt for sammen med badskærer Mansfelt at syne den døde. Borgmesteren, byfogeden og rådmand Jørgen Bertelsen var der også for at registrere og forsegle den dodes gods. Øvrighedsfolkene befalede synsmændene, at den dodes legeme skulle besigtiges for at man kunne fastslå dødsårsagen. De bar vognmanden fra loen og lagde ham i den lille stue.

Da de kikkede nærmere på liget, kunne de ganske rigtigt konstatere, at Niels var død. Men der var nogen, som ville se nærmere. Laurids Bogbinder var også til stede, men da de andre begyndte at afføre den døde hans skjorte, gik han ud.

De øvrige lagde mærke til et par mærkelige ting. Under den rene halsklud - alle andre klædningsstykker var slet så rene - havde han en smal blå-blodig streg omkring halsen som mærke efter et reb. Halskluden var lagt dobbelt om halsen, og bundet i en knude, hvor enderne var stukket under vesten og brystdugen. Han kunne umuligt have haft halskluden på, da han blev kvalt. Den måtte være blevet bundet på ham senere. Det var ikke mærker fra det tykke reb, som lå i loen, men et tyndere. Dette reb kunne man umiddelbart ikke finde. Og samtidig var Vognmanden forslået i ansigtet.

Mistanken til at ikke alt var gået rigtigt til var vakt. Maren fortalte ganske vist med det samme, at hun slet ikke havde været hjemme. Hun havde været i Horne hos noget familie, og da hun kom hjem, fandt hun Niels stående død i loen. Han havde hængt sig selv.

Denne historie fortalte hun til flere, men der var nogen, der tvivlede på den. Hun sagde også, at hun hen ad morgenen var kommet ind af Klosterporten. Hun havde ikke set portbetjenten, men gik ind af lågen, der stod åben.

Dette kunne imidlertid ikke passe, for lågen var sømmet til!

Hun indrømmede nu, at hun havde været hjemme. Hun havde sovet i sin aflukkede seng i den forreste stue. Da

vognmanden var kommet hjem, hørte hun ham som sædvanlig gået til sit leje i den bageste stue. Om morgenen var hun vågnet ved at han gik ud af døren. Efter en blund var hun stået op. Dørene stod åbne i stuen, men hun kunne ikke se manden nogen steder. Hun gik ud i loen for at se om hans grimer var der. Var de der ikke, var han gået efter hestene; var de der, var han i byen.

Det var derude, at hun fandt ham. Han stod med hænderne i foderhullerne ind til hestefolden. Hun var gået hen til ham og klappede ham på kinderne og spurgte, hvordan det var fat. Han svarede ikke, og da hun følte, at han var kold i hoved og om næsen, havde hun erfaret, at han var død. Hun havde senere taget en kniv og skar det reb over, han hang i, og skar det i småstykker. Hun var bange for at manden skulle komme i rakkerens hænder, hvis man fik at vide, at han havde gjort selvmord.

Der var så mange ting, som ikke stemte med denne historie. Flere havde mødt Niels dagen før, og da var han i godt humør. Hvorfor skulle han have hængt sig? Havde hun mon ikke lagt strikken om halsen, da han var faldet i søvn? Måske efter et mindre slagsmål inden han døde, hvorved både han og konen havde fået knubs i ansigterne.

Maren forklarede, at hun havde fået sit blå øje, da hun skulle hjælpe sin mand med at læsse en vognfuld hør ude i Næs. Hun havde fået krogen i hovedet, da manden kastede den over læsset, da der skulle bindes.

Det kunne have været rigtigt, men man fandt en tyndere hampegrime ved en gennemgang af loen. Det lå gemt

under noget foder. Den passede til mærkerne på den dødes hals. Hvor der var en knude på grimen, fandtes der tilsvarende mærker.

Samtidig havde Maren også opført sig mærkeligt, efter manden var død. Hun kom på et tidspunkt ind hos Johanne Stikmand og satte sig på en kiste. Hun spurgte naboerne, om de ikke ville gemme noget af deres indbo for hende. Hun var bange for, at hun ikke ville få ret så meget at betale sin gæld med, hvis hun blev nødt til at sige sandheden, så der skulle skiftes efter hendes selvmordermand. Men både Karen Hans Clausens og Johanne Stikmand nægtede at medvirke. "I må være meget ubarmhjertelige", sagde Maren, men intet hjalp. Alligevel forsøgte hun at gemme familiens ejendele. Hun kastede ting over hegnet ind til naboerne. Hos Johanne Stikmand lå nogle ting og sengeklæder. Til den anden side hos Hans Clausen Murrermester lå bryggerkedlen, mens hatten og dækslet til kedlen var kastet i Stikmands brønd. Nogle gryder lå gemt i en krog i kålhaven.

Retssagen

Marens sag stod dårligt. Deres dårlige ægteskab var en kendt sag i byen, som alle talte om. Samtidig vidste man også, at hun var galsindet. Næsten al sympati lå på mandens side. Det viste sig senere, at der kun var et par enkelte kvinder, som forsøgte at hjælpe hende.

Var den efterfølgende behandling af hende retfærdig? Eller blev hun offer for bysladderer? Vi ved det ikke. Det vi ved er, at hun blev arresteret, anklaget

for mord på manden, ført til byens fangehul og sat i lænker. Det officielle domssystem kunne tage sin begyndelse.

Ugedagen efter den voldsomme begivenhed, samledes retten kl. 8 om morgenen. Under fortræde af byfoged Christopher Hansen gik man i gang med retssagen. Vidne på vidne fortalte om de ulykkelige forhold i familien, om hendes forbandelser over mandens drikkeri o.s.v. I alt 38 vidner måtte stå foran øvrigheden og aflægge vidne. Med sirlig skrift skrev byskriver Laurits Mikkelsen forklaringerne ned. Det han skrev, var alt sammen med til at bestyrke mistanken om overlagt mord.

Helt galt blev det, da det kom frem, at Maren havde forsøgt at skaffe sig et alibi. Maren Byskrivers pige var kommet ned til Karen Nielsdatter, som var på besøg hos faderen Niels Smed. Karen blev bedt om at komme ned til byskriverens, hvor Maren Vognmands var. De fulgtes ad ned ad gaden, og da de nærmere sig, kom Maren løbende ud af huset og hen mod dem. "I har talt om, at I vil til Horne", sagde hun. "Kommer I det, da sig til min broder Peder, at han vil være mig et vidne til at jeg lå i hans hus forgangne nat". Mens de snakkede fulgtes de ned mod Kapellanstræde, for Karen ville lige se at det var sandt, at vognmanden var død, inden hun gik til Horne.

Karen gik til Hvedholm, hvor hun vidste at Peder arbejdede. Hun traf ham og spurgte ham, som Maren havde bedt hende. Han svarede, at han ikke kunne hjælpe.

Maren selv kom i retten. Hun blev ført frem og afført sig sine lænker. Hun be-

dyrede sin uskyld. Men det hjalp ikke. Da sandemændene havde voteret, trådte de frem og forkyndte afgørelsen: De fandt Maren skyldig. Straffen skulle være den strengeste: Hun skulle på sin person lide og undgælde det samme, som man mente hun havde begået mod sin mand. Med andre ord: Hun skulle dræbes. Hendes hovede skulle bredes om - sandsynligvis skulle det på hjul og stejle. Endvidere skulle deres gods gå til sagens omkostninger.

Således endte retssagen. Eller rettere den første. For i begyndelsen af 1700-tallet var retssikkerheden blevet bedre, og med til en forbedring af de sigtedes rettigheder hørte også, at man kunne anke sagen.

Det gjorde hendes brødre på hendes vegne - sikkert på anbefaling af den beskikkede forsvarer, prokurator Frederik Baller fra Odense. Han var en dygtig mand. Iøvrigt søgte han senere stilling i byen, men fik den forståeligt nok ikke.

Her i denne sag var han den nye og unge sagfører fra den store by Odense, som var kommet til den mindre Faaborg. Han udnyttede flittigt alle juraens smuthuller. Spørgsmål til procedure, anfægtelse af vidners pålidelighed o.s.v. Dommeren måtte flere gange se sin retssag trække ud. Selvom den var startet til tiden kl. 8 om morgenen, var den ikke blevet færdig kl. 10, hvorfor han måtte lade den fortsætte en anden dag.

Denne retssag i Landstinget endte også med at Maren blev dømt som morder. Men forsvarers dygtighed medførte, at hun "kun" blev dømt til anbringelse i spindehuset.

Heller ikke denne retssag var hun til-

freds med. Endnu en gang blev sagen anket; denne gang til Højesteret. Hele det store maskineri skulle i gang igen. Og endnu en gang blev hun dømt for mordet, men straffen blev endnu mildere: dømt til at rømme Kongens Rige. Denne landsforvisning kunne være slem nok, for hvilken fremtid kunne hun få i et fremmed land?

Vognmanden i kisten

Vi startede historien med at høre om Niels Vognmand. Lad os også slutte med ham, for mens den ene retssag efter den anden stod på, var der stadig et spørgsmål, som var af interesse for den døde: Var han død ved egen hånd, eller blev han hjulpet over i den anden verden af en anden? Det var et meget relevant spørgsmål for ham, for hvis han selv var skyld i sin død, kunne han ikke blive begravet i indviet jord. Han måtte da afvente rettens afgørelse, før han kunne få sin endelige hvile.

Nu behandlede man folk ordentlig, selvom de var døde. Nok kunne han ikke komme *ned* i jorden på kirkegården, men man tillod ham at stå *ovenpå*. Faktisk stod kisten med hans afsjælede legeme i næsten et helt år i al slags vejr indtil han endelig blev frifundet ved retten. Vi har ikke fået noget at vide om hvordan det var at begrave ham efter al den tid - og måske godt nok for det.

Historien

Hele den fortalte historie skyldes faktisk bare en lille bemærkning i kirkebogen, som Otto Andersen faldt over: "1709. Onsdagen den 12. Juli bleff Niels

Andersen Vognmand begravet, som fandtis qvald med et reeb udi sin Foderloe d. 4. Aug. 1708 og stoed over Jorden paa Kirkegaarden...."

Så lang en venteperiode var usædvanlig, og da præsten også havde skrevet om sagens udfald, var nysgerrigheden for alvor vagt.

Udskrivning af tusindvis af ord af gammel gotisk håndskrift fra tingbøgerne er det dokumentariske materiale bag historien.

Historien er sammenfattet af Jørgen Burchardt, som faktisk ikke har skullet finde på noget selv. Hændelserne er nedskrevet, som folk har fortalt det. Kun sproget er ændret til et forståeligt

nudansk.

Om historien er rigtig? Hvis den ikke er det, så er det ikke vores fejl, men de mange vidner, som afgav forklaring engang for 283 år siden.

Note

Sandemænd - en slags nævninge.

Personliste

Personer med tilknytning til sagen med angivelse af deres bopæl med gadenavn. Nummeret henviser til nutidens gade-nummer. Der er tilføjet oplysninger, hvor de har foreligget.

Maren Pedersdatter Kapellanstræde 10 og 12
Dramaets ene hovedperson. Dømt for mord på manden Niels Andersen

Niels Andersen Vognmand Kapellanstræde 10 og 12
Dramaets anden hovedperson. Gift med Maren Pedersdatter.

Annianias Hansen Grønnegade 55
Synsmand ved retssagen. Født 1673 og død 1716. Fik borgerskab 1698 som feldbereder.

Sl. Olle Nielsen Grønnegade 51 og 53
Skomager. Borgerskab 1676.

Hans Horne
Gæst hos familien Grønnegade 51

Dorethe og Eva Ollesdatter Grønnegade 51 og 53

Jørgen Pottemager Kapellanstræde 8
Bor sammen med Maren hos fru Stickmand

Johanne Stickmand Kapellanstræde 8
Enke efter vognmand Johan S. Bor sammen med datteren Helvig.

Maren Jørgen Pottemager Kapellanstræde 8
Lejer hos Johanne Stickmand.

Karen Rasmusdatter Mellemgade 12
Gift med Byskriver Laur. Mikkelsen

Byskriver Laur. Mikkelsen. Mellemgade 12
Født 1669, og død 1709. Gift med Karen Rasmusdatter i 1694.

Niels (Rasmussen) Ploug Østergade 27
Skaatteopkræver og synsmand.

Johanne Fiskebløder
Adressen er ukendt. (Fiskebløder er et erhverv)

Henrik Lauridsen Lund Grønnegade 12
Fik borgerskab som købmand 1704

Maren Nielsdatter Grønnegade 12
Tjenestepige hos Henrik Lauridsen.

Byfogeden Christopher Hansen Klostergade 10 + 12

Karen Hans Clausens Kapellanstræde 14, 16, 18
Manden murenmester; han døde 1729.

Anna Jørgen Jensen Skrædders Østergade 28
Manden fik borgerskab i 1696.

Søren Tinstøber, lejer i Grønnegade 25
Huset er et lejehus, som ejes af byskriver Laur. Mikkelsen. Fik borgerskab som kandestøber i 1704. Myrdede sin hustru i 1716.

Hans (Nielsen) Snedker Kapellanstræde 6
Hans kone er i barselseng. Hans fik borgerskab som snedker 1703.

Kapellan Peders Reuberg Østergade 23-25

Rebeca sl Frantz Jokums Østergade 23-25
Moder til kapellanen.

Hans (Rasmussen) Haastrup Grønnegade 55
Gift 1699 med Bodel Hansdatter. Fik borgerskab samme år.

Bodel Hans Haastrups Grønnegade 55

Vit. Danielsen (Weyner) Østergade 19
Fik borgerskab som skomager i 1692.

Karen Vit. Danielsens Østergade 19

Mallene Østergade 23 + 25
Tjenestepige hos Peder Rauberg

Johanne Pedersdatter Klostergade 10-12
Tjenestepige hos byfoged Christ. Hansen.

Karen Nels Nelsen Horne

Maren Peder Smeds Horne

Søren Nielsen Bødker Østergade 5
Fik borgerskab som bødker i 1680. Synsmand ved dødsfaldet.

Otto Dietrich Mansfelt Badskærer Østergade 33
Fik borgerskab som stadsbarber (badskærer) i 1698.

Jacob Jørgensen Vestergade 10
Borgmester

Jørgen Bertilsen Østergade 41-43
Rådmand

Laurids Bogbinder
Bopæl ukendt.

Maren Byskrivers pige Boyestræde 14-16
Pigen ikke navngiven. Maren var enke efter den tidligere byskriver Mikel Lauridsen.

Karen Nielsdatter Grønnegade 11
På besøg hos faderen Niels (Pedersen) Smed, Grønnegade 11. Niels Smed fik borgerskab 1683.

Morten (Lauridsen) Smed Kapellanstræde 4
Fik borgerskab som smed i 1701. Gift 1701 med Anne Nielsdatter.

Anne Nielsdatter Kapellanstræde 4

Den Haastrupske Læseforening

Af Felix Kruse

I Løbet af 1800-Tallet steg Folks Læsefærdighed, og dermed også deres Interesse for Bøger. En Læseforening blev startet - en Forgænger for vor Tids Biblioteker.

Læseforeningen blev stiftet den 1. Juli 1844. Maaske har Oprettelsen heraf været drøftet Mand og Mand imellem i mange Aar, hvem ved? Men denne Dags Møde var altsaa det første, der blev indført i den til Formaalet indkøbte Protokol, der nu befinder sig i Haastrup Folkemindesamling.

I et Jubilæumsskrift fra 1949 udgivet i Anledning af, at Læseforeningen nu var Hundrede Aar, skriver daværende Bibliotekar Oluf Harnæs: "Tiden omkring 1844 var i mange Henseender bevæget. Kravet om Afskaffelsen af Enevælden, der havde overlevet sig selv, var paa Dagsordenen. Man havde til Værn for Trykkefriheden dannet Trykkefrihedsselskabet; der eksisterede en Bondebewægelse, som havde Udstykning og Fæsteafløsning paa sit Program. Bønderne selv oprettede Brand- og Sparekasser og man forlangte den almindelige Værnepligt indført. Paa samme Tid trængte de nationale Spørgsmaal sig paa. Der maatte paa en eller anden Maade træffes en Ordning med Sønderjylland og Holsten."

Her vil jeg dog tillade mig at gaa lidt mere i Dybden med Aarsagen og tillige

den rent praktiske Grund til dens Oprettelse, nemlig Læsefærdigheden. Som i et tidligere Nummer af Fællesskriftet omtalt, fik vi her i Haastrup i 1693, paa Foranledning af Baron Trolle, oprettet en Kommuneskole.

De Lærere, der blev ansat her i mange, mange Aar, har næppe evnet at lære Børnene ret megen Læsning. Undervisningen bestod vel nærmest i Terpen i Religion og af Salmever, hvilket i sig selv vel ikke var skadeligt; men har næppe vakt Lysten til at lære at læse.

I 1737 kom der en Lov om, at der i alle Sogne skulde oprettes Skoler. Her i Haastrup har denne Lov jo ikke haft nogen Betydning, idet vi allerede havde en saadan her. Hvor mange Børn, der søgte Skolen, ved vi ikke; den var jo oprettet af det Gods, der havde færrest Ejendomme her i Byen, nemlig kun 2 Gaarde og et Hus. Børnene fra de andre Godsers Gaarde og Huse kunde ikke beordres til at søge denne Skole; det beroede alene paa Forældrene, om de vilde lade deres Børn gaa derhen. Kun Undervisningen af Konfirmander var tvungen. Desuden skulde Forældrene selv betale for Undervisningen og vel

ogsaa Materialet.

I Henhold til denne sidste Skolelov skal det dog nævnes, at i mange andre Sogne fik Loven ingen Betydning, idet mange Godsbesiddere bad om Udsættelse med at bygge "af økonomiske Grunde!"

Starten

I Haastrup fik vi den første seminarieuddannede Lærer i 1808, og selv om Loven om tvungen Undervisning først kom i 1814, har saa godt som alle Børn søgt Skolen fra da af, hvilket ses af de gamle Skoleprotokoller, der endnu findes.

Med ved Oprettelsen af Læseforeningen var 17 Mænd, hvoraf den ene var Pastor Barfoed i Jordløse og selvfølgelig Lærer Grønborg, der nu var en ældre Mand, men altsaa havde været Lærer her siden 1808. Herudover var der saa 15 bosiddende Personer; det vilde have været helt utænkeligt, at der ogsaa havde været Kvinder med, for slet ikke at tale om yngre Piger og Karle. Der skulde gaa mange Aar inden saadanne blev lukket ind i Varmen.

Ser vi nærmere paa disse 15, viser det

sig, at syv af dem har haft hele deres Skolegang ved Lærer Grønborg, altsaa efter 1808, og fire har en Del af Tiden gaaet ved Grønborg. Det var de elleve. Saa er der endnu to det er ældre Mennesker men med voksne Børn der har været Grønborgs Elever. De sidste to er ikke fra Haastrup. Nu har jeg udelukkende nævnt Mændene; men det kan jo da lige saavel være Koner og voksne Børn, der har været den drivende Kraft idet hele. Angaaende de syttens Plads i Samfundet ses, at 13 er Gaardmænd, 2 Haandværkere og som nævnt Præst og Lærer.

Senere, da hele Foretagendet viste sin Levedygtighed, kom ogsaa Husmænd og Daglejere med i Læzerskaren, senere igen Karle og Piger og til allersidst ogsaa nogle enkelte udensogns Beboere. Den første udensogns, der kommer med, er Hattebæksmølleren. Paa Generalmødet saas der intet til Hinder for, at han blev Medlem, hvorfor han blev optaget paa lige Fod med de øvrige. Senere ses f.eks. Husjomfruerne fra Søbo og Hanneslund samt en Lærer fra Jordløse, at være optaget som Medlem af Foreningen.

Ligeledes var Præsten i Jordløse i mange Aar Medlem og tillige selvskreven Formand, hvilken Ordning fungerede til Pastor Wiberg i 1876 udmeldte sig af Selskabet. Som Bestyrelsesmedlemmer vælges i Flæng Husmænd, Daglejere, Haandværkere og Gaardmænd. Den første Bestyrelse paatog sig paa Medlemmernes vegne, at Bøgerne skulde for Fremtiden købes hos Boghandler Helm i Odense og tillige en Indstilling skulde paa Selskabets Vegne gives til

Love for Haastrups Læseforening

- *1. Ingen udenfor Haastrup Sogn kan tiltræde Foreningen uden fælles samtykke.
2. Formanden styrer Foreningens Anliggender med Hensyn til Bøgers Indkøb, Forhandlinger og Correspondance.
3. Regnskabet over Indtægter og Udgifter overdrages en af Foreningens Medlemmer, som dertil af samme udnævnes under Navn af Viceformand; ligesom Bøgerne modtages af ham til Udlaan blant Medlemmerne. - Naar Bøgenes Cirkulationstur er bragt til Ende, forbliver de hos ham og han opbevarer dem paa et sikkert sted.
4. Hvilke, og hvor mange Bøger, der indkøbes, bestemmes af Formanden og trede af Foreningens Medlemmer, der vanlig vælges af samtlige Interessenter. Disse er tillige en fast og bestaaende Comitè, hvis Beslutninger skal være gældende for hele Foreningen.
5. Hvert Medlem betaler i aarligt Contingent 4 Rigsbankmark.
6. Dersom nogen i den Tid han har Bøgerne til Læsning, beskadiger samme i nogen betydelig Grad, enten paa Blade eller Bind, er han at anse med en Mulkt paa fra 1 til 3 Mark, alt efter Skadens Beskaffenhed. I ligemaade hvis han beholder Bøgerne over den fastsatte Tid. Forkommer han derimod Bogen gandske, maa han erstatte den med dens fulde Værdi.
7. Tiden, i hvilken en udlaant Bog maa beholdes af et Medlem, fastsættes til 4 Uger fra Mai til November om Sommeren og til 14 Dage fra November til Mai om Vinteren.
8. Til Formanden og Comitteen overlades det efter almindelig Overenskomst at bestemme, hvorvidt en eller anden Bog, som købes hæftet, skal indbindes, eller en beskadiget skal istandgøres.
9. Hver 1ste Mai holder Foreningen et aarligt Møde, hvor da samtlige Medlemmer maa være til Stede, til hvilken Tid og det aarlige Bidrag indbetales, Regnskabet fremlægges og revideres og hvad der forøvrigt til Foreningens fælles Tarv kan være at forhandle, afgøres.
10. I en Forhandlingsprotokol, som Formanden fører, indføres Foreningens Stiftelsesaar og Datum, Antallet af dens Medlemmer, dens Formaal og det aarlige Bidrags Størrelse, samt hvad andet der kan være af Betydning og Vigtighed for Selskabet at afhandle.

1ste Juli 1844.

Th. Barfoed, Peder Christensen, Peder Hansen, Ole Nielsen. "

Trykkerfrihedsselskabet om, at det paa Grund af, hvad der var lovet i dets Statutter til Sogneselskaberne paa Landet i Almindelighed, ogsaa vilde komme denne Læseforening til Hjælp med en gratis Uddeling til samme af dets udgivne Skrifter og Bøger, eller dog i det mindste dog nogle deraf.

Bøgerne anskaffes

Hvor mange Bøger, der begyndtes med ved, vi intet om, idet der ikke er opbevaret nogen Fortegnelse over de købte Bøger, ejheller Udlaanet heraf. Først da lærer Mose kommer til Haastrup i 1888 og overtager Hvervet som Bibliotekar, bliver samtlige ihændeha-

vende Bøgers Titler og Forfattere registrerede i en lille Bog. Tillige bliver samtlige Medlemmers Navne noteret ned.

Da Pastor Hoskiær bliver Formand vedtages det, at henvende sig til en Forening, der udgiver "Christelige Bøger", om at tilgodese den Haastrupske Læseforening. Kontingentet hertil var 1 Rigsdaler om Aaret.

Hoskiær gjorde nemlig opmærksom paa, at af de allerede købte og modtagne Bøger, var der for faa med Christeligt Indhold. Det ses ikke hvor mange Bøger der modtoges fra denne Forening. Præsten har vel hermed turdet haabe paa, at Budskabet naaede længere ud end han selv rakte. Det var jo, som Oluf Harnæs her foran nævner, i en Brydningstid, at denne Forening var blevet stiftet; saaledes skulde Præsten ikke mere i Skudsmaalsbogen notere, hvor tit Indehaveren af Bogen havde været til Alters, om overhovedet. Ligeledes var Degnens Opgave med at opregne Altergangsdeltagernes Antal og Navne i en dertil indrettet Bog, ved at falde væk.

Udlaanet

Inden jeg gaar over til at gennemgaa, hvad der fandtes af Bøger i disse første Aar, vil jeg fortælle lidt om Udlaanet af dem. Her er jeg dog lidt paa gyngende Grund, idet jeg har min Viden fra nogle, der har faaet det fortalt af andre, der selv har været med; men jeg mener, at det er reelt nok. Ved Modtagelsen fra Boghandleren blev Bøgerne nummere-rede, dels blev nummeret skrevet inden i Bogen, som Regel to Steder, paa Bin-

dets Inderside og paa Titelsiden, desuden paa en paa Bogens Ryg anbragt Seddel. Herudover blev det skrevet, det var før Stemplernes Tid, at Bogen tilhørte Læseforeningen. Derefter sat i Nummerorden paa en Hylde eller i et Skab. Her maa bemærkes, at i Aarene indtil 1888 holdt Biblioteket ofte Flyttedag, idet det har været installeret følgende Steder: Hos Smeden, i Mosegaarden, i Kommuneskolen og i Friskolen, ikke uafbrudt hvert Sted, nej flere gange hvert Sted. Et Held at der ikke var saa mange Bøger at flytte med de første Aar.

Laanerne havde udover deres Navn ogsaa faaet et Nummer. Paa den først Udlaansdag har det været saare nemt, idet hver Laaner simpelthen har faaet den Bog, der svarede til deres eget Nummer. Det blev saa noteret i en dertil indrettet Bog sammen med Datoen for Laanet. Bogen maatte beholdes i indtil 14 Dage; men maatte da gerne afleveres før.

Hvis vi nu tænker os, at Bog Nr. 5 kom hjem paa Ottendedagen, saa fik Nr. 5 udleveret Bog Nr. 18, da det var den der havde det laveste Nummer i Reolen; skulde saa Nr. 17 komme med sin ret efter, vilde han saa faa Nr. 5 der nu havde det laveste Nummer i Reolen og saa fremdeles.

Det System blev anvendt lige til 1930, dog i knap saa streng Rækkefølge; efterhaanden som Bøgernes Antal voksede, kunde Laanerne godt faa flere Bøger med hjem ad Gangen.

Da det meste Boglaan senere hen foregik via Skolebørn, var det ikke altid, at Bøgernes Indhold svarede til Modtage-

rens Forventning. Jeg husker da fra min Skoletid i tyverne, at en Dreng fik 3-4 Bøger med hjem og allerede den næste Dag havde dem alle med igen, hvorefter Mose bemærkede, at de da ikke allerede havde læst alle de Bøger. Det kunde Drengen da ikke svare paa.

Bøgerne blev jo ikke i de først mange Aar af Foreningens Levetid læst af samtlige Personer i Husholdningen, nej de blev brugt til Højtlesning. Det var som Regel Husfaderen, der læste op, enten han saa egnede sig dertil eller ej. De Tilstedeværende havde jo alle et eller andet Haandarbejde at sysle med. I hvert Fald for Pigernes Vedkommende tillodes det ikke, at de sad med tomme Hænder og det blev de da nødt til, hvis de skulde sidde og læse op af en Bog.

Hvilke Bøger, der allerførst blev anskaffet, ved vi, som nævnt, ikke noget om, da alt Materiale fra de første fyrrertyve Aar savnes, bortset fra Forhandlingsprotokollen.

Lærer Mose lavede i 1888, da han overtog Biblioteket, en Liste over de Bøger, der var i Behold paa det Tidspunkt og her mangler de første 26 Numre; men et Fingerpeg om hvilke Bøger omtalte Læseselskab har givet, ses maaske af, at de næste 20 Bøger paa Listen er skrevet af B. S. Ingemann.

Indtil 1888 var der ialt tilgaaet Biblioteket 648 Bind, heraf var i Behold 229. 419 Bind var altsaa i Tidens Løb kasse-ret og solgt til Medlemmerne. Dette sidste er ret interessant, for i 1851 vedtoges det at holde Auktion over de Vignetter og Raderinger, der var modtaget fra diverse Forlag, som Præmie for købte Bøger. I 1856 solgtes for første Gang

brugte Bøger; men det oplyses ikke hvor mange. Bogsalgel gentages igen i 1873-76-89 og i 1906. Saa ses der ikke af Regnskabet om noget Bogsalg før omkring 1964, hvor en Del Bøger blev solgt til Fordel for Børnenes Skoleudflugter; men det blev der vist sat en Stopper for fra højere Sted.

Det er vist Forfatterne, der er imod dette Bogsalg; jeg tror nu ikke det i nævneværdig Grad vil skade Salget af nye Bøger, at Folk fik Lejlighed til at erhverve en Bog, de før havde læst og syntes om, naar den forlængst var udsolgt fra Forlaget.

I Gennemsnit er der i de først 44 Aar af Læseforeningens Historie indkøbt 30 Bøger om Aaret.

Indtil 1930, hvor Lærer Harnæs blev Bibliotekar, bibeholdtes Ordningen med at nummerere Bøgerne, derefter gik man over til den Metode, der stort set gælder endnu. Udlaansbogen fra 1888 til 1906 er endnu i Behold, desværre ser det ud til, at de senere Bøger er borte. Det vilde ellers være interessant at kunne se, hvilke Bøger ens Familie havde laant gennem Tiderne, men her maa vi saa nøjes med disse faa Aar.

Hvad man læste

I de to Aar 1892 og 92 var der 27 Medlemmer, der havde laant Bøger begge Aar. De, der har laant flest Bøger i disse to Aar tilsammen, var en Haandværkerfamilie med 46 Bøger, altsaa en hver fjortende Dag. De der laante færrest var en Gaardmandsfamilie med 9 Bøger. Det giver dog ingen Indsigt i,

Et års boglån

1/1 laant "Minna" af K. Gjellerup, 8 og 15/1 "Gennem Amerika" af W.G. Marstal. 22/1 "Endynian" af Verner V. Heidenstam. 30/1 "Soldater" af P. F. Rist. 5/2 "Et Samliv" af Jonas Lie. 13/2 "London" af Alberth Andresen. 22/2 "Onde Magter" ogsaa af Jonas Lie. 5/3 "Barndom og Drengaar" af Leo Tolstoi. 13/3 "Peder Paladius's Visitatsbog" ved E. Rosenberg. 17/3 "Fjelleboten Sanatorium" af Kr. Kristoffersen. 24/3 "Et Juleeventyr" af Charles Dickens. (Een blev først afleveret den 15/5 Glem?) 4/4 "Caroline Mathilde" af H. F. Ewald. 1/5 "Vikingerne i Miklagaard" af Oehlensläger. 15/5 "Leonora Kristines Jammersminde" ved S. Birket Smith. 1 og 30/6 "Anna Kare'nin" af Leo Tolstoi. 11/6 "Rejse i Mellemasien" af H. Wamberg. 29/7 "Emil Larsens Hændelser" af Beatus Dodt. 9/9 "Thomas Ross" af Jonas Lie. 28/9, 9/10 og 19/10 "Jørgen Wullemveber" af Ludvig Køhler. 28/10 "Tusind og een Nat"; 13/11 "Lajla" af J.A. Friis. 18/12 "Italienske Soldaterhistorer" af Emoudo de Amices. 4/1 "En ægyptisk Kongedatter" af Georg Ebers. 17/1 "Livet i Sibirien" af G. A. Matchlet. Allerede den 20/1 "Kvindelighed og Erotik" af Fru Edgren. 5/2 "Gærende Kræfter" af Zakarias Nielsen. 7 og 22/2 "Gøngehøvdingen" af Carit Etlaar. 8 og 16/3 "Den sidste Athenienser" af Viktor Rydberg. 1/4 "Søfolk" af H. C. Bering Lüsberg. 12/4 "Romulus" af Karl Gjellerup. 28/4 "Kleopatra" af Peder Haggard. 19/5 "Josva" af Georg Ebers. 15/7 "En Rejse i Dalarne" af Fr. Barfoed. Her er Læselysten gaaet i staa for en Tid. Sygdom eller Høsttravhede? 21/11 "Griffenfeld" af Guldberg. 9/12 "Liv i Rusland" af Sonja Kovalevsky. 18/12 "Krig og Fred" af Leo Tolstoi.

Ovenfor nævnes de Bøger, som en Haandværkerfamilie lånte i 1893.

hvor meget hver Familie har læst, for der kan jo saa udmærket være købt Bøger til privat Eje, saaledes som det stadig finder Sted. Der kan ogsaa være abonneret paa saavel faglige som ufaglige Blade og ligeledes være holdt Avis.

Men hvad og hvornaar har Gaardmandsfamilien laant?

Den 29/1 laanes "Vendetta" af Carit Etlaar, den afleveres den 30/1 hvor der laanes "Caroline Mathilde" af H. F. Ewald. Den 17/3 laanes "En Rekrut fra 64" af samme Forfatter. 17/10 laanes

"Spøgelser" af H. Pontoppidan. Og igen 12/11 "Ny Samfundsbillede" af Anne Charlotte Leffler. 1/2 "Fjellebotten Sanatorium" af Kristoffer Kristoffersen. 31/3 "Liv i Rusland" af Sonja Kovalevsky. 9/5 "Gærende Kræfter" af Zakarias Nielsen. Til sidst i disse to Aar laanes "Lajla" af J. A. Friis, den afleveres det følgende Aar den 30/1!

Fjortendagesregelen ses ikke overholdt og vi skulde næst tro, at det har været et forrygende Vintervejr, siden den første Bog kun har været laant i 2

Biblioteket, da det holdt til på Hastrup gamle Skole.

Dage, eller den ikke har faldet i Laanernens Smag. Naa! Vi kan jo slet ikke se, om Bøgerne har været læste! Zakarias Nielsen er vel den i Dag mest kendte Forfatter?

Naar jeg nu har skrevet om den Laaner, der har brugt Biblioteket mindst,

bør vel ogsaa ses paa den, der har laant flest Bøger i disse to Aar, nemlig en Haandværker. Skal gøre det saa kort som muligt! (Se opstillingen ovenfor).

Der laanes to Bind samlet først i 1893. Kan daarligt tænke mig, at det er Tømreren, der har haft Tid til at læse

alle de Bøger, nogle af dem er jo ret "tunge", saa det har snarere været hans kone, der har været "Læsehesten". De havde ingen Børn, og hun var paa den Tid i Fyrrerne, døde i Aaret 1900, 53 Aar gammel.

Ved Valget af hendes Bøger ses af og

til, at hun laaner samme Bøger, som Gaardmanden ret forinden har haft hjemme. Det er muligt, at de i hans Spisepauser ved Markarbejdet, har drøftet disse Ting over Markledet, og at han har anbefalet hende visse Bøger. Det kan jo ogsaa være et Tilfælde.

Hendes Laan bestaar for det meste af nyere Bøger; men maaske har hun været en flittig Laaner lige fra hun blev gift som 35 aarig i 1882, det faar staa hen i det uvisse; men i Tidsrummet fra 29/11 1887 og til 13/4 1895, har hendes Brug af Biblioteket været nogenlunde, som i disse to Aar.

Disse to Eksempler var Yderpunkterne for Laaneaktiviteten. Gennemsnittet for de 35 Laanere, der har været registrerede i 1891-1892, ser saaledes ud:

Ialt 1095 udlaante Bøger, hvilket giver ca. 15 Bøger pr. Laaner om Aaret. Det er meget sjældent, at en Laaner faar mere end een Bog med hjem ad Gangen, dog f. eks. Friskolelæreren faar af og til flere med, vel til Brug i Skolen. Nogle overholder Regelen om Laan i 14 Dage; men mange gør ikke og det ser ikke ud til, at der har været betalt Bøder herfor. I hvert Fald ses det aldrig af Regnskabet. Der maa vel have været Bøger nok at tage af. Ingen har "forkommet" nogen Bog, en enkelt har været væk et Par Aar og en brændte, men lad det blive ved dette.

Nu giver disse Tal jo slet ikke nogen Norm for, hvor meget der er læst i Hjemmene, for - ligesom nu - har der været nogle, der selv har købt Bøger, ligesom de Bøger Biblioteket har holdt Auktion over, maa formodes at være blevet læst, maaske op til flere Gange,

en ny Generation er stadig kommet til. Ligeledes kan vi ikke se hvor mange i en Husstand, der har læst en laant Bog.

I det Tidsrum, hvor Læseforeningen hidtil har virket, er ogsaa en Del Ugeblade dukket op, og selv om der var flere Familier om at holde et saadant, Abonnentet var jo dyrt for Menigmand, har de da virket som en Hæmsko for Udlaanet i Biblioteket. Mange af disse Uge- og Maanedblade gav ofte Bøger i Præmie for et Aars Abonnement. Vi kan saaledes ikke ud af Statistikken se, hvor meget der er blevet læst; men at Læselysten har været stor, er der ingen Tvivl om.

Som jeg tidligere har nævnt, fungerede Nummerordningen indtil 1930. Det var blevet for uoverkommeligt et System. I det gamle System skulde et Laan føres ind i Bogen inden Laaneren fik Bogen, ligesom den ogsaa skulde skrives af, næsten inden Bogen var leveret tilbage, ellers vilde der hurtigt gaa Kludder i det hele. Med det stærkt stigende Antal af Laanere blev det paakrævet med et nyt System. Der blev nu i hver Bog lavet en lille Lomme med Plads til et Kort, hvorpaa Bogens Titel og Signatur blev anført. Paa dette Kort blev Laanernummer og Udlaansdato noteret. Dette Kort beholdtes af Bibliotekaren ved Udlaan. Bødesystemet blev nu ogsaa mere kontant.

Indtægter

Da Bøgerne for sidste Gang blev flyttet fra Friskolen til Kommuneskolen, blev der den 15/11 1888 holdt Auktion over nogle Bøger, hvor mange vides ik-

ke; men de indbragte ialt Kr. 28,37. Hele Medlemsbidraget var dette Aar Kr. 29,40! Paa samme Regnskab indgaar ogsaa Kr. 18,05 for Bøger solgt den 12/2 1889. Det rettede noget op paa Underskudet fra 1887, der var paa kr. 62,03. Ofte ses det af Regnskabet, at Formanden har betalt Underskudet, der efter den Tids Forhold ikke var noget ringe Beløb.

Da dette jo ikke i det lange Løb kunde fungere, blev man inden for Bestyrelsen enige om, at bede Kommunen om et Tilskud, og et saadant ydedes for første Gang i 1890. Dette Tilskud var paa ti Kroner, og samme Beløb ydedes ogsaa i de kommende Aar. Da denne Ansøgning gav Pote, blev der ogsaa sendt Ansøgning om Tilskud til baade Sparekasse og til Staten. Faaborg Sparekasse ydede i 1892 femten Kroner, hvilket ogsaa ydedes i de følgende Aar. Statskassen et Tilskud paa halvtreds Kroner. Det var dog kun en Engangsforeteelse. Der skulde søges igen og i 1900 opnaaedes tredive Kroner. Der har nok været flere der har søgt; den Slags rygtes hurtigt.

Af og til solgtes et Par Bøger, saaledes i 1901: "Thorvald Vidfat" og "En polsk Familie". De indbragte henholdsvis en Krone og en Krone og halvtreds. Mange smaa Pudsigheder ses af Regnskaberne, saaledes Porto til Ansøgningen til Staten og Porto for Takkeskrivelsen for Tilskudet!

Nu nævnte jeg i Indledningen, at jeg tog Oplysninger fra Forhandlingsprotokollen, saaledes staar der uden paa Bogen; men fra ca. 1870 og til 1931 er det kun en Regnskabsbog, hvad den forres-

ten ogsaa har været hele Tiden. Fra 1931 føres Regnskabet i en særlig Bog, dog kan der, selv ud fra de tørre Tal, læses meget om den Tid, om vi giver os Tid dertil.

I 44 Aar holdtes Biblioteket i Live ved en aldrig svigtende Entusiasme fra de forskellige Deltageres Side. Nogle maatte endda, som før nævnt punge ud af egen Lomme. Fra 1888, hvor det besluttedes at søge offentligt Tilskud, og op til Nutiden, har det hele ligesom gaaet i en roligere Gænge med kun fire i Bibliotekets Drift interesserede Ledere, nemlig H. P. Mose, Oluf Harnæs, Børge Petersen og Gerda Petersen.

I 1950 vedtoges at yde halvtreds Kroner til Hjælp i Biblioteket. Samme Aar var Bogbestanden vokset til 1843 Bind. Alle disse Bøger kunde ikke længer rummes i Lærerens Kontor, hvorfor allerede i Trediveerne var blevet indrettet, eller rettere tilbygget, en Stue til Opbevaring af de Bøger, der ikke var i Omløb. I Tilknytning hertil var der blevet lavet et lille Baglölale, vel nærmest et Pulterum; her begyndte Harnæs og Børge Petersen det, der senere blev til Folke-mindesamlingen.

Sognebogsamling

Desværre svandt Selvstændigheden væk, maaske paa Grund af, at tidligere Bestyrelser søgte om offentligt Tilskud; men maaske havde Læseforeningen ikke kunnet bestaa uden dette. I hvert Fald skiftedes Navnet ud og blev til "Biblioteksforeningen for Haastrup sogn" og nye Vedtægter blev vedtaget den første Februar 1931. Herefter var

I 1967 afsløredes et Vægmaleri i Biblioteket. Her ses Kunstmaler Lindberg ved sit værk.

Bestyrelsen paa 5 Medlemmer.

Samtidig blev Biblioteket selvejende og fik Navnet "Haastrup Sognebogsamling", hvori ogsaa var Børnebibliotek. Bestyrelsen herfor bestod, saa vidt jeg kan se, af de samme Mennesker, som var valgt i Biblioteksforeningen. I denne Bestyrelse sad desuden 2 Sogneraadsmedlemmer, saa den ialt bestod af 7 Medlemmer.

Biblioteket havde, som nævnt, hidtil haft til Huse i Førstelærerens kontor; men i 1932 fik det selvstændige Lokaler. Herefter gaar Tingene sin vante Gang indtil 100 Aarsdagen fejredes i Haastrup Forsamlingshus, hvor den store Sal

var fyldt med Jubilæumsgæster. Biblioteksdirektør Banke holdt en baade vittig og oplysende Festtale.

Bogbestanden var da 1534 Bind, hvoraf 237 var Børnebøger; i 1963 var der 3183, Dette Aar blev en anseelig Stak Bøger kasseret. Det gjorde ondt i mange gamle Laanere, mange af Bøgerne fejlede intet. Det var ved denne Lejlighed, at der "solgtes" Bøger, saa Bogbestanden ved næste Aars Generalforsamling var nede paa 3013 Bind, paa trods af Nyanskaffelser.

Biblioteket stod overfor at skulle flytte til nye Lokaler i Forbindelse med den gl. Skole, der jo skulde sælges. Man

haabede paa at der kunde blive et Lokale ledigt i den nye Skole.

Dette Aar var igen kommet en ny Biblioteksordning og ifølge denne skulde alle offentligt støttede Biblioteker gaa over til at være kommunale. Biblioteksforeningen vilde saa blive overflødig. Denne strittede imod og foreslog, at Biblioteket fortsatte som selvejende, hvilket ogsaa tillodes; men i saa Fald skulde Foreningen afholde 10% af Udgifterne til Driften - det var der ikke Mulighed for.

Biblioteket gik over til at være en kommunal Affære med en Bogbestand paa 3411, heraf 842 Børnebøger.

Folkemindesamlingen vokser frem

Bestyrelsen for Biblioteksforeningen mente dog ikke, at den vilde overflødiggøres, hvorfor den omdannede sig selv til udlukkende at varetage Folkemindesamlingens Interesser, som den jo hidtil havde gjort sideløbende med Bibliotekets. Ud af den siddende Bestyrelses Rækker valgtes Eilif Kjeldsen, Knud Mose, Børge Petersen og Gerda Petersen til at arbejde videre med dette sammen med Hans Vogsen Pedersen, Anders Ploug-Sørensen, Felix Kruse og Flemming Andersen.

Denne Kommite satte sig sammen og udarbejdede Love og Retningslinier for en Folkemindesamling for Haastrup Sogn, hvilke saa senere blev vedtaget paa en af Interesserede holdt Generalforsamling.

Hermed var Haastrup Biblioteks Æra som selvstændig Virksomhed slut, havde lidt samme Skæbne som saa mange

andre, der ogsaa var havnet i offentligt Formynderskab.

Det sidste der er indført i den gamle Protokol er Lovene for Haastrup Folkemindesamling, vedtaget i 1967. Et Interval paa næsten 125 Aar dækker denne Protokol. Hvor kan man andet end blive betaget af at læse i den. Godt nok kender vi ikke personligt de første Mennesker, der er omtalt i den; men Navnene har vi og Billeder af mange. Det er næsten som staar de lyslevende for mig, medens jeg sidder her og skriver om dem. Den Fordel har jeg vel ogsaa, at jeg er kommet dem nærmere ind paa Livet, om det kan siges saadan, igennem Arbejdet med min Bog om samtlige Haastrupslægter.

Efterhaanden som jeg ved Læsningen kom nærmere Nutiden, begynder de Personer at dukke frem, som jeg i min Ungdom har set, talt og disputeret med.

Forstaar dog stadig ikke, at ikke mange flere af den yngre Aargang vil være med i vort Kor.

Capelsagen i Bøjden

Af Carl Thorkild Nielsen

En gammel myte fortæller, at da Horne Kirke skulle bygges, rev troldene det ned om natten, som var bygget op om dagen. Så bad kirkebyggerne Vorherre om et tegn og straks lod Han høre fra sig. Næste morgen fandt de, på bakken midt i byen, to halmstrå liggende over kors. Her byggede de kirken og den står der endnu.

Nu er et bedehus jo ikke så meget som en kirke. Alligevel havde det ikke været ad vejen med et par halmstrå på et godt sted, da nogle Bøjdenboere i 1870'erne snakkede sammen om at få foden under eget alterbord!

Det er ikke meget skriftligt, der findes om Bøjden Bedehus' tilblivelse, men det lidt der findes, sammen med hvad overleveringen har fortalt, giver et ret tydeligt billede af forløbet. På den tid var der i Bøjden ca. 72 familier og 376 beboere. Der havde gennem årene jævnligt været gudstjenester i skolen, men i 1873 kom pastor Hans Henrik Licht til Horne og allerede året efter stillede han forslag om at få bygget et kapel eller bedehus i Bøjden. Hvad tilskyndelsen har været ved vi ikke, men den tidligere strenge kirketugt var på retur, hvorfor man nu oftere undgik at gå den lange vej til Horne Kirke. Det er vel heller ikke utænkeligt, at "truslen" fra de tidligere gudelige vækkelser, der i Bøjden havde ført til en ret stærk tilslutning til Indre Mission, kunne være en tilskyndelse til, for den etablerede kirke, at få hånd i hanke med "hjorden".

Som sagt, frøet var lagt. Pastor Licht indkaldte til møde i Bøjden Skole den 12 november. Der var altså allerede gået mange år før frøet begyndte at spire. En

af deltagerne, hører Mads Christensen, (Kalvørevej 6) skrev i sin dagbog, at det "vedtoges at fremme Capelsagen hurtigst muligt" og han føjer til "jeg tegnede mig for 50 kr.".

En bestyrelse eller komité blev nedsat. Men ligesom troldene i 1200'tallet var sure over de gode fortsætter, så kan vi måske fornemme lidt af det samme i det gamle rim "Da fanden èngang ville, at intet skulle ske, han satte ned i verden den første komité". I hvert fald blev der påfaldende stille om sagen de første par år. At tingene alligevel har været drøftet ved talsmandsgilderne er der nok ingen tvivl om.

Den 28. februar 1883 var der igen møde i skolen. Stemningen var trykket, vist nok mest fordi det kneb med at omsætte den gode vilje til rede penge. Nyt møde den 20. maj og her gik man igen i tænkeboks, for Mads Christensen skriver "Det vedtoges at udsætte sagen, foreløbig i 5 år".

Bøjdenboerne måtte fortsat gå den lange vej til Horne kirke. At det var en betydelig opgave for et lille fattigt landsbysamfund er let at forstå. De mest ka-

Ornament på den sydlige gavl af bedehuset i Bøjden.

Teksten er: "Hvo som drikker af det vand som jeg giver - Han skal til evig tid ikke tørste."

Ornamentet er malet af Søren Lund, Horne.

Th. ses facaden på bedehuset. Vinduerne er fremstillet på jernstøberiet i Faaborg.

Fotos ved forfatteren.

pitalstærke var nok de 14 gårdmænd, hvoraf 4 var fæstere. De andre beboere var tjenestefolk, fiskere, arbejdsmænd og enkelte håndværkere.

De 5 år gik og den 24 februar 1888 var der igen møde om "Capelsagen"- og her var i hvert fald ikke tale om en "Hovsalsløsning"- men den nødvendige kapital må nu have været i sigte. Havde det været svært at skrabe den usle mammon sammen, så blev det rigtig svært, da der skulle skaffes enighed om, hvor Capellet skulle bygges.

I Bøjden fortælles endnu om "krigen" da mejeriet i 1928-29 skulle bygges - uhadadada!

Sådan også i 1888 med Capellet. Her var der jo, ud over det rent hensigtsmæssige, knyttet stærke, vi kan næsten sige religiøse følelser til. Måske kunne man møve sig frem til en bedre placering i de højere magters bevidsthed, ved at være den, der ydede mest?

Den 4 marts, nyt møde, og her tilbød gårdmand Lars Milling (Bystævnevej 6) at "afstå en velbeliggende grund på 640 kvadratalen", men ak - Lars Milling var ikke en mand, der i slige sager satsede på de højere magters bevågenhed, så han forlangte, uden blusel, 250 kr for grunden.

Det var mere end man kunne kapere. Nu kom sindene i bevægelse, og der blev nu lejlighed til, for flere jordbesiddere, at vise deres gode vilje. Gårdmand Henrik Krog (Bystævnevej 56) Johan Nielsen (Bystævnevej 66) og Jørgen Jørgensen (Ramsevej 2) stillede op og ville afgive gratis jord til byggegrunden. Johan Nielsen må af en eller anden grund have haft de bedste kort, måske fordi han tilbød både byggeplads og sten til grunden.

Denne grund var den plads hvor nu vandværket ligger. Men nu var "trolde- ne" igen på spil - et flertal af Bøjdenbo-

erne mente at Capellet ville komme til at ligge for langt fra byen. Nu fik Henrik Krog en chance, og en plads i hans "Eng-have" blev valgt. En undersøgelse viste, at der først var fast grund i 3 alens dybde. Henrik Krog havde dog stadig fat i den lange ende og tilbød fluks en grund på sin mark vest for Frands Nielsens ejendom (Bystævnevej 58). Nu kom det til ny afstemning, og det viste sig nu, at der var næsten lige mange stemmer for Johan Nielsens som for Henrik Krogs grund - den sidste mentes at ligge på en "for omblæst plads og uden for byen". Begge forslag blev taget af bordet - gode råd var dyre og ingen korslagte strå fandtes!

På det tidspunkt var de praktiske foranstaltninger allerede i fuld gang. Gårdfæster Søren Christensen (Bystævnevej 62) bror til høker, Mads Christensen, skrev den 9. marts i sin dagbog "karlene var nede, at bære vand til at læske kalk

med til Capellet".

Og allerede den 4. april siger dagbogen følgende: "Karlene i skov i Ravnebjergskoven efter spær til capellet". Nu skulle det gå stærkt, og til mødet den 13. april havde nogle af de implicerede lodsejere underhånden fundet frem til en næsten salomonisk løsning. Om det skrev Søren Christensen i dagbogen "Møde i skolen om hvor Capellet skulle

bygges og det blev da endelig vedtaget, at bygge på Jørgen Jørgensens grund (Bystævnevej 39) og Johan Nielsen gav byggepladsen frit ved magelægning med Jørgen Jørgensen". Johan Nielsen, hvis gave ikke blev modtaget i første omgang, blev nu alligevel den, der løste problemet - skæbne eller hvad? Byggeriet kom nu i gang efter 15 års forhandlinger og hede debatter. Bedehuset,

som det officielle navn lød, blev opført af tømmere mændene Hans Sørensen og Jørgen Peter Greve. Flere arbejdsfolk, fiskere og bønder hjalp til, Søren Christensen var, som det ses, een af dem "6 juni, kørte fire læs grus til Capellet" står der i dagbogen og nogle dage efter "Oppe ved Johans toft med een mand, at bryde stengærddet ned for Capellet". Bag denne korte melding ligger, at Johan

Nielsen, foruden byggepladsen også vil give stenene til husets grund. I alt en gave af en betydelig størrelse. Ved pladsen, hvor vandværket nu ligger, vil det kunne ses, at stengærdet mangler på en længere strækning. De sten blev til de smukt tilhugne grund og trappesten der nu ses ved Bedehuset. Sådan fortæller tingene historie.

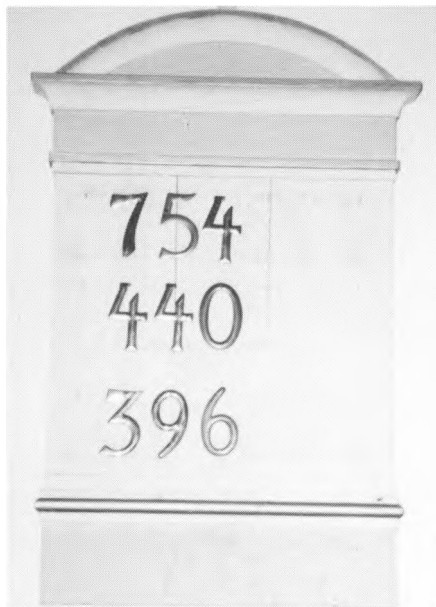
Sidst i november var Bedehuset bygget færdigt. Søren Christensen afslutter "Capelsagen" ved at skrive "Den 29 november var der møde i Capellet, som blev afleveret færdigt af bestyrelsen og regnskabet blev godkendt og bestyrelsen genvalgt". Desværre findes dette regnskab ikke, men vi ved, at Mads Christensen forinden havde forladt bestyrelsen af ærgrelse over de mange forsinkelser og tovtækkeriet om sagen.

"Den 2 december 1888 blev Bedehuset indviet af præsterne Madsen" skrev brødrene Christensen, samstemmende i deres dagbøger. Den Madsen var Johan Phillip Emil Madsen, som var indsat som sognepræst den 7. okt. samme år. Ideens ophavsmand, pastor Hans Henrik Licht, døde 25. marts 1886. Han blev i dagbogen betegnet som en "begavet prædikant". Han oplevede ikke at se sin idé blive til virkelighed.

Vi kan stadig beundre den smukke bygning med de fine vinduesindmuringer og smukke døre og tænke på den præstation, det har været for et lille landsbysamfund. Den ildskårne prædikestol og det gamle alterbord var en gave fra lensgreve Charles Bille-Braheselby fra Hvedholm. De gamle alterbøger, den ældste, ligeledes en gave fra lensgreven, og med hans initialer på bin-

det, er nu i folkemindesamlingen, tillige med kirkebøssen, bærende indskriften "Gaver til Bedehuset". Ligeledes er alterdugen, broderet af Maren Næsselund, svigerdatter af Jørgen Jørgensen bevaret.

Hvordan gik det siden? Ja. hveranden søndag var der gudstjeneste. Huset måtte kun bruges til dette formål. Hvervet

som kirkesanger var knyttet til førstelærerembedet i Bøjden. En af de omkringboende gårdmænd var "kirkeværge" og en kone fra byen sørgede for rengøring. I min barndom gik skoleeleverne rundt med en indsamlingsliste til støtte for Bedehuset. Giverne skrev deres navne og størrelsen af deres gave. Den sociale og økonomiske rangordning var tydelig nok, man gav efter "stand og kald". Be-

dehuset blev senere af en lokal kunstner, maleren Søren Lund, udsmykket med et smukt ornament på den indvendige gavlf.

Tiderne skifter, og de senere generationer "tørstede" åbenbart ikke så meget, i hvert fald kom de ikke så flittigt i Bedehuset. I min barndom, til hen i midten af trediverne kunne man se en af første generation på vej til Bedehuset. Det var Ane Hansdatter, gift med Jørgen Jørgensen (Næsselund) på hvis jord huset kom til at ligge. På alterbordet lå i mange år den alterdug hun lavede og som den første kom til at ligge der.

Præst og degn holdt længst ud, men da pastor Rasmussen i 1968 rejste fra sognet, syntes menighedsrådet, at tiden var inde til at "fusionere" Bedehuset med sognekirken. Så vidt vides var der ingen Bøjdenboere, der protesterede - ikke hørligt i hvert fald! Menighedsrådet solgte huset i 1970. Jeg har aldrig hørt om Bøjden-boerne fik pengene tilbage for det hus, de selv havde bygget i 1888 og delvis selv holdt vedlige gennem de mange år, samtidig med at de betalte kirkeskat!

Sådan er der så meget!

Det er glædeligt at se, at det gamle Bedehus, af sin nye ejer, stadig bevares i sin gamle stil, både ude og inde.

Bemærk: Capel ell. Kapel er et gl. ord for Bedehus

Henvisninger:

Søren og Mads Christensens dagbøger
Ældre Bøjdenboeres fortællinger
Folketællinger

Faaborg Jernstøberi

Af Kaj Mehr

Denne artikel beretter om Faaborg Jernstøberi og Maskinfabrik, en af byens store industrivirksomheder, der gennem 135 år skabte arbejdspladser for smede og maskinarbejdere.

- Vi venter med at holde den store fødselsdagsfest til vi bliver 150 år, sagde ejeren af Faaborg Jernstøberi og Maskinfabrik, i november 1985.

Der blev ingen 150 års fødselsdagsfest på det gamle jernstøberi. Den 1. september 1990 drejede fabrikant Anton Paulsen nøglen om. Regnskabet havde de sidste år vist en nedadgående tendens. Den afmatning, der var begyndt indenfor de områder virksomheden havde satset på i mange år, ville blive forstærket. En konkurs kunne let blive resultatet, så fabrikanten fandt det rigtig at holde, medens legen var god.

Fra at ligge udenfor byen ved markedspladsen, var virksomhedens beliggenhed i 1990 på sin vis uheldig. Et industrianlæg, der ligger midt i et butik- og boligområde skaber mange problemer af miljømæssig art, medens frigørelse af arealet til boligformål ville give det omliggende byområde en mere homogen karakter.

Det begyndte i 1855

Allerede i juli 1855 begyndte to brødre, Peder og Lars Jensen, at anlægge en lille fabrik ved markedspladsen, uden-

for Vesterport. Den officielle dato er 1. december 1855. Den dag satte, Kong Frederik den Syvende "udi sin Residensstad Kjøbenhavn" sit kongelige segl under dokumentet, der gav "Lars Jensen og Peder Jensen udi vort Land Fyn

Lars Jensen startede Faaborg Jernstøberi og Maskinfabrik sammen med broderen Peder.

Bevilling til at anlægge og drive et Jernstøberi udenfor Vesterport, tæt op til Vester Mølle."

Hvem var Lars Jensen? Han blev født i 1821 i landsbyen Mynderup i Hundstrup sogn. Hans forældre var gårdmand Jens Larsen og hustru Marie Pedersdatter. Der var tre sønner i fædrenejgården, der lå i nærheden af Skjoldemose. De blev alle tre jernstøbere. Lars og Peder i Faaborg, og Peder senere i Vejle, medens Hans Henrik Jensen oprettede et jernstøberi i Rudkøbing. Lars Jensen blev uddannet som møllebygger. Han var med til at bygge en vindmølle i Vester Aaby, den såkaldte "Savmøllen".

Lars Jensen deltog i Treårskrigen som artillerist. I Fredericiaslaget i sommeren 1849 blev han under en træfning ved Prins Georgs Bastion så alvorligt såret, at venstre ben måtte amputeres helt oppe ved hoften. Han fik træben forsynet med et håndtag, der stak ud af venstre bukselomme, og han måtte altid flytte benet ved hjælp af dette håndtag når han bevægede sig.

Efter at han var blevet såret, kom han først til Billeshave Lazaret og senere til Lazarettet i Faaborg, hvorfra han blev hjemsendt den 29. august 1850.

Først i 1850'erne startede han et badebyggeri på Østerbro for enden af Sect.

Hansgade. En enkelt skonnert og nogle mindre skibe blev bygget her, inden han stoppede for sammen med sin bror at drive jernstøberi.

Først købte de en parcel af Vester

Carl Christian Jensen overtog jernstøberiet i 1900 efter faderen.

Mølles tilliggende samt en af møllens lagerbygninger. To år senere, i 1857, blev forhuset ud mod Lagonis Minde, opført. Det var jernstøberiets kontor, udstillingslokaler, og i mange år bolig for fabrikanten.

Forhuset er sammen med den gamle lagerbygning værd at bevare, hvilket man nok skal tænke over, når planer for udnyttelse af området skal udarbejdes.

Startkapital havde Lars Jensen ikke selv, men han har åbenbart kunnet overbevise sine fremtidige kunder, land-

mændene, om at det var en god ide at fremstille landbrugsmaskiner, som hakelsesmaskiner og hesteomgange, staldvinduer og senere kakkelovne og komfurer.

Omegnens gårdmænd var villige til at låne ham penge. Således lånte han 3000 rigsdaler af gårdmand Henrik Nielsen i Svanninge med renteaftale samt afdrag af lånet over to år.

Han begyndte i det små med at ansætte fire mand. Man støbte kun en gang hver fjortende dag med en hestegang som drivkraft.

I løbet af 1860'erne kom der gang i virksomheden. Da Faaborg Gasværk blev indviet i 1865, havde jernstøberiet haft leverancen af de fornødne apparater og ledninger. Årsomsætningen var i 1865 på 20.000 rigsdaler, og arbejdsstyrken på 20 mand.

Fra udelukkende at betjene omegnens landboere, fik man oparbejdet et marked over hele landet, bl.a. på fremstilling af smørkærner, som man fik enebestilling på at producere. Hertil kom en begyndende eksport, især til Rusland og Norge.

Skal vi have en "Fillifut"?

Lars Jensen var en populær mand både blandt de ansatte og ude i byen. Der går et utal af historier om ham, hvoraf nogle af de bedste skal fortælles her.

En dag hvilede Lars Jensen sig efter middagen. Der kom besked om, at der var en mand fra Lyø, der ville købe en gryde, hvortil Lars Jensen, snurrede: Jeg rejser mig- og så bandede han - ikke op for en gryde-.

Når Lars Jensen havde gæster og fru en "nødede" for meget, sagde han: -Mutter, lad nu være med at nøde for meget, han kan godt flyve med den kro han har

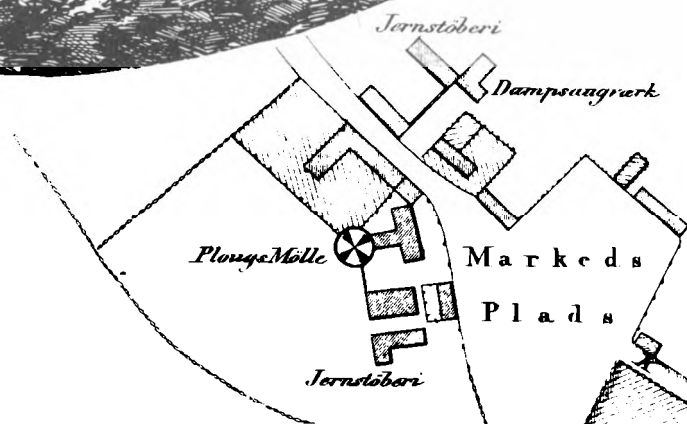
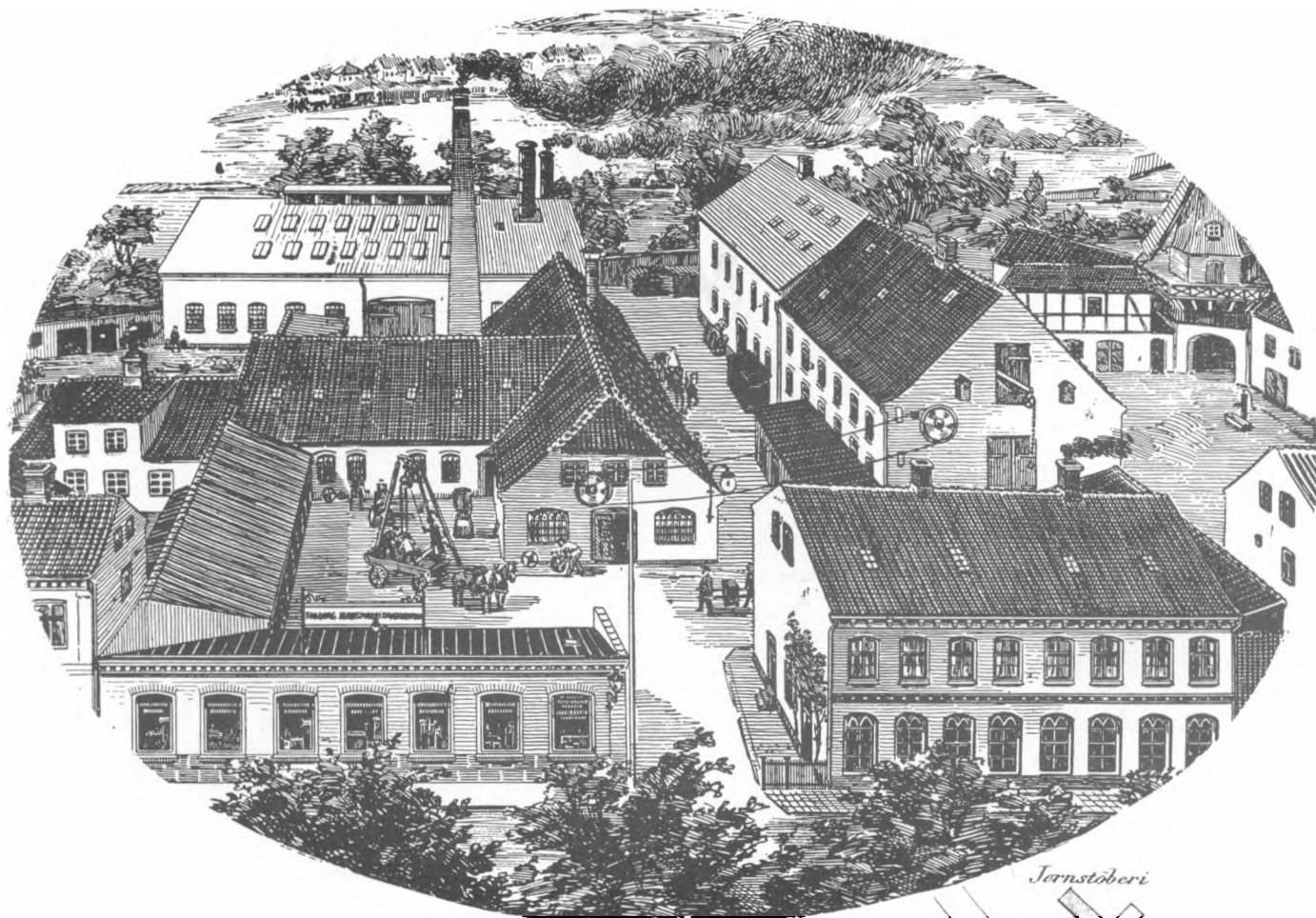
Efterhånden som Lars Jensen kom op i årene, blev det mere og mere besværligt for ham, at gå op i lejligheden oven-

Hans Jørgen Poulsen overtog virksomheden i 1939.

på forretningen. Han fik da bygget en lille tilbygning ud mod gården, kaldet "Kahytten", og her opholdt han sig det meste af dagen passede sine regnskaber og afsluttede handler med kunderne. Her blev også for det meste dagens måltider indtaget.

Hvis han kedede sig i "Kahytten", blev der sendt bud efter "Stolemestri", stolemager Hansen, der boede i et af de små huse ved tapetfabrikken Fiona. Stolemageren var villig, og så hyggede man sig ved toddyerne. Efter at have nydt to glas kom Lars Jensen altid med denne

Fo. ses jernstøberiet i sin velnagtsdage.
Jernstøberiet blev - lige som et andet jernstø-
beri - anlagt uden for den bynæssige bebyg-
gelse. På kortet fra 1859 th. ses placeringen
ved byens markedsplads og tæt på Vester Møl-
le.

Ingeniør Kristen Pouli Carstensen var i mange år den vigtigste medarbejder på støberiet. Billedet gengivet efter maleri af Marius Mikkelsen.

bemærkning: Skal vi så have en "Fillifut", det var en todde i mindre format.

En dag kom en gammel bedstefar med sit barnebarn ved hånden ind til jernstøberen for at betale husleje. Drengen var altid med, fordi han plejede at få en tiøre.

Drengen gik hen og afleverede pengene til Lars Jensen uden at sige noget. Dette fik bedstefaren til at udbryde: Ka dutte sie værsgo, di Kloddi, hvorefter drengen gravalvorlig gentog, henvendt til jernstøberen: Værsgo di Kloddi-. Det morede Lars Jensen sig så meget over, at han gav drengen 25 øre.

Jernstøberen kunne dog godt bevæge sig, når det var nødvendigt. I 1880'erne begyndte nogle unge mennesker at spille fodbold på markedspladsen, men det blev en kort fornøjelse. Den gamle jernstøber kom farende og truede med stokken, idet han råbte:- Ka I skruppe a', jeg vil Fan'hakke me itte ha I sjosker græsset ned, som mi ku ska æé-.

Et vagtskifte

I 1902 døde Lars Jensen, 81 år. Forinden havde han overgivet virksomheden til sin søn C.C Jensen, som overtog støberiet den 1. Juli 1900.

I de følgende år blev driften lagt om. Virksomheden kom til at hedde Faaborg Jernstøberi og Maskinfabrik. Komfur og kakkelovnsproduktionen blev indstillet. En ung ingeniør, der havde sans for at udvikle nye produkter blev ansat, K. Carstensen hed han. Til 1953, altså i over et halvt århundrede, var han af uvurderlig betydning for virksomheden. I de kommende år oplevede virksomheden en hidtil uhørt fremgang. I 1905 var der 50 ansatte, og i de kommende år blev støberiet moderniseret, så det blev tilpasset den større produktion.

Man satsede fortsat på landbrugsmaskiner, kornmøller, plove, hesteomgange, kværne, hakkelsesmaskiner, selvbindende halmpressere, oliebagebrækere, o.s.v. Jo, det gik strygende. Under Første Verdenskrig kulminerede produktionen, der dels blev afsat på hjemmemarkedet, og dels eksporteret, især til Rusland og Norge.

I 20'erne smittede de dårlige verdensmarkeds konjunkturer af på virksomheden og skabte store vanskeligheder. Ved at satse på nye produktioner blev krisen overvundet. Man satsede bl.a. på at fremstille sporskifter og færgeklapper, ligesom man havde en del at gøre med installering af centralvarmeanlæg, der i stigende grad kom frem på den tid. Derudover startede man en produktion af skibsartikler til småskibe.

Familien Jensen sælger jernstøberiet

I 1932 døde fabrikant C.C. Jensen. Hans enke prøvede især ved den dygtige ingeniør K. Carstensens hjælp at holde skuden igang, men da hendes søn,

I den ene ende af den store støbehal stod ovnen. På billedet fra 1939 står støberiarbejderne og venter på jern.

Oskar Jensen døde i 1939, udbød hun støberiet til salg. På det tidspunkt var støberiet inde i en ny krise, idet de vanskelige forhold i 30'erne for landbruget havde skabt en afmatning i virksomhedens mulighed for at afsætte landbrugsartikler.

Den nye ejer var ingeniør Hans Paulsen. Han blev født i 1899 i den del af Sønderjylland, der først blev genforenet med Danmark i 1920. Han måtte derfor

gøre tjeneste som tysk soldat under Første Verdenskrig. Efter genforeningen blev han uddannet i Odense som ingeniør. Derefter arbejdede han i København, og i Paris, inden han i 1932 fik arbejde i England.

Da mørke skyer begyndte at trække op over Europa, ville Hans Paulsen og hans hustru, Gerda Paulsen, tilbage til Danmark. De bad derfor Gerda Paulsens far, der var forretningsmand i

Odense, om at se efter en virksomhed, der kunne passe ind i Paulsens fremtidsplaner. I 1939 overtog ingeniør Hans Paulsen jernstøberiet.

Han lagde produktionen an på skibsartikler, omfattende blandt andet losse-spil og ankerspil til fiskekuttere og kofardiskibe. Samtidig satsede han, foruden på almindeligt støbegods, på en omfattende produktion af riste til brug for alle ovne i industrien samt i bagerier

Som en følge af direktørens engagement i modstandsbevægelsen, blev virksomheden bombet i 1944.

og mejerier. En væsentlig del af produktionen gik til eksport.

Da Hans Paulsen overtog støberiet, var der kun 28 ansatte. I løbet af tre år var arbejdsstyrken oppe på 65.

Naturligvis begyndte mangel på råmaterialer og brændsel at gøre sig gældende. Det krævede derfor en tilpasning til andre produktionsformer, men samtidig var man opmærksom på, at det mere langsigtet, var nødvendigt at planlægge den efterspørgsel på virksomhedens produkter, der naturligt ville opstå når krigen var forbi.

Leder af den lokale modstandsbevægelse

I april 1944 indvilgede Hans Paulsen i at lede den lokale modstandsbevægelse. Da de første våbenforsendelser kom, blev de opbevaret i lokaler på jernstøberiet.

I august 1944 kom Gestapo på sporet af Hans Paulsen. Han måtte gå under jorden, og sammen med sin familie bringes til Sverige. Her opholdt de sig til befrielsen kom i maj 1945.

Jernstøberiet bliver nedlagt

De kommende år blev gode. Den

danske fiskerflåde skulle opbygges. Virksomheden var i stand til at følge tidens krav om mekanisering. Ikke mindst blev hydraulik til at drive spil og tippelad på lastbiler en væsentlig produktion.

Det var svært for støberiet at følge med i de stigende produktionskrav, der f.eks. indebar modernisering af støbeovnene. Da støberiet ikke havde undergået større forandringer siden 1910, stod man også overfor krav af sundhedsmæssig art. De investeringer, dette ville kræve stod ikke i forhold til støberiets kapacitet.

Derfor valgte man i 1961 at nedlægge støberiet, der derefter kun eksisterede i navnet, Faaborg Jernstøberi og Maskinfabrik.

I 1962 døde Hans Paulsen. Sønnen Anton Paulsen videreførte derefter virksomheden, stadig med vægt på produktion af skibsartikler og derudover med fremstilling af håndbetjente hjælpere til brug for bygningshåndværkere.

Da afsætningen var vigende og konjunkturerne dårlige, blev resultatet at et kapitel i Faaborg's industrihistorie sluttede den 1. september 1990.

Kilder

August Schrøder: *Meddelelser om Faaborg Kjøbstad*. - 1866.

Aage Fasmer Blomberg: *Faaborg By's Historie* - 1956.

Ole Mortensen: *Faaborg Skibsfart* - 1979.

Jørgen Burchardt: *Provinsindustri* - 1984.

Faaborg Byhistoriske Arkiv.

Avisudklip, udlånt af byhistorisk Vennekreds, ved Edvard Andersen.

Faaborg Hjemstavnsforenings blad: *Klokkeetaaret*.

Beslutninger i sogneråd og sogneforstanderskab

Glimt fra Korinth

Af Frede Michaelsen

Når man læser gamle protokoller, bliver mange ting afsløret. Her et par gode historier fra en tid, da lokalpolitikere havde meget små midler at arbejde med.

I løbet af 18-tallets første halvdel forstærkedes kravet herhjemme om borgernes øgede medbestemmelse i de lovgivende organer. Frederik d. 6., der som kronprins havde støttet de store landboreformer, havde åbenbart glemt sin gyldne fortid i frihedens tjeneste. Kun nødtvungent havde man således i 1834 fået indført De rådgivende Stænderforsamlinger, og den frie forfatning lå stadig et stykke ude i fremtiden.

Det må derfor betragtes som et ganske revolutionerende fremskridt, da anordningen om folkevalgte medlemmer til det lokale forstanderskab blev gennemført ved lov af 13. august 1841 med ikrafttræden fra nytår 1842.

Godsbesidder og præst synes at have været selvskravne medlemmer i de første år, hvorimod de øvrige i rådet blev et bredt udsnit af bønder fra de forskellige landsbyer i Brahetrolleborg sogn. Fattigvæsenet blev nu lagt ind under det nyetablerede sogneforstanderskab og blev den væsentligste part af dets forvaltningsområde. Et andet og noget mindre var skolevæsenet, mens områ-

det "andre sager" kun fyldte ganske lidt i de første år. Da fattigforsorgen er omtalt ved tidligere lejlighed, vil den ikke blive berørt i gennemgangen her.

De tre skoler i sognet havde nu eksisteret i ca 60 år og virkede i overensstemmelse med skoleloven af 1814 hvad angik såvel den daglige drift som tilsynet med dem både lokalt og på amtsplan. I 1850 gør kapellan Gravenhorst opmærksom på, at skolernes gymnastikapparater er i en brøstfældig stand, men da de kun bruges i sommerhalvåret, beder rådet om udsættelse med udgiften til det følgende forår. Ved samme lejlighed bemærker provst Larsen, at der mangler locummer ved skolerne.

Ovennævnte Gravenhorst ønsker en døvstum dreng anbragt på institut i København, men da han er et "Slegfredsbarn", som ingen har det økonomiske ansvar for, kan en anbringelse ikke anbefales.

Hjælpe lærer Simonsen i Gærup søger om et "flåd" til brug ved svømmeundervisningen, sandsynligvis i Arreskov sø. I vinteren 1846 søger Lagoni i Grøn-

derup skole på en flittig piges vegne om fodtøj, så hun også i slet føre kan søge skolen.

I 1856 indberetter rådet til skoledirektionen, at børnetallet i de tre skoler nu er sammenlagt 221.

Snedker Jokumsen får 1868 udbetalt 8 skilling for at sætte Frederik d. 7. i glas og ramme til Haagerup skole, og omtrent samtidig bliver lærer Helsing i Grønderup skole anmodet om at bortfjerne uryddeligheder fra gymnastikplekken efter klage fra flere beboere. Samtidig anskaffes en ny jernkæde til skolens brønd.

I maj 1878 får lærer Krog i Gærup 20 kr. til hjælp til en hønsegård, mod at den fremtidig tilhører skolen, og på de samme betingelser får lærer Helsing tilstået en trediedel af et nyt komfurs pris.

Carl Hansen øser samme vinter sne ved Gærup skole i to dage og får udbetalt 2,50 kr for ulejligheden. I 1880 betrækkes katederstolen i Grønderup med damask, men lærer Helsing får samtidig besked på at holde sine hunde ude af skolestuen. Senere nødsages han

iøvrigt til at lade dem skyde. Dette år ansætter man en andenlærer i Haagerup, efter at man har forvisset sig om, at han er ugift og derfor kan nøjes med det værelse, der er indrettet i skolen.

Ludvigsinde skole var en af de skoler, der undertiden skulle bevilges penge til. Billedet er taget ca. 1900. Skolefløjen til højre blev fjernet 1926.

Det tilsynsbeskikkede medlem af sognerådet skal efter et møde i april 1888 give lærer Jørgensen i Haagerup besked på at få sin violin i orden samt skaffe en svamp til hver af skolestuerne. Dette år indhegnes møddingen omsider ved Grønderup skole, og lærer Krog i Gærup får gulvet i grise-stien udbedret, da en so har opbrudt det. Rådet har tidligere afslået andragendet og i stedet anbefalet ham at sætte en ring i soens næse.

Man kan af det følgende have sine

tvivl om samarbejdet mellem skolens to lærere:

Andenlærer Andersen har anmodet om en ny kulkasse og en retskrivningsordbog, hvilke bevilges. Lidt senere an-

moder førstelæreren om det samme samt tillige om en skovl.

Elektricitet i skolerne

Omkring 1900 bliver der lagt cementgulv i Gærup skoles køkken og allerede året efter endog bræddegulv. Som afslutning på beretningerne om skolerne kan passende omtales deres kamp for at få indlagt elektricitet. En langvarig affære, der strakte sig over 10 år.

1909 opstiller Faaborg Elektricitetsværk betingelserne for levering af el til

området, og forstander Fenger på landbrugsskolen får sæde i eludvalget. 1910 ansøgte lærerne samlet om installation af el i kommunens skoler. Svaret er ja, hvis de selv bekoster den.

1916 ansøger Sørensen og Schønne-mann igen, men sagen henlægges til gunstigere tider (1. verdenskrig). Lærer Sørensen giver ikke op, men søger om kaution for et lån for at få el i lejligheden. Afslag, men man stiller ham i udsigt, at han kan få ekstra petroleums-kort.

1918 forsøger lærerne igen, og nu vil kommunen bekoste luftledningen, men installationen må de selv udrede. Altså må vi nu formode, at lærerne endelig efter krigen i mere end en forstand gik lysere tider i møde.

Bevillinger, ulovlig spritbrænding m.v.

I 1867 ændredes benævnelsen sogneforstanderskab til det noget enklere navn sogneråd, hvilket naturligvis ikke ændrede dets beføjelser.

Mange og forskelligartede andragender kom til behandling på de månedlige møder foruden de mange ekstraordinære indkaldelser.

Ludv. Detlev Sørensen i Spanget får endelig den ansøgte skrædderbevilling, fordi kollegaen i Haagerup er på halv kraft. 1880 søger købmand Hansen i Haagerup om tilladelse til salg af bayersk øl til banearbejderne under anlæggelsen af Faaborg-Ringe-banen. Han får afslag, da han i forvejen har bevilling til at sælge både øl og brændevin fra forretningen.

Skomager Hans P. Hansen i Mellem-

Datidens langtidsledige blev sat til at slå skærver, hvis de ville oppebære en understøttelse fra sognet. Her slår J. Chr. Jørgensen skærver ved Brahetrolleborg avlsgård.

haverne vil gerne holde en svend og en lærling i sin profession, og samme sted ønsker Sørensen tilladelse til at indkøbe og udsælge til landboerne smør, ost, flæsk, æg og lys i "smaa Quantiteter". Det kan rådet dog ikke anbefale.

Et andet sted læses, at kromanden ønsker at indrette et rugbrødsbageri,

hvilket også tillades, så mindrebemidlede kan skaffe sig billigt brød.

Politimesteren opfordrer rådet til at medvirke til opdagelse af smugbrændrier samt holde kontrol med ulovlig handel og omløben med varer. Endvidere bør der holdes et vågent øje med ungdomsgilder m. v.

En person uden pas går rundt og sælger spiseskeer, haner til øltønder og andet trætoj. Han bliver anholdt i Grønderup og bragt for sognerådet.

Auktion over græsset på bivejenes rabatter afholdes hvert år helt op i begyndelsen af 1900-tallet. På et vist tidspunkt tillades dog afgræsning med køer og

25 års jubilæet for tromle og dens fører R. Sølyst. Vejtromlen blev kaldt "Bedstemor".
 I automobilens første år gav man ikke tilladelse til almindelig bilkørsel på sognets veje. Imidlertid kunne man ikke fortsætte forbudet, og vejtrømler blev nødvendige for at holde vejene jævne.

geder, hvis dyrene holdes i kort tøj.

Vejenes vedligeholdelse

Vejenes vedligeholdelse er et tilbagevendende punkt på rådets møder. Vej-

strækningerne omtales med numre, og stenslagning og gruskørsel udliciteres jævnlige. Arbejdsløse blev ofte sat til at slå skærver for kommunen og var derfor som Jens Vejmand med til at bane vejen for deres medborgere.

Under et møde i 1883 godkendes en

post på 2 kr. til Anders Nielsen for at jævne hjulspor på vejen mellem Haagerup og Højrup.

Efterhånden fjernedes også de mange led, der besværliggjorde samfærdselen mellem sognets landsbyer. Der blev udstedt påbud om, at intet hegn måtte væ-

re over 3 alen af hensyn til snefygning.

Et stort fremskridt blev gjort ved indkøb af en damptromle, sikkert nødvendiggjort af de mange biler, der nu viste sig på vejene.

De første forhandlinger vedrørende bilismen er fra maj 1902, idet Svendborg amtskontor udbeder sig en erklæring over et foreslået tillæg til politivedtægterne indeholdende regler for kørsel med automobiler, motorcykler o. l. Sognerådet tilbagesender en skrivelse, hvori de foreslår, at kørehastigheden fastsættes til 2 mil i timen (15 km) i stedet for 4 mil.

I 1910 andrager Korn- og Foderstokompagniet i Odense om tilladelse til* ved deres repræsentant at befærde sognets biveje med automobil. Det kunne rådet ikke anbefale. Lignende andragender indløb fra Holstenshuus og Brahetrolleborg ligeledes med afslag til følge. Derimod blev tilladelse givet til dyrlæge Vænge, der befærdede sognet i sin 3-hjulede motorvogn med styrestang og lædersæde samt til doktor Liebmann, Korinth.

Som bekendt er den korteste vej mellem to punkter den lige linie, hvilket i forrige århundrede i høj grad prægede landskabet med dets mange skolestier, kirkestier, stier til købmanden og til stationen. Stierne var naturligvis ret generende for de lodsejere, der måtte lægge jord til og ofte fik deres marker gennemskåret. Mange bønder forsøgte at nedlægge dem under markarbejdet, men takket være klager fra brugerne, måtte de genetablere dem. Det gælder f. eks. kirkestien fra Fleninge over Yndigegn til hjørnet af Brahetrolleborg

mølles have (nuværende Øvej vej) og en fra Gærup Teglværk over Tværager til Gærup bygade.

Skadedyrsbekæmpelse var også en opgave, der påhvilede sognerådet. Oldenborrelarver betales med 8 øre pr pund, gråspurveben med 2 øre pr par og rottehaler til en ikke nærmere opgivet pris. Tilladelser blev givet til foreningsfester på kroen, sygekassens lammehavefester, til koncert i kroens have på sommersøndage samt tilladelse til, at Korinth hjemmebageri måtte holde åbent til kl 22.30.

I en kulturhistorisk redegørelse over fødsler på Fyn i forrige århundrede bliver det fastslået, at hver syvende barn fødes uden for ægteskabet, mens det på Als kun er en for hver tyve.

Dette forhold afspejler sig også i lokalsamfundet, idet sognerådet ofte havde overmåde besvær med at inddrive alimentationsbidragene og ikke så sjældent måtte gribe til så kraftige midler som afsoning, når bidragene ikke blev betalt af de udlagte barnefædre. I et tilfælde noterer rådet, at faderen har foretrukket at rejse til Australien.

Et stort fremskridt ved bekæmpelse af de mange brande fandt sted, da sognet besluttede at tilmelde sig Falcks redningskorps. Nu slap man for at møde til brandøvelse i slotsgården søndag morgen eller tørne ud til brandslukning som førhen.

Således var mange ting blevet lettere med tiden. Postvognene til Odense og Kværndrup blev afløst af jernbaner, og bilerne gjorde samkvemmet mellem landsbyerne til en daglig begivenhed, hvor tidligere færdsel med hestevogn

eller til fods havde været den eneste mulighed.

Jagt i Måneskin

Af Johannes Ruben Hansen

Der går en lige linie fra istidens første jægere til jægerne i dag. Blot er det ikke alle, der har jagtret - og det er jagten ikke blevet mindre spændende af.

Imellem de oplevelser, der gør tilværelsen rigere, er de timer når man samles med venner, der har fælles interesser med een selv. Som de fælles møder med vore lokale Arkiver og Folkemindesamlinger. De næsten minder om en synode, hvor man bekender gjorte gerninger, - samt hvilke fremtidsplaner, man omgås med. Tydeligt mindes jeg de brede smil, og ikke uvittige kommentarer: "om at blive skånet for mine ungdomskærligheds-forvildelser!", - da jeg fremførte en idé om, at fortælle lidt om "Jagt i måneskin".

Jamen, - hvorfor skulle jeg tale om "En spændende jagt" hvor jagtens bytte selv gav sig i jægerens vold???

Barndommens erindringer

Nej vel? - Ideen kom jo af de spændende omgivelser, det forundtes mig at være barn i. Allerede som 3 årig erindrer jeg, hvor ofte Farmors broder, "Onkel Hans" eller en af mine egne farbrødre, havde "lettet" Greven på Hvedholm, eller Steensgaard for et Dyr. Dette var mystisk. Der kunne jo ikke være den gode, trofaste hest, der trak Bedstefar og brødvognen fra "Østerby Bageri"

rundt til alle vore kunder i hele sognet, og tirsdag og lørdag til Faaborg, helt ud til "Røde Kro"? For den var købt hos en gaardmand i familien, eller hos Peter Slagter. Og grisene, som vi skulle fodre i stien. De 3 stykker købtes hos naboen, "Lavs Skomager", der også var grisehandler og harmonikaspiller. Han drak kamferdråber, når han kom hjem fra Faaborg efter endt handel, for at konen Sine ikke skulle lugte kaffepuncherne, der blev drukket som lidkøb i rigt mål på Madsens Hotel eller Trekroner.

Det måtte være noget, der optog mange i min familie, det med dyrene og jagten. De første 4 år af min tid var vi fire Generationer under "Solagergaards" gamle tag. Det var stuehuset herfra, Oldefader havde erhvervet ved nedrivningen i 1862, da man byggede nyt stuehus bagved det gamle. Det gamle blev genopbygget som bageri på en lod fra "Enghavegaard".

Ikke så sært, der var jo familieband. Lavs Skomagers blev udstykket samtidig til en anden gren i familien. Man holdt sammen. "Solager" var også tilknyttet. Men der i den østre ende hvor den første store bageovn var indrettet

indtil ombygningen 1912, boede Farfar og Farmor. I den vestlige ende havde gamle Oldemoder sit værelse.

Det var eventyrligt at komme begge steder. Olde var en fortæller af Guds Nåde, selv om hun mest lå i sengen; sommetider skrev hun vers om sit og vore liv! Eller ind til "Bedste". Hun kunne også historier i massevis, fortalte medens hun passede sit strikketøj. Hun var aldrig ledig.

Så var der malerierne! Væggen over deres store dobbeltseng var helt dækket af et kæmpe maleri malet på tilskårne rugmelssække. På guldbroncerede skilte på rammen stod til venstre "Morgenstund har guld I mund" og det forestillede pigen, der fodrer sine høns i morgensolens første skær. Det til højre greb mig mest, og gør det endnu: "Den store, tavse nat går frem". Farbroder Hans Jørgen, der var udlært som maler ved gamle Knippel, havde gjort dem. Dette motiv måtte være fra *Enemærket*, skoven vi kunne se fra Bedstes vinduer. Derovre, hvor Farbroder Martin, broderen, som barn så rådyrene gå ud i markerne. Jeg så fuldmånen stå mægtig og gul bag de sorte stammer. Forrest det smukke rå-

Du jeg så bukkens øjne i månehyset, så kunne jeg altså ikke. Tegning af forfatteren til historien om Peder Bonde.

dyr, der vender hovedet og kigger på mig, der allerede havde hørt så mange historier om, hvor spændende det var, når een af familien var ude en nat med haglbøssen, og kom hjem med et dyr i en stor melpose. Det blev saltet i kælderen, eller en faaborgslagter kom og købte det.

Vor jagende forfædre

Den spændende virkelighed om vore private "jægerfolk" fandt vi brødre, Åge og jeg snart ud af. Men med den viden de alt for mange år siden gav, står det nu mere klart, om at der går en lige linje tilbage til forfædre til de gæve Nean-

derthalere, Cro-Magnoner, og de andre jægerfolk, der gennem mindst 20.000 år, ernærede sig og hele familien med jagt og fiskeri, hvor de boede i naturskabte huler. Med indbyggede instinkter drog uhyre flokke af dyr ad de urgamle veksler fra syd til nord og tilbage igen, for at finde føden. Menneskerne måtte følge

B. Løbe-Nr. 12 19 22 Afgift 20 Kr.

ALMINDELIGT JAGTTTEGN

gældende

for Aaret 1922 er Nittenhundrede og

Hr.

J. G. Jørgensen

Boende:

Esby

i

Svaninge Kommune

Millinge

31/7 - 22

J. Pedersen

Udstederens Underskrift og Udstedelsesdato.

Jagtkortet er strengt personligt.

Misbrug straffes efter Lovens § 37.

JAGTTTEGN for Aaret 1922

Uddrag af Jagtloven:

§ 14. Ingen må her i Landet uden Tilladelse af Landbruksministeren ... har kun Gyldighed i det Kalendarjaar, for hvilket det er udstedt.

Jagttagnet skal altid medføres under jagten og paa Forlangende forevises for Politiet og Sognefogeden.

§ 26. Al Jagt er forbudt fra en Time efter Solens Nedgang til en Time før dens Opgang. Landbruksministeren kan give Tilladelse til Natjagt paa Raa, Daa og Kræmild i Tilfælde af, at det gør Skade paa Markgræsset. Tilføielsen, der gives efter Kommunalraadets Anbefaling, kan kun tildeles den skadelidte Løder til Jagt paa eget Markområde.

§ 27. Det er forbudt at Jagt sættes paa Landjorden som paa Havet og i Lodsen, Flod og Vig af brugs kunstige Lys.

I Følge § 27 straffes Overtrædelsen af § 14 med Bøder fra 50-200 Kr., og Overtrædelsen af § 22 med Bøder fra 50-200 Kr.

med, hvis de ville overleve.

De kom helt op til kanterne af de kæmpemæssige isbræer, der mindst 3 gange i de såkaldte istider, dækkede vort land med op til 3 kilometer is. Her gik altså jægerne for ca. 10-12.000 år siden, måske helt op til kanten af den sidste istids bræer, den samme, der dannede Svaninge Bakker og Arreskov Sø. Til glæde for vor tids turistforeninger, trolden Fin og mænd med gode tegnebøger, der nu kan trave en tur på en golfbane, der hvor arkæologerne angiver, nogle af de første bopladser på Fyn skal findes. Her, hvor der på de kuplede agre omkring "Havbæklund" er fundet de vidunderligste fine stenredskaber.

Men aldrig har der været gjort finere kunst end i hulerne i Sydfrankrig, hvor

jagtvildtet, legioner af mammuter, bisoner, hjorte, heste, og ned til de mindste arter, endnu tordner over lofter og vægge. Påmalede ved tranlampernes svage skin, med naturens egne jordfarver blandet med fedt fra byttet.

Mærkeligt, at netop nu skal en bræsten, fundet i Emil Jacobsens gamle grusgrav her i Millinge, bringe en 10.000 årig hilsen på gågaden i Faaborg.

De tre brødre

Vi fandt den lige linje igen! Den førte hen over loftsbrædderne i det gamle bageri forbi os, og ned igennem den lille skydelem i dagligstueloftet. Der lå bror Åge og jeg på maven, iført vore lange, hvide natskjorter og lurede ved lemmen, der stod åben ned til den lille,

hyggelige dagligstue med hjørnebænke og med far for bordenden. Her blev virkeligt fortalt farverige historier, og mange om drabelige jagter.

Det skete især, når det var Farmors to brødre fra Esbjerg, der var på besøg. De elskede det gamle hjem. De var vældige jægere hele deres liv. Særligt "Den lille maler", Jørgen. Han, der omkring 1890 drog helt til Sydamerika, Buenos Ayres, og derfra til Paraguay. Levede blandt indianere - af jagt! Malede sig selv med nedlagte krokodiller ved la Platafloden og ligesom huleboerne - med flere hundrede billeder af vilde fugle. Pulsende på håndrullede cigaretter - (han kunne rulle med een hånd) ved nydelsen af Mors gode kaffe, forbedret til gode kaffepuncher med medbragt "Brøndum",

sad de der under de lave loftsbjælker, i hængelampens svage skær og fortalte.

Vi forsøgte - uden at hoste for meget af den tætte, opstigende røg - at høre om den tredie, ældste broder, Hans, som vi ikke havde set dengang. Han var meget hemmelighedsfuld. Han gjaldt nemlig for at være en af de værste i sognet til at have tyndet ud i Grevskabets bestand af råvildtet især i de mange skovparter.

Alle brødrene havde begyndt deres løbebaner med at tjene bønder. Der var jo masser af gårdmænd i familien. Hans, der senere blev murer i Børkop, fandt sig en yderst velegnet plads hos "Tørvegreven", Rasmus på Sofienhøj, der havde tørvemose i de gamle moser, skråt over for Bageriet. Der var ikke langt derfra til de større skove, Enemærket og Hanneslund.

Bonden blev dog noget betænkelig, når Hans i de kolde, snefulde vinternætter lagde "spor" ud i sneen af foder. Helt hen til den åbne ladeport. Derinde sad så Hans lunt og godt i halmen, med haglbøssen over knæerne, og lommen fuld af hjemmegjorte patroner. Med stolthed påstod han, at han aldrig "bummede". Men brødrene føjede til, at det hændte, at dyrene gik helt ind i laden, når de var sultne, så nær han kunne slå dem med kolben på geværet.

Enemærkeskoven var vildtrig og populær blandt jægerne. Her ses vejen gennem skoven til skovfogedhuset. Th. det gamle materielskur. Skuret blev nedrevet og genopbygget til skovarbejderboligen "Hegnet".

Jagt døgnet rundt

Mange år senere var jeg blevet malermester på cykel, og jeg asede helt derop, hvor jeg meget venligt blev modtaget af Marie i køkkenet, konen i gården. "Sig til Lauritz, at nu er kaffen klar".

Det mindes jeg hver gang jeg hører den kære Povl Dissing.

Jeg forebragte det i soveværelset, der vendte ud mod haven. Vinduet stod altid åbent. Sommetider lå der en lille snedrive hen over dynen. Lauritz lå der endnu, bred og mægtig.

Jeg sagde: "Er du bange for regningen, siden dit gevær står der ved sengen?" - "Ork nej," sagde han, "Men når der kommer et rådyr ind på plænen, så er det bare at stikke bøssepipen ud af vinduet, når jeg ligger her, så kan jeg knalde dem uden at stå og fryse. Vil du have et par fasaner med hjem? "Der ryger jo også nogle af dem. Så ka' Marie gå ud og samle dem op - og pille dem, så de er klar til at putte i gryden?"

Jo, malerfaget kan føre til meget! Så gik jeg ind og tapetserede.

Det var dengang, man fik tilskud til isolering, med plader for at spare brændsel. Lauritz kom ind med sin trompet og blæste de skønneste melodier. Han var en mester i tonernes verden, ligesom broder Karl - "Tørre Karl fra Tørringe" på basun.

Så gik der hul på en af de nytapetserede vægge. Det havde længe puslet og der faldt en forstumlet mus ned på gulvet. Lauritz satte sin store træskolab på den. Der var Jagt hele døgnet deroppe på "Sofienhøj".

Dyrehovedet med gevir har længe været i skolens samlinger. Mange årgange børn har fået at vide, at det var 3.000 år gammelt.

Det er nok snarere hovedet fra det dyr, som P. Christian Pedersen skød i Hesbjerg.

Krybskytteri eller billig mad?

Men hvornår er det Krybskytteri, ulovligt fiskeri eller andet vildtttyveri? Eller bare held til at få lidt god og billig mad? Hvad er der dog ikke blevet ranet af "det vilde" gennem alle de århundreder, hvor konger og herremænd påberåbte sig alle jagtrettigheder? Helt op til Oldefars købekontrakt på den plet jord mit barndomshjem var beliggende på, hvori Greven på Hvedholm forbeholdt sig

retten til al jagt på grunden. Selvfølgelig mod betaling. Det var vist 38 øre pr. år, at kunne afhentes på godsets contoir på Hvedholm.

Rasmus, nu kendt som "Røde Ras", har i en bog fortalt om sit liv, fra han blev født i et fattigt, men hæderligt landarbejderhus i Svanninge. Var det vildtttyveri eller et heldigt fund, da han og en kammerat mødte en hund med en dejlig hare i flaben på en af de smukke skovstier. Rent instinktivt kastede han en sten efter den, så den tabte haren og løb videre.

Lidt efter dukkede to jægere op. Den ene, "Flæskegaardmanden" udspurgte ham strengt, om han havde set en hund med en hare i munden. "Jo da, den løb den vej der". Ras havde haft tid til at gemme den i et træ. Han for hjem og fortalte sin gode moder om den dejlige hare. Hun og faderen især havde altid indprentet børnene ærlighed og arbejdssomhed. Faderen holdt også en dunderfale, men Ras blev sendt efter dyret.

Den blev til et festmåltid i det fattige hjem. For selv om faderen sled tidligt og silde, var lønnen den gang uforståeligt lille. Det var sandelig ikke sært, at mange af disse fattige, tit med mange børn, hentede et tilskud af godt kød i skoven. For de små husmænd i en skovs nærhed var det også en stor byrde, når man, som Farbror fortalte, i aftenstunden kunne se op til 30-35 dyr gå ud fra "Enemærket" og gnave løs af kornet. Og dengang var der sandelig ikke de mange fold at dele med Grevens private dyrebestand. Men "Røde Ras" fader har dog sat sig et smukt minde. Det var ham, der plantede den skønne allé fra landevejen over til

Dahlkildegaard. Så nu kan golfspillerne måske nå at slå en hare "i sædet" og få steg på gassen.

Ligesom dengang en rask snedkersvend, der arbejdede for "Saugsted" og var meget estimeret af Baronen og især Baronessen fik invitation til at gå på harejagt sammen med Baronen. De to kom hjem ved middagstid. Trætte og tomhændede. "Det var mærkeligt" sagde Baronen. "Det var ikke så mærkeligt" fortalte Snedkeren senere med et smørret smil. Han mødte før det blev lyst og var gået markerne over. Adskillige harrer, som han havde skudt og gemt i hule træer blev afhentet i mørke.

Da han var dreng i Svanninge var han den skrappeste til at skyde fasaner i Præstens skov. Det skete med bue og pil, en tynd rundstok med et firetommersøm i enden. Ingen støj. Med en sejlgarnssnor i pilen kunne man finde den i mørke. Når man hørte fuglen i et træ, lyste man kort derop med en lygte og skød. Ramte man med pilen, sad fuglen "på spid" og så var det bare at hale ind og komme væk.

Natjægerne

Men lad mig mindes "Natjægerne" i familien, der er nok af dem. Farbror Martin må vel have førsteprisen. Allerede i skoletiden startede han med at fange gedder i tørvemosen. Fiskeri kan san-

I familien har der altid været gode smugjægere. Her ses th. Hans Peder Storm Hansen fra Falsled med sin familie.

delig også være vildttryveri, det ses stadig, hvor man tømmer andres ruser. Her begyndte hans krudtfyldte tid. Med et "lånt" gevær fra "Enghavegaard". Det var smuglet ud af en søn, men kun "Bagerens Martin" turde brænde det af, mens han stod på en af de farlige balken. Det gav en kolossal effekt. Om han ramte gedden blev aldrig opklaret, men han slog verdens flotteste baglæns saltomortale efter det kraftige rekyl. De havde selv ladet patronerne med et ekstra stort mål krudt.

De andre fik ham fisket op, grøn af andemad. "Geværet", råbte han, da han fik spyttet ud. Begge dele blev nødtørftigt afvaskede. Geværet smuglet på plads. Det siges, at bedstefar bankede Martin helt tør, da han kom hjem. Det stoppede ham ikke.

Efter konfirmationen kom han selvfølgelig ud at tjene. Det var på Illumgaarden i Østerby. Jeg mindedes tit, da Martin blev vækket af middagssønnen af en karl, der spurgte, om han kunne ramme den ballon, der fløj over gården. Over hans seng hængte Skytteforeningen prægtige baglader, den fine Remington model 1867, indført efter krigen -64, afløser af bagladerne. Martin for op, nogle patroner i lommen, lagde an på pumpen og fyrede 2-3 gange. Så kom bonden farende. "Er du gal, dreng, der er jo folk deroppe"; det tænkte Martin ikke på. Politiet var ude at lede. 2 tyske løjtnanter landede ved Ebberup og rapporterede: "Beskydning ved Faaborg". De fandt aldrig Martin, men fra da hed han "Ballonskytten". Martin er nu død, næsten 96 år, men han nåede at komme fra Vejle og vedgå historien.

Stor var hans glæde, da han så, at vi i Folkemindesamlingen har det berømte gevær. Det blev fundet på loftet i "Kastanjely". Desværre mangler et bagstykke, afleveret ved skæbnens ironi til tyskerne under besættelsen.

Jeg fik aldrig spurgt ham, om hans kendskab til græsk litteratur! Vi havde mange gode bøger i mit barndomshjem. Men ingen: "Ovid". Ellers kunne Martins rasende lyster til utallige senere natlige jagter måske være henførte hertil.

Han var jo en flot fyr, med Kaiser Wilhelm-Schnurrbart og stive flipper. Og Anders Hørsvingers datter i Østerby var særdeles attraktiv. Ved sen nattetide lod hun sig gelejde hjem fra dansebal, antageligt med Frederik Vævers musik. Af Martin, fortalte han selv. Anders Themsen, Hørsvingeren, havde særdeles gode armkræfter. Han var en mester i at bygge sin brændestabel op. En af de fine, runde, der starter smalle, vider sig ud og slutter højt oppe i en flot bue. Den var hans stolthed. Desværre havde pigen anbragt sig med ryggen mod stabelen, og allerede ved en indledende manøvre med hede kys, væltede stakken med et brag.

Anders må have luret, knapt havde den lagt sig ned, førend han for ud ad bagporten, greb Martin og nærmest slæbte ham ind i køkkenet, buldrede på sovekammerdøren til konen i sin bare særk rykkede ud, og blev beordret til at tilberede adskillige kaffepuncher. Som Martin forstod, skulle det være besegling af en forlovelse. Men han afholdt sig fra alle afgørende ord, og slap af sted. Dog, i lange tider gik han ikke gennem Østerby. Anders skulede efter ham,

men sagde aldrig noget mere! Men mon Martin havde læst Blichers: En Landsbydegns Dagbog". Hvor hans næsten navnebroder i novellen Morten, jo henviser netop til *Ovidius*, der i "Remedium Amoris" -: Midler mod Elskov anbefaler: "udmattende nattejagter - så man vender træt og udhungret hjem, glemmende al Elskovsbrynde."

Han gik i alle fald kraftigt til værks. Lod sig ikke standse, selv om han drev det så vidt, at han på den lyse dag sneget sig rundt i selve Illums Skovhave oppe ved Skovgyden. Men pludselig stak to store karle hovederne frem bag en busk. De bad om at se geværet, som han havde i 2 dele, dels i støvlen og dels under jakken. Så gik den tunge gang til gården. Det var jo nogle år efter "Ballondåben". Illummanden ville have ham i retten, det var nu hans dyr det gjaldt, mente han. Måske også for at takkes Greven. Det ville dommeren vel også. Ganske vist havde han ikke skudt, så geværet fik han mærkeligt nok lov at beholde. Men 30 kroner måtte han aflevere til Fattiggassen i Horne, samtidig blev han til grin i byen.

Uden hjerte

Men det hjalp meget, sagde Martin, da han kort tid efter kom cyklende fra Jordløse, hvor der havde været et danssegilde. Han havde fået godt med de sædvanlige puncher, vejen var meget isglat, så det kneb med balancen. Han tjente den gang i Haastrup, men i månelysen fik han lige før han skulle svinge om, øje på en rudel dyr i en af løkkerne, tæt op mod Damsboskoven. Så tog pok-

ker ved ham. Op og hente det kære gevær og patroner og tilbage. Jo de var der endnu. Listede bag gærden, lægge an på det største. Så fyrede han - de for over gærden ind i skoven, undtagen det største; anskudt blev det hængende, så fik det et pulver til. Færdigt og ned i den medbragte store sæk, og så hjem til Østerby hvor han bankede på "Fatters" sovekammervindue. "Hvem er det?", "Det er mig, jeg har noget i en Sæk". "Åh - din tovlie knæjt - ned i kælderi me' det!"

Så skulle der bud til slagter Levin i Faaborg, om at komme næste aften. "Hvad, skal du have 30 kroner for det, det er da noget over prisen!". "Jamen, det er jo også meget stort", "Nå ja, men hvor er hjertet og leveren?" - "Der var ingen i det dyr!" "Nå skidt, dem æder I vel selv. Til Lykke. Her har du så til bøden" Så var den reddet, sagde Martin. Det var da også nærmest for spændingens skyld, at vi knægte rendte og skød. Men der var sandelig nogen af de ældre, der måtte en tur til skoven for at få noget kødmad. Der var mange, der havde mange børn, og det kneb, især vinterdag, når der ikke var ret meget at lave.

Bukkens øjne

En af dem var Pe'Christian, den dygtige træskomand og pumpemager, der boede lidt længere nede ad "vores" vej. Sit hyggelige værksted havde han i baghuset, vistnok den sidste rest af den udflyttede "Bomosegaard". Hvor var jeg dog stolt, da min Far og jeg hentede mine første træskostøvler omme hos ham. Jeg må have været omved syv år, skulle i skole, og så var det godt, når det

Rasmus Pedersen fra Rallebæk var amtsvejmand. På billedet ses han med sine arbejdsredskaber. Hans sønner hørte også til dem, der kunne lide at jage.

blev snevejr. Skafterne gik helt op til knæene. God plads til lidt halm eller ekstra sokker. De fleste andre havde jo kun åbne træsko. De afskyelige gummistøvler kendtes ikke dengang. Kolde og fugtige. Men fortjenesten har nok ikke været stor. Oldefar i Faldsled havde også lavet træsko - om vinteren. Ellers var han Sømand. Han fik 36 øre for et par. Det var skralt.

Pers sønner og en kammerat af dem kan huske, at de lå og kiggede ind ad kældervinduet. De så Per og hans kone, en kusine til en af mine Bedsteforældre, stå og salte dyrekød, hentet i "Enemærket".

Per kom sommetider og fortalte. Det kunne han nemlig. "Jo du, det var sandelig af nød. Men så kom min gode ven, Peter Bonde, han var muremester her

i Østerby. Han havde sandelig jagtkort og jagten på en af gårdene. Men nu mente han, at det kunne være spændende at gå med mig på smugjagt en aften. Så aftalte vi ved fuldmåne, så vi kunne se, at vi ikke skød hverandre. Og Greven har jo rigeligt. Vi gik hen ved banken (der, hvor der nu er bygget et hus). Så sætter du dig her ved leddet, der plejer de at komme ud i kornet. De gjorde de også. Der var en mægtig flot Buk. "Hvorfor Fanden skyder han ikke," tænkte jeg. Så blev dyrene urolige og løb. Jeg gik hen til Peter og sagde, hvad jeg tænkte. "Ja, men Pe'Christian--- da jeg så bukkens øjne i månelysen, så kunne jeg altså bare ikke". "Du er et stort fjols" sagde jeg, "DU kommer i alle fald aldrig med mig mere!"

3.000 år gammel

Per fortalte videre: "Nej, det var ikke for sjov vi skød. Nå ja. Der var jo den om min makker oppe fra Rallebæk, hvor jeg er fra - Far var amtsvejmand - vi var en tur deroppe. Der var jo meget af det vilde og vi fik da også et. Men så ku' vi høre hundene gø ovre ved skytten i Heshøj. Så fik vi fart på med dyret på nakken, bag om gården og over Kildemosen, om igennem gamle Byvej, og hjem til saltkarret.

Nogle år efter, da vi gik ud på arbejde, var vi omme på "Kildemosegaard" og hjælpe med tørvegravningen. Det var flinke folk deromme. Vi fik god mad og god behandling. Så sker det en dag, vi sad vel og snakkede over en kop kaffe, så siger manden: "Ja, det er utroligt hvad vi kan finde i sådan en tørvegrav. Det er

Næsten alle skovfogeder hed Hansen. Her ses Niels Peter Hansen, som boede fra Damsbo. Han boede på "Bøgelyst" i Damsboskoven.

ikke så længe siden, et par år vel, at vi fandt en hel del hud og et fint kranium med horn og det hele i en grav. Jeg har nu givet det til skolelæreren her henne i vores skole. Han mente, at det nok var en 3000 år gammelt." Makker og mig, vi blink' jo til hinanden, og jeg spurgte, hvad for en grav, det lå i. Jo, det var jo der og der. Og det var jo den, vi havde kylet alt det der, som ikke var til noget ud i. Og nu stod læreren og fortalte børnene om, at vores dyr var ca. 3000 år gammelt."

For ikke længe siden traf jeg en af de ældre elever fra den skole. Da han fik historien, morede han sig vældigt. Og vi talte lidt om, i hvor mange tilfælde, man får lært noget, der viser sig at være på et løst grundlag. Men hvor mon hovedet var blevet af? Det befinder sig udmærket. Det var heldigvis afleveret til Centralskolen, da den i Svanninge blev nedlagt. Jeg har lånt den og har heldigvis nu et billede af Lærer Rasmussens hoved. Med horn.

Nattens nyheder

Mangen en lørdag aften har jeg som barn været med på brødture gennem den dejlige "Enemærkeskov" til yderste kunde i skovfogedboligen i den modsatte udkant af Per Christians "Jagtmark". Forbi det smukke, gamle materialskur. På gavlen hængte vel 20-25 stærekasser, men den første "Indflytter" drev som regel alle de andre artsfæller væk. Jo, Greven ønskede meget liv i sin skove. En gammel skovarbejder, der boede i et af godsets huse oppe ved Rychøj, fik tilkørt massevis af tilskåret træ fra "Hvedholm", og stod så og lavede fuglekasser i massevis til ophængning mange steder i skovene. Skovfoged Hansen i Damsboskoven, havde en søn, Ivar, der fik penge for at klavre op i træerne og hænge kasser op på håndsmedede jernkroge. Som træerne groede op, dækkede barken krogene. Adskillige savværksejere blev senere meget rasende, når der røg savklinger for mange tusinde kroner, når de havde købt træet til opsavning. Så kunne en skovfoged finde sin indkørsel spærret af

en stor træbul med indlagt jernkrog med savmærker i, når han vendte hjem om aftenen, en "hilsen" fra en vred savværksmand.

Pudsigt nok, de fleste - eller alle - de skovfogeder jeg husker heromkring har eller hedder, allesammen *Hansen*. Alle kender særdeles meget til "natjægerne." Vor nuværende her, Knud Hansen, "Enemærket" fortæller om tusinder af nattevagter. På Sjælland, hvorfra han stammer, udspandt sig mange voldsomme optrin. Godt nok blev vildtet i vore skønne sydfynske skove ikke skånet, men så langt som på Østsjælland drev vi det dog ikke. Det lyder jo utroligt, men sandt er det, at der i flere år, i 1880'erne her udkom et af Danmarks mærkeligste Tidsskrifter: "*Jagtforeningens Vejviser*" eller "*Nattens Nyheder*." Udgiveren, som også var Redacteur, "Digter" af den forsatte "Roman" og selv i sit lille værksted "satte" og trykte bladet, med alle slags mærkelige typer, og "Ansvarshavende" og Sælger af det som regel 4-sidede blad i cirka A4 format var: Mekanikus Niels Nielsen Swansbjerg pr. Kjøge. Jeg huskede bladet fra megen omtale i det dejlige ugeblad: "*Familiejournalen*" som vi drenge kastede os over hver uge. Og hvor vi dog klippede ud! Også om dette blad - vi hørte som sagt meget i den retning. Engang efter en lille brand på værkstedet udkom *Nattens Nyheder* håndskrevet. Prisen var 10 øre pr. nummer. Stadigvæk.

På forsiden altid *Nattens* længde. Sol ned, Sol op; meget vigtigt var Månens Faser. Dernæst priser: Krondyr 35 øre Pundet. -Daadyr: 29 øre Pundet. Snæpper: 60 Øre Stk. -Rødspætter: 12 Øre

Pundet. -Aal: 35 Øre Pundet. -Reier: 50 Øre Potten... En lang, fortsat Nidvise om "Kjøge Svin", man forstår, det er Politiet. Annoncer om køb af krudt, hagl og knaldperler. Til den "Forestående Jagttid!" Kjøbes på Bladets Contor. Man skal også være meget forsigtig med de nye bagladere. De *kan* slå bagud og skade jægeren, og det er ikke meningen. Så er det klogere, at købe fangstgarn hos redaktøren - de er lydløse, så skovfogeden ikke kan gå efter lyden. Ihukommende den muntre latter på et fællesmøde glædede det meget at finde følgende:

ÆGTESKABS-TILBUD

En ung Herre ønske sig en Livsledsagerinde af smuk Ydre. Vedkommende må være i Besiddelse af en passende

Formue. Bellet mærkt 257 med Forthographie, bedes indlagt paa Bladets Contor. I Løbet af 8 Dage.

Det er jo som talt ud af mit hjerte - for ca. 50 år siden. Og - hvad der er bedre: Det *må* altså høre under: "*Natlig jagt*".

Skovfoged Hansen kan bevidne, at man på "Jagt og Skovbrugsmuseet" i Hørsholm, hvor Skovbrugsskolen ligger, i en montre opbevarer en hel del numre af dette morsomme blad. Meget værre var det, fortæller Knud Hansen, med den rige Gårdmand på Lolland, der udelukkende for "sportens" skyld drev natjagt fra sin lette vogn, forspændt med de to, vel nok hurtigste heste på øen.

Mange forsøg blev gjort for at stoppe ham. Men da en skytte endeligt kom

JAGTFORENINGENS VEIVISER

eller
Næstens Nyheder.

FORENINGENS VEIVISER

eller

Nyheder.

og Fornøielse for alle fællelige Huse.

den 30de Juni 1881 Hjemme Næst

En Filleviser

fortalt af Hr. i.

Endelig var det nu ud af Munden
paa Hr. Tilføj at jeg skulde føres til
Batonen, og altså dertil gik det nu i en
førende Part, og det jeg kunde Glæde mig
over var at jeg havde Gode Kuds og Tjes
ner, Løse og Schabshere for mig noget
om i Munds Minde et var overgivet mig.

BEKENDTEGELSE.

Opmærksomheden
henledes paa mit mekaniske Værksted, der
som B. Jacobsen har NAAVNE:
Smedstjærg.

I dette fabrikkeres og reparereres, jernstøb og
udleies, Træbogne

Børnebøger

Duffebøger

Vægge

Kurser

Fuglebøger

Køllingsbøger

Stole

Blomsterbøger

Sprøbøger; alt meget billig.

N N .

Det
konkrete
og for

Det

Alte

en Fiskehandelsbetjening.

Kroner 20 Øre Punde.

Deater 34 Øre Punde.

Skulder 20 Øre Punde.

Funder 12 Øre Punde.

Holstik

Stil

34

Et stort Smile.

O der jeg bare tabte Solen,
Saa blev jeg i det Øje,
Men nu er Drømmens Ørin,
So kommer jeg en Øje,
Saa skal vi se hinanden
Over en Skovsø,
Da jeg saa hørte de Ører — nok kan vi se det;
Saa var vi i Ører
Si gik vi i Ører
Men bare jeg en Øje,
Og maatte for det gode Øje
Saa skal vi se, den er det godt for det.

Saa troer ved disse Ører, de for Døren kan gaa se
Saa de for mig og mine Ører,
Men alt det solen
Men Tro bare, si den Øre,
Saa troer i det Øje
Om Solen ved det Øje
Men saame, det ved jeg se,
Re for i Øjen har
Saa et Øje i mange Øre,
Men Solen si den sa.

nær nok til at prøve at få hold på hestene, fik han armene skåret op. Manden havde sat savklinger i yderlinerne til forspandet. Det gjorde selvfølgelig skovfolkene rigtig rasende, så næste gang blev der ikke givet pardon. En rask skyt-

medbragte sit kendte, solide egespir, lagde sig på lur, og så fik de *bank*, så de næsten hverken kunne stå eller gå. Men det er jo som i Radioen: "De ska'ha'no'n BAAA = ANK"?

te tog riflen med, og så skød han den ene hest. Så standsede den vilde fart.

Knap så blodigt gik det ikke til, da vor kendte skytte, jagtkonsulent Christensen blev kaldet til Lolland, da krybskytterne var ved at tage overhånd. Han

Lad os vende hjem, og finde, at her var der dramaer nok. Som det, jeg fik fortalt om to brødre, vistnok fra Haastrup, der begge drev på med natjagten, enten sammen eller hver for sig. En nat, hvor den ene havde været ude, vendte han

ikke hjem om morgenen. Broderen gik ud at søge! Muligvis kunne skytten have taget ham. Men så tog han som regel geværet, og så måtte han senere i retten. Men her var dyret blevet hans bane. Formodentlig var han snublet i bækken. Dyret lå oven på ham. Skudt - de var lige døde begge to.

Hanni

Der var nu mere gemytlighed over de historier, vor herlige bagersvend fra Faldsled "Lille Hanni" kunne fortælle. Han var selv et lysende eksempel på, hvad en rask mand kunne hjembringe med gevær om natten og lyster både nat og dag. I dette tilfælde til ørred og ålef-angst - både i og uden for fredningstiderne.

Første gang jeg selv oplevede dette spændende, kriblende ved sådan jagt var, da jeg som højst 5-6 årig, siddende på stangen på "Hannis" cykle, skulle med ham hjem på besøg hos hans dejlige forældre i husmandsstedet omme ad Høje-Stræde efter "Rønnemoselund". Lige efter at vi havde passeret gården, hvor der er skov til højre, buldrede en fasanhane over vejen foran os. Pokker tog ved bageren. Han nærmest smed mig af, "Løb, du gamle, du kender vejen", og så kørte han som en rasende hjem. Jeg mødte ham med et gevær over styret. Han smed cyklen, og jeg tror meget, at det var Hans Jørgens mark, det sagde *bang* i. Jeg nåede "hjem" samtidigt med ham. Han havde fasanen under jakken.

Næste morgen lå den nede i vores kælder på en avis. Mor kom op og sagde

bestyrtet: "Der ligger en fasanhanekok" dernede. Derefter hed alle fasaner det-te!

Der lå også af og til ørreder. Taget i Horne Mølleå i fredningstid, når de gik op og lagde rogn. Hanni og Laurits Motormøller var eksperter med den korte lyster og en karbidlygte til cykler. I det svage lys gik Hanni, sagde Laurits, det var jo i januar, imellem drivende isflager, så han stod i vand til midt på brystet. Fiskene vil han "Faneme" have med hjem, de var jo saa delikate.

Ikke noget at snakke om, sagde Hanni. Nej - Du Gamle, P.M. oppe fra Haastrup det er en Karl! Det var ham, der drev det så vidt, at skovrider Bølling på "Hanneslund" en dag ved aftensbordet udbrød, da der faldt skud meget nærved: "Nu skyder han sgu snart taget af huset!". Der blev skudt fasaner næsten i baghaven.

Dengang red skovrideren virkeligt rundt i skoven. Hanni påstod, at det var sket, at "Rideren" en dag havde mødt P.M. og benyttet lejligheden til at indskærpe om, at holde igen på de natlige jagter. Men "Jægeren" gik om bag hesten, tog et fast tag i rumpen, drejede den en halv omgang, og sagde: "Se, nu vender den hovedet hjemad. Rid nu hjem, Hr. Skovrider, og tag den med ro!" Nogen har sat spørgsmålstejn ved den om hesten. Men, jeg kender en slagter, der kunne bære en hel hest!

Det blev ikke bedre, da Brobybanen blev lavet først i 1900tallet. Der var onkel Martin iøvrigt også med. Han fortalte, at han var "fast" mand, men så var der de senere berømte jernbanebisser, der drog rundt i hele landet. Da de arbejdede

de med udgravningerne igennem skoven, boede de i huler inde i skrænterne. De hentede efterhånden alle skovriderens høns, ænder og gæs. De blev stegte og spist om aftenen, skyllet ned med masser af brændevin--- 27 øre for en hel flaske.

Her ses forfatteren i en yngre udgave med broder Hans. De er fotograferet ved Barberens Hytte i Brændemosehaven, hvor meget søndagsfiskeri foregik.

Den gamle skovfoged Hansen - i "Enemærket" - ordnede sagerne på sin egen barske måde. Han red rundt om natten på en stor, sort hest, og han var hurtig. En af mine gamle venner, der sad og ventede ved Rasmus Barber, husker en kunde, der vist sin bare bag frem. Der sad nogle mørkeblå knopper, som hyldebær, under huden. Det var Hansen,

sagde manden, der engang havde fyret et skud hagl efter ham, da han løb fra ham i skoven. Han tjente da på "Sannes-høj", endda hos en sognefoged. Denne mente nu, det var straf nok, at han måtte ligge på maven og sove i 8 dage.

En raffineret straf

Angående skyderiet, så må vi vel slutte med endnu en "KNALDperle". Farfars broder, Peder, også født i det gamle hus på hjørne at "Høje-stræde", næsten selvfølgelig sømand, blev styrmand og overtog fødehjemmet, gik tro mod "familiemønsteret" sammen med en ven, også familie, ret meget på jagt. Vennen

havde jord, så det var jo legalt. Men de to mente vel, det var mere spændende og givtigt, at drage ud i markerne, der stødte op til Damsboskoven, hvor der var virkelig meget vildt.

Men det var også her, den meget barske skovfoged Hansen regerede. Ja, nok en Hansen. Men ham skulle man sige "De" til. Det samme skulle Peders ven, der ellers kom sammen med ham, spillede kort jævnligt, altså en ven af huset. De to "jægere" har sikkert hørt godt efter i historietimerne om stormen på København. De havde begge den tids lange natskjorter, fine, hvide, ligesom svenskerne, satte de sig i sneen uden for skoven, næsten usynlige. Med meget held, men man skal aldrig overdrive.

Hansen, der boede i "Bøgelyst", havde 2 sønner, der iøvrigt begge blev skovmænd. Sofus blev skovrider på "Steensgaard". Det var dog broderen Ivar - en rask dreng - de 2 i skjorterne lejede til at drive dyrene ud til dem.

Men så slog faderen til. Peders ven havde to dejlige jagthunde. Så forsvandt den ene. Et par dage efter kom bud fra Hansen, hunden kunne hentes, optaget som løsgående. Vennen spændte sin gode hest for den lette vogn og kørte. Hansen modtog ham stående på trappen. "Nå, De kommer for at hente Deres hund. - Nu skal jeg lukke den ud!" Den sad jo i en kasse, ud sprang den, gøende af glæde, hen mod sin rette herre. "Bang" sagde det. Det var Hansen, der havde taget sit gevær fra skulderen. Hunden lå stendød for fødderne af "Vennen", - "Værsgod", sagde Skytten, "Nu har De een, og jeg har een. Farvel". Så gik han ind. Det var barske løjer. De

to blev aldrig rigtige venner mere.

Ivar sagde til mig mange år efter: "Jeg mener, jeg fik tæv hver dag!" Hans far nød sit otium i det fine bindingshus "Lille Bøgelyst". Jeg har besøgt ham. Han var virkelig skrap!

Min egen jagt

Nu er det gået svært tilbage for min familie i den retning. Selv har jeg kun drevet det til lidt smugfiskeri efter gedder oppe i de gamle tørvegrave i "Brændemosehave" op ad "Nygde" og til venstre. Vi var 4 gode skolekammerater, gode venner, som fik lov at lege vildmænd i den fantastiske træhytte deroppe, som nævnte Rasmus Barber, en stor naturelsker, havde bygget. Hvor var det spændende, da en af gutternes store broder, en murersvend, glad ved jagt og fiskeri, tog med en årle søndagmorgen. Han kunne det der, ligesom af vore fjerne forfædre, sneg han sig ud på en af de smalle balke. På en afskåret gren, vel en meter, havde han bundet en tynd ståltråd med en glideløkke i enden. Vi fik besked på fuldstændig ro. Der gik ikke lang tid, før han råbte: "kom med en kniv!" William var forrest med sin flotte svanekniv. Mureren havde listet løkken bagfra om en mægtig gedde. Han lå ovenpå det sprællende uhyre. Fik kniven og så gav han den "fangst". Så blev gedde og kniv skyllede, gedden under jakken, hovedet stak ud under hans hage, halen daskede på låret, da vi listede bag de levende hegn over markerne hjem til Østerby. En pragtfuld søndag.

Nå jo; Hanni tog os da med til Millinge Klinte, hvor vi hjalp med til at stryge

rejer, eller glibe ål. Han gik med nettet, sort badebukser, stråhat, model "Fjellehat" med tændstikker og en pakke af hans kære cigaretter, Virginia, mærket: "FLAG", inden i, så han kunne få en smøg. Vi drev på med "riverne". Den gang skulle vi ikke gå længe, før posen, der slæbte i en snor, var fuld. Den eneste skydning var med Rasmus Barbers udborede 9 mm. salonriffel med små haglpatroner. En rund stavlygte bundet på siden. Stå musestille ovre i vores griseesti, det puslede oppe på en bjælke. Lys på, og der sad rotten og gloede "Puf". Der var gevinst hver gang. Det var meget spændende. Vi var vel 14 år. William kom om dagen. Med eget gevær. Han skød stære og solsorter til en tante, som fik brystkødet stegt. Hun var syg og skulle have let kost, sagde lægen. Farbror Martin begyndte med at skyde gråspurve. Farmor stegte dem. Det var meget lækkert, sagde hun. Selvfølgelig. De romerske kejsere spiste jo lærkebrystkød. Og jeg har spist sumpbæverkød, og der var ingen forskel at smage på det og en god gåsesteg.

Hvad er et liv uden jagt og jagthistorier??.....

Noter

Stoffet er så vidt muligt fra egne erindringer eller notater, omhandlende egen familiemedlemmer. Disse mindes jeg med glæde og tak. De er alle døde - så de kan ikke drages til ansvar! Tak for gode oplysninger hos skovfoged Knud Hansen, Enemærket, også om "Valnødderne" i fjor.

Det er skønt, at skovejeren, godsejer P.M. Hansen stadig holder skove med fuglesang, smukke dyr og maleriske motiver. Tak for det.

En særlig tak til Anders Ploug-Sørensen for det fine fotoarbejde med de gamle, gulnede fotos.

Trolles og Reventlows skoler

Af Bodil Agertoft og Laurits Larsen

På Faaborg-egnen tales der meget om at nedlægge skoler her i 300 året for de første skolars oprettelse. Her skal vi dog høre om de skoler i Åstrup og Vester Åby, som blev oprettet af fremsynede godsejere.

Trolles skoler

I år er det 300 år siden, at de første skoler blev opført i Vester Åby og Åstrup. Bygningerne blev placeret lige op af kirkerne på kirkegården. Det var den daværende ejer af Brahetrolleborg gods, Frederik Trolle, som lod skolerne opføre for egen regning. Indtil da var børnene kun blevet undervist i religion af degnen. En undervisning, som mænd som Frederik Trolle anså for at være for tarvelig. Denne uvidenhed blandt almu- en førte til overtro og hæmmede udvik- lingen i samfundet.

Den Trolleske slægt var en gammel svensk adelsslægt, der kom til Danmark omkring 1500, men uddøde allerede i 1782. Fr. Trolle var ikke den eneste af denne slægt, som gjorde noget specielt for folkeoplysningen. Der var også den kendte Herluf Trolle, som var blevet velhavende i forbindelse med sit gifte- mål med Birgitte Gjøe. 09 i 1565 skæn- kede ægteparret en del af sit jordegods til Herlufsholm, og gjorde den til skole for adelige.

Det var Frederik Trolle, som stod for ansættelsen af lærerne. Han var dog ikke så heldig med ansættelsen af den

første lærer, Søren Jensen Due. Han udmærkede sig ved, at bryde ind i Ra- smus Larsens hus i Vester Åby og stjæle forskellige ting. Herfor måtte han give en tønne øl til byen. Senere rømte Søren Jensen Due væk fra byen om natten, og endte som klokker i Rudkøbing.

Læreren havde bolig i forbindelse med selve skolen. Aflønningen foregik i starten således, at Frederik Trolle ud- lagde en bondegård i Hundstrup til un- derhold. Landgilden fra denne gård, der blev kaldt degnegården, skulle ud- redes til skolemestrene. Det samme gjaldt indfæstningen fra gården. Til gengæld for disse indtægter og den frie bolig på skolen, skulle lærerne vedlige- holde bygningerne og undervise sogne- nes børn for en lille betaling. Betalingen var 2 skilling ugentlig pr. barn. De, som ikke havde lyst eller råd til at lade sine børn gå i de nye skoler, skulle sende børnene til religionsundervisning hos degnen.

I 1716 blev gården i Hundstrup imid- lertid solgt til godset Flintholm selv om det blev betinget, at lærerne stadig skul- le have landgilden og indfæstningen, så kneb det gevaldigt for dem at få alt det,

de skulle have. Vedligeholdelsen af sko- lerne blev derfor forsømt, og Brahetrol- leborg gods måtte overtage en del af vedligeholdelsen.

Ud over gården i Hundstrup havde Frederik Trolle i 1694 udlagt afgiften af et boelsted og et hus i Ulbølle Strand- huse. Det beløb sig til 9 slettedaler om året, og skulle i følge fundatsen af 27.fe- bruar 1694 bruges til opmuntring for fattige og flittige skolebørn i begge sog- ne. Sognepræsten skulle have indfæst- ningen og årligt betale 8 slettedaler til 16 fattige og flittige skolebørn i begge sogne.

I 1739 kom der en ny skoleforordning, som blandt andet foreskrev bedre af- lønning af skolelærerne. Lodsejerne måtte derfor forøge lærerlønningerne i sognene. Indtil da havde læreren fået 12 skæpper byg, 8 skæpper havre, 1 otting smør, 2 rigsdaler og 11 skilling fra går- den i Hundstrup. En løn, som lodsejer- ne i sognet nu forøgede med 14 rigsdal- er, hvoraf de 4 rigsdaler var erstatning for den græsningsret og det brændsel, som forordningen foreskrev at læreren skulle have. Ud over dette sørgede grev Reventlow for, at den ret faldefærdige

skole på 9 fag blev sat i stand. Trods al denne lokale velvillighed, var det alligevel ikke nok til at opfylde skoleforordningens bestemmelser. Læreren sendte derfor et andragende til amtmanden og provsten i 1742. Han anmoder heri om at blive tillagt 40 rigsdaler yderligere, og anfører, at lodsejerne anbefaler dette. I

en varm interesse for skolevæsenet, forhandlede nu med de øvrige lodsejere, og fik udlagt 6 4/14 td.l. i Nørretoft i Vester Åby, og et stykke degnejord på 4 1/2 skæpper land, der lå dels i vænget dels i Gundestrup Nyhave. Efter at udskiftningen var gennemført lod grev Reventlow i året 1800 opføre en ny grund-

Den trolleske skole ved Aastrup Kirke var oprettet ifølge fundats af 19. januar 1692. Skolen blev nedlagt som skole i 1826 og nedbrudt i 1913.

brevet forklarer læreren, at der var over 230 børn i sognet, og af disse var der 180, der burde og kunne følge skolen. Lønnen var ikke så stor som en daglejers, og han havde ingen kålhøve. Det besluttedes herefter, at imødekomme lærerens ansøgning.

Herefter skete der ikke de store ændringer i vilkårene for skolelærerne i Vester Åby og Åstrup indtil udskiftningen i 1786. Grev Reventlow, da jo havde

muret skolebygning med bolig i Vester Åby i stedet for den gamle på kirkegården. Det samme skete i Åstrup, hvor den nye skolebygning også fik tillagt et jordlod. Der er i den her forbindelse ingen tvivl om, at familien Reventlow havde en kærlighed og varme for skolevæsenet, der søger sin lige i vort land.

Reventlows skoler

Den Trolleske skole var en betalings-

skole, så det var langt fra alle børn der nød godt af baron Trolles gode hensigt. I bedste fald var det børn, hvis forældre tog sig rigeligt af dem, og måske også med gode evner, men bønderne var trælle, og stavnsbåndet snerrede fælt, så hvor skulle de have forståelse for at gavne deres børn ved at sende dem i skole.

Fattige var de også, og børnene skulle hjælpe til i den daglige drift. Først da grev Johan Ludvig Reventlow og hans åndsfæller - 3 slægtled efter - kom til, blev interessen for skole betydelig.

Skolerne ved Åstrup og Vester Åby kirker var nu næsten 100 år gammel. Fornyelse og udbygning var der ikke sket, knap nok vedligeholdelse. Det, der nu skete, var en anden undervisningsform, og af bedre lærere. Lærernes løn, der hidtil havde været utrolig ringe, ville også blive bedre.

Grev J. L. Reventlow havde i 1775 overtaget Brahetrolleborg efter sin far. Hans bror, Chr. Ditlev, den senere statsminister, arvede Christianssæde på Lolland.

De to brødre havde som unge rejst meget rundt i Europa, studeret bl. a. bondestand, som var selvejere. Idéeerne bag skolen for almuens fik Greven af en godsejer i Rochow i Brandenburg.

I 1778 blev Johan Ludvig gift med Sybille Schubart. Hun støttede sin mand i tanken om bondefrigørelse og skole for almuens børn.

Der blev bygget skoler, greven lavede skoleplan og instrukser til lærerne.

Den 17 dec. 1783 afholdes en gudstjeneste i Brahetrolleborg kirke for forældre for at skabe forståelse for det nye

skolevæsen. Forældrene blev stærkt opfordret til at lade deres børn søge de nye skoler og støtte lærerne i den nye undervisningsform. Greven læste ved denne lejlighed "Skolereglementer", der senere fik kongelig stadfæstelse. Indledningen af reglementet viser med al tydelighed grev Reventlows kærlige tanker for børnene:

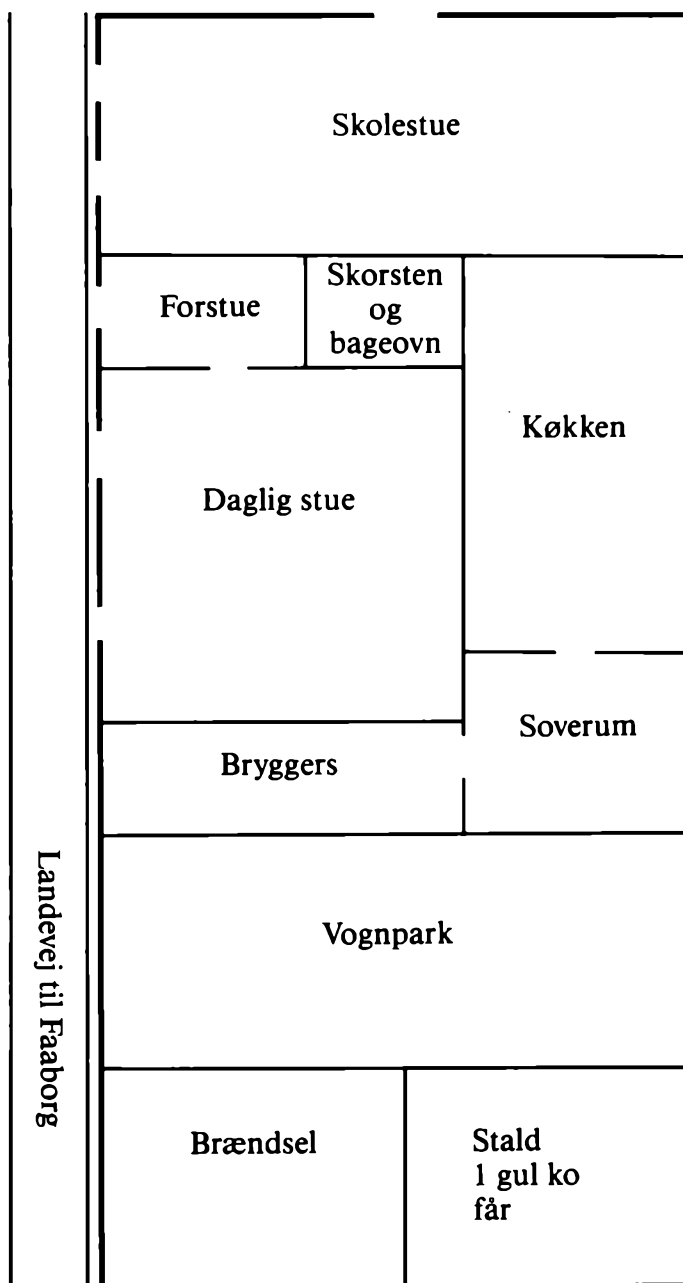
"Børnenes opdragelse er ubestridt det vigtigste som skal give et grundet håb til en mere oplyst almue, og derved fremme deres egen sande lyksalighed i fremtiden", senere i reglementet står; "Alle børn uden undtagelse, såvel piger som drenge, hører til i det skoledistrikt de opholder sig i, og det så snart de have fyldt deres 6de år, og indtil de havde lært al det de behøve at vide i deres tilkommende stand og vilkår, hvilket næppe vil opnås før det 14 til 16 år, når det skal være således at det kan være dem til sand nytte, gavn og fornøjelse".

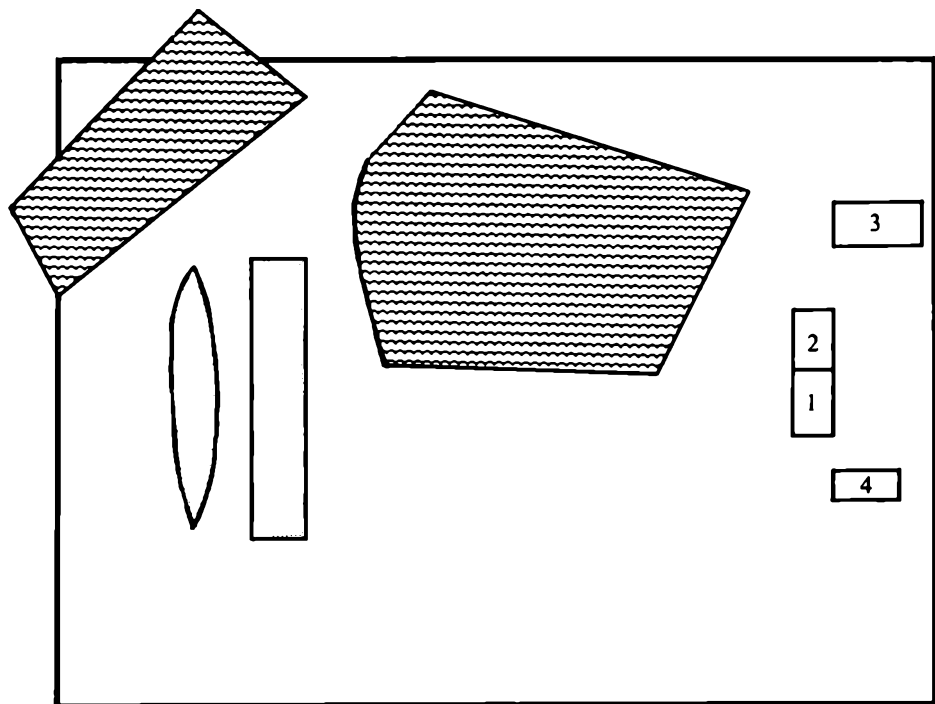
Endvidere fordrer greven, når børnene går ud, modtager de et bevis fra deres skole for deres opførsel, kundskaber i regning og læsning i såvel trykt som håndskrift, samt kristendomsforståelse.

Børnene går i skole hver dag, de største om formiddagen og de mindste om eftermiddagen fra 13 - 16. Greven pålægger forældrene at sende deres børn rene og nyvaskede i skole, formane dem at opføre sig sømmeligt og vise ærbødighed for lærerne.

Til lærerne siger greven: "Det er ikke

Ruminddelingen i Aastrup ældste skole.

Skoleladden ifølge udskiftningsplanen fra 1822. Arealet var på 101790 kvadratalen.

1. Lærerbolig
2. Skolestue
3. Avlsbygninger
4. Enkesæde (opført senere)

 Mose
 Bevokset med torne.

stokken, der skal danne mennesket, men en god opdragelse og undervisning". To gange om året skal der holdes eksamen, som skal overvære af bisp eller provst, samt skolekommission. Reglementet fyldte ialt 32 foliesider.

En anden af grev J. L. Reventlows gode ideer var lærerskolen. Derfor blev der rejst et seminarium ved Brahetrolleborg, det andet i hele landet. Det første var Blågård ved Kbh., oprettet i 1791.

Den første leder af seminariet hed Johan F. Oest. Han havde været lærer for greveparrets børn. Forventningerne til ham var store. Han viste sig at være den rette mand, fyldte sin plads helt ud, men døde 1815 kun 60 år gammel, æret og elsket af alle.

Grev Johan Ludvig Reventlow døde 1801 50 år gammel. Et smerteligt tab for familien, skolerne og ikke mindst seminariet. Efter mange vanskelige år måtte det da også lukke.

Efter J. L. Reventlows død overtog sønnen Ditlev Chr. Ernst R. godset. Han havde den samme varme interesse for skolen som faderen havde haft.

Åstrup og Vester Åby kirker hørte under Baroniet Brahetrolleborg i 200 år. Skolerne blev kørt efter samme plan som Grevens øvrige skoler.

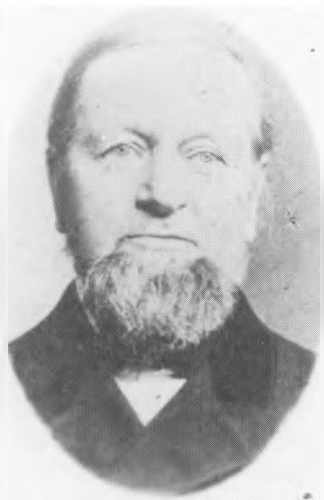
Vester Åby skole

I Vester Åby var der i 1800 opført en ny grundmuret skole og bolig for lærerne i stedet for den gamle, der lå op ad

kirkegården. Det var grev Johan Ludvig som efter forhandlinger om jordlodder og kaldsret løste stridighederne på denne måde. Sønnen grev Ditlev og grevinden Sybille havde fremover en særlig kærlighed til Vester Åby skole. Der blev hvert år ydet 19 favne knippelsbrænde og 30 læs tørv fra godsets moser. I 1832 blev der opført et nyt bryggerhus ved skolen, uden udgift for sognet.

I 1799 havde Vester Åby også fået en dygtig lærer - nemlig Johannes H. Pade. Grev Johan Ludvig havde bekostet hans uddannelse på seminariet i Kiel. Pade var i embedet til 1822. Han døde 1832 82 år gammel.

Jørgen Mortensen blev derefter kirkesanger og skolelærer. Han dimittere-

LÆRER AGERTOFT

Fo. Micael Andreas Peder Agertoft, som var lærer på Aastrup skole 1848 til 1899.

Han overtog skolen efter sin fader, Willads Petersen Agertoft, som havde været leder af skolen siden 1807. Th. ses hans eksamensbevis fra 1803. Teksten lyder:

Vi underskrevne Direktører ved det fynske Skolelærer Seminarium kjende og hermed vitterliggøre: at sem. Villatz Petersen Agertoft født i Branderup By og sogn, Haderslev Amt, nu 20 Aar gammel der ifølge Seminariets Plan i fulde 3 Aar har nydt Undervisningen paa det fynske Skolelærer Seminarium, har ved den i Direktionens Overværelse, afholdne offentlige Examen lagt for dagen at han ved dette Seminarium i de til en god Skolelærer udfolderlige theoretiske og praktiske Videnskaber har erhvervet sig saadanne Indsigter og Færdigheder at han tilkendes karakteren i meget god, som er den første i ordenen og da efter Seminariets Lærernes Vidnesbyrd, hans Opsørsel har været: god.

Saa fortjener overmeldte Seminarist Villatz Pedersen Agertoft med dette vori Vidnesbyrd og i Forhold hertil anbefales han Erhverv i hvis Magt det maatte staa, at aabne ham Lejlighed til at gavne med de Pund ham ere betroede.

Deu til Bekræftelse under vore Hænder og fortrykte Signatur.

Direktionen for det fynske Skolelærer Seminarium.

Vi Underskrevne Direktører ved det fynske Skolelærer Seminarium, kjende og hermed vitterliggøre:
At sem. Willatz Petersen Agertoft født i Branderup By og sogn, Haderslev Amt, nu 20 Aar gammel der ifølge Seminariets Plan i fulde 3 Aar har nydt Undervisningen paa det fynske Skolelærer Seminarium, har ved den i Direktionens Overværelse, afholdne offentlige Examen lagt for dagen at han ved dette Seminarium i de til en god Skolelærer udfolderlige theoretiske og praktiske Videnskaber har erhvervet sig saadanne Indsigter og Færdigheder at han tilkendes karakteren i meget god, som er den første i ordenen og da efter Seminariets Lærernes Vidnesbyrd, hans Opsørsel har været: god.

Saa fortjener overmeldte Seminarist Villatz Petersen Agertoft med dette vori Vidnesbyrd, og i Forhold hertil anbefales han Erhverv i hvis Magt det maatte staa, at aabne ham Lejlighed til at gavne med de Pund ham ere betroede.

Deu til Bekræftelse under vore Hænder og fortrykte Signatur.

Direktionen for det fynske Skolelærer Seminarium

Agertoft

Agertoft

Agertoft

de fra Bernstorffsminde seminarium i 1815 med første karakter. Grev Ditlev havde støttet ham økonomisk i uddannelsestiden. Han havde først været lærer i Rynkeby ved Kerteminde. Mortensen var lærer i 50 år. I 1838 modtog han dannebrogssordenens sølvkors.

Åstrup skole.

I Åstrup var der skiftende lærere omkring år 1800, men i 1807 kaldte grevinde Sybille Reventlow, Willads Petersen Agertoft til at være skolelærer og kirkesanger i Åstrup. Agertoft var fra Brandstrup i Sønderjylland født 1787. Han var bondesøn og uddannet på Bernstorffsminde seminarium. Han flyttede ind i Trolleskolen på Åstrup kirkegård. Han var gift to gange, og en af hans 12 børn, Micael Andreas Peter, blev lærer og kirkesanger i Åstrup 1848, efter sin far.

Agertoft boede i kirkegårdsskolen i 20 år, men da gårdene i 1822 skulle flyttes ud, bad han hr. van Deurs, forpagter på Nakkebølle, om han ikke snart måtte blive flyttet, da han havde så trang en bolig. Der var sat jord af til en ny skole, der blev bygget midt i sognet, og ydermere fik Agertoft 7 tdr. land jord nær skolen. Det hørte til embedet nu, at læreren delvis skulle have sin indkomst ved landbrug. Det var stenet uopdyrket mosejord og tjørnekrat, så mange var de læs sten, der blev kørt bort derfra.

Den nye skole blev opført ca. 1826. Skolen ved kirken blev herefter bolig for kirkeværgen, omklædningsværelse og hestestald for præsten. Denne gamle skole blev revet ned i 1913.

At også Åstrup skole blev kørt efter

grevens reglement lang tid efter 1814, er der bevis for i en gammel protokol, som findes endnu.

De Reventlowske skoler var selvfølgelig udsat for kritik. Der var dem der mente, at pigerne ikke behøvede så omfattende undervisning som drenge. Mens andre mente at børn med udsigt til ringe håndtering, slet ikke behøvede nogen skolegang. Som følge af al denne polemik kom der i 1814 en anordning for skolegang i hele landet. Mange af de regler, der skulle følges var i virkeligheden grevens.

I 1856 ændredes skolevæsenet, og kaldsretten overgik til biskop og den kommunale skoledirektion. Det "grevelige skolevæsen" havde udspillet sin rolle.

Kilder

De reventlowske skoler i 150 år.

Rasmussen Søkilde: *Holstenshus og Nakkebølle med tilliggende sogne og øer III.*

Broager dæk

Af Johannes Ruben Hansen

Et gulnet fotografi fra slaget ved Dybbøl var anledning til denne historie om tidligere tiders forsorg.

Der lever endnu mennesker med erindringer om medlemmer af deres familie, der havde været med i denne forfærdelige dyst. Både mod den overlegne tysk-østriske hærmagt og mod den frygtelige vinter, hvor de udmattede, frysende soldater stred sig tilbage fra Dannevirke i snestorm og på isglatte veje til den sidste indædte, men håbløse kamp i Dybbølstillingen. I de skanser der var påbegyndt, men aldrig blev udbyggede. Fra den 18. marts til den 18. april med stormen og indtagelsen, der fulgte, hamrede preussernes overlegen rifler bagladekanoner dag og nat mod de snart næsten sønderskudte skanser.

De ældre danske forladekanoner kunne kun udrette såre lidt. Kun nogle få mere moderne havde vi, der i begyndelsen kunne forsøge at forstyrre den tyske ildledning, der fra Broager kirke havde glimrende oversigt over halvdel af skanserne, men uden andet resultat, end at de lagde en stor del af Broager by i ruiner. Men de blev snart gjort

Originalen til fotografiet til højre er gulnet. Det er et af de første reportagefotografier taget ved Broager by i 1864.

tavse, ligesom langt de fleste af de andre kanoner i hele anlægget.

Derfor lød råbet fra de danske ud-kigsposter til stadighed Broagerdæk. Når man så mundingsglimtet og røgen fra det tyske skyts derover. For nogle år siden fik vi fra "Bryggergården" til Svaninge Folkemindesamling et gammelt, gulnet fotografi, sendt fra Lyø. Man mente, det skulle forestille Svaninge Kirke. Men det rimede ikke med de sønderskudte huse og de triste beboer, der ses stå i de mange ruiner af deres hjem. Efter nøje granskning, besøg på steder og sammenligning med egne fotos, må man antage, at det er optaget af de samme fotografer, de første krigsreportagefotografer, vi kender her i landet, og som umiddelbart efter stormen, kun halve timer efter, optog en serie i skanserne. De skulle bruges til propaganda i hjemlandene. De var medbragt og tilknyttet den preussiske armé.

Det tapre danske forsvar aftvang dog preusserne megen respekt. Men det havde også kostet næsten 50% af vore styrker, med faldne, sårede og fanger. Ialt 4804 mand, mod fjendens 1201. Kun 3% af hans styrke.

Så drog de danske soldater hjem, som veteraner. Spredt ud over det ganske land. Mange modtaget med spot. Det var ikke som i 1850, efter sejrene, med flag og hurraråb. Nu måtte de klare dagen og vejen selv. Kun med en billig medalje eller et Danneborgskors som minde. Tildelt en gang efter 1872.

Jørgen Stenhugger

Lidt billigt, syntes det for mig, når jeg

betragter 2 fotografier, foran mig, givet af 2 dødsboer. De viser den samme gamle mand. Jørgen Nielsen eller som han kaldtes Jørgen Stenhugger. På det ene i stadstøj med orden og medalje. Dem kunne han jo ikke leve af. På det andet står årstallet 1920. Tænk, hvad der er sket med vor forsorg siden da. Der sid-

der 80 år gammel, - som en levende tragisk illustration til visen om Jens Vejmand, der bag skærmen og slår skærver i Nygyde her i Millinge, for at tjene til sit brød. Som han kunne købe i den anden ende af huset hvor han boede nemlig der hvor Niels bager boede og havde forretning.

Det siges at Jørgen Stenhugger bar veteranforeningens fane, da hans kammerat Jørgen Bødker i Østerby blev begravet. Den fine Fane, der efter bestemmelse skulle have hængt i Svanninge Kirkes våbenhus, over for Thorvaldsens relief af den omstridt præst Hans Madsen. Jeg husker den kun opstillet ved hjørnet i nordre korsamr. Så forsvandt den. Heldigvis blev den genfundet på kirkeloftet i kalkstøvet. Den opbevares

Hans Jørgen Nielsen også kaldet Stenhugger fotograferet med sine medaljer fra krigen i 1864.

nu i Svanninge folkemindesamling.

Vi burde måske nok have sænket den til ære for vor dronning ved hendes besøg. Da hun var til frokost på Steensgaard for nylig!

Noter

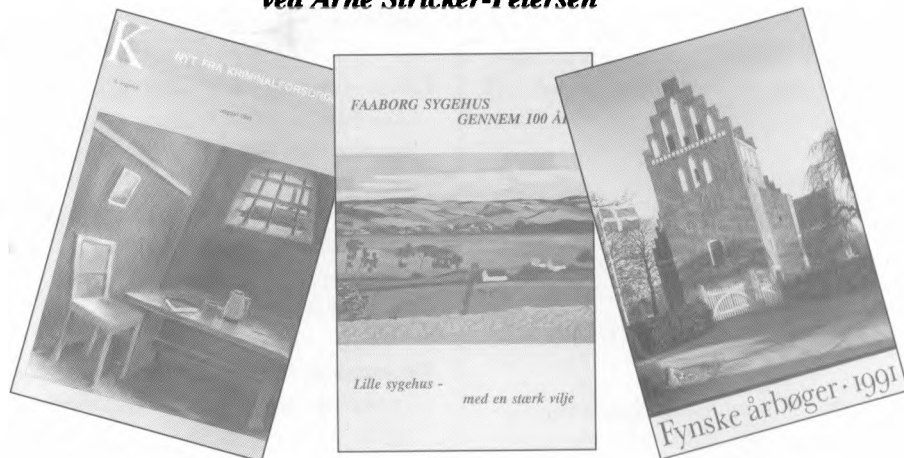
Personlig notater

Svanninge og Hørne Folkemindesamlinger.

Johs. Nielsen: Den Dansk - Tyske krig 1864. Udgivet af Tøjmuseet 1991

Litteratur

ved Arne Stricker-Petersen

BØGER

Avernakø: *Cykeltur på Avernakø*. 1990. 3-sidet forlder, ill.

Blennow, Anna-Maria: *Välden den lilla den stora*. Lund, 1989. 167 s. ill. Heri: *Carl Petersen och Konstmuseet i Faaborg*

Danmarks Kunstmuseer. *Udg. af Danmarks Turistråd og Foreningen af Danske Kunstmuseer*. 1991. 50 s. ill. Heri s. 20-23: *SusanneThestrup Andersen: Fynboerne*.

Dansk Metalarbejderforbund, Faaborg 1901-1991. 1991. 14 s. ill.

Fynsk Natur. Udarb. af Fyns Amt. 1991. 176 s. ill.

Faaborg Sygehus gennem 100 år. 3. September 1891-1991. Af Hans Henrik Søgreen. 1991. 113 s. ill.

Grubbe Mølle. 1991. 6 s. ill. ill. af Erik Bork.

Hansen, Jytte: *Den gamle Gaard*: en introduktion. 1991. 28 s. ill.

Hansen, Jytte: *Kaleko Mølle*: en introduktion. 1991. 23 s. ill.

Kunstens huse: fra Thorvaldsens til Trapholt. 1989. 72 s. ill. Heri s. 42-47: Lisbeth Balslev Jørgensen: *Faaborg Museum, Faaborg*.

Mindebog: Christina, f. 3.10.1971 - . 19.9 1990. Red. af Jens Onsgaard. 1991. 93

s. ill.
Om Christina Ræbild.

Nielsen, Thomas: *Analyse af efteruddannelsesbehovet i Faaborg*. Speciale i socialvidenskab, Odense Universitet: Institut for Afsætningsøkonomi. Af Thomas og Trine Nielsen. 1990. 188 s. + bilag.

Svendborg Amts S. G & I: *125 års jubilæumsskrift*. 1990. 66 s. ill.

Vester Åby skole 300 år. 1991. 32 s.

Viinholt - Nielsen, Lars: *Sydfyenske Jerbaners rutebiler*. 1991. 52 s. ill.

Voss, Knud: *Fynsk malerkunst: fra Juel til Swane*. 1991. 126 s. ill.

Tidsskriftsartikler

Faaborg-Gelting Linien: *Satser kraftigt på turisme på Fyn*. (i: Erhverv/Fyn 1991. Nr.3, s.12, ill.)

Hatt, Iben: *Gå i fængsel i Faaborg*. (i: Nyt fra kriminalforsorgen 1991. Nr. 4, s. 20-21 ill.)
Om Faaborg Kulturhistoriske Museers udstilling i Faaborg Arrest 1991.

Jensen Jørgen: *Træskoen sættes på hyl- den*. (i: Lyboen 1990. Nr. 12, s. 4-8, ill.)
Om ø-færgen "M/F Faaborg".

Kongsbøll, Hanne: *Hattens fantastiske historie*. (i: Hendes Verden 1991. Nr.2, s.8-9, ill.)
Om Faaborg Kulturhistoriske Museers hatte- udstilling 1990.

Lohse, Gustav: *Ferie i Paradis*. (i: NO-AH Bladet 1991. August, s.18-19, ill.)
Om Avermakø/Korshavn.

Myrthu, Jess: *Billige huse til salg på småøerne*. (i: Dagens Danmark 1990. Oktober, s.10, ill.)
Interview med Asger Anderskov, Bjørnø.

Rasmussen, Jens: *Vester Åby præstegård - præst og bygherre*. (i: Fynske Årbøger 1991. S.100-07, ill.)

Stendal Pedersen, Finn: *Johan Ludvig Reventlow (1751-1801) - en mand og hans tid*. (i: Fynske Årbøger 1991. S.64-82, ill.)
Fra Brahetrolleborg.

Bidragyderne:

Flemming Brandrup
Vestergade 30, 5600 Faaborg

Kaj Mehr
Rallebæksgyden 19, 5600 Faaborg

Otto Andersen
Bøgevej 1, 5600 Faaborg

Jørgen Burchardt
Nyborgvej 13, 5750 Ringe

Felix Kruse
Akkerupvej 7, 5620 Glamsbjerg

Carl Thorkild Nielsen
Bøjdenlandevej 2A, 5600 Faaborg

Frede Michaelsen
Ludvigsmindlevej 18, 5600 Faaborg

Johannes Ruben Hansen
Østerbyvej 3, 5600 Faaborg

Laurits Larsen
Svendborgvej 444, 5600 Faaborg

Bodil Agertoft
Eskemosegyden 20, 5600 Faaborg

Arne Stricker-Pedersen
Parkvej 23, 5600 Faaborg

Hans Peter Hansen
Rolighedsvej 10, 5600 Faaborg

UDGIVET af: Horne Folkemindesamling · Svanninge Folkemindesamling
Faaborg Byhistoriske Arkiv · Faaborg Kulturhistoriske Museer · Brahetrolleborg
Aastrup Folkemindesamling · Vester-Aaby Folkemindesamling.

DIS-Danmark

